

Tartalom

„kávéházi szegleten...”

Németh Zoltán	Sírkő; Iszonytartály; Szoríts; Halálpark	3
Ughy Szabina	Változat egy reggelre; Éjszakai; Csehszlovákia; Öreg tükör; Szünet; Ahol vagyok; Távoli részletek 1.; Távoli részletek 2.	6
Szili József	A Zsóka-versekből / Eligazodnunk nem lehet; Rettegésed	10
Karaffa Gyula	Ahogy lépdelsz	11
Barcsai László	Lakasd jól	12
Tóth Kinga	vásártér; Zur Risiken und Nebenwirkungen; Világmegváltás; India; Üdítő	13
Zsibói Gergely	Hajnali vásznak	16
Szavairatok	A megoldóképlet	17

Próza és vidéke

Petőcz András	Másnap / Feljegyzések a háborúból	19
Kálmán Gábor	Reggeltől estig	27
György Norbert	Bügyi bácsi; Hurok	31
Novák Valentin	Sziszi	35

Feltárt terület

Hajnóczy Péter	Árulás	41
Hajnóczy-műhely	Jegyzetek az Áruláshoz	46

Noteszlapok

Cserjés Katalin	Néhány kommentár az Árulás című korai Hajnóczy-szöveghez	48
Hoványi Márton	Művészi árulás / Hajnóczy Péter Árulás című novellájának vezérmotívumáról	52

Kutatóterület

Madácsy Piroska	„Távol hazámtól... – csak használhassak” / Nyéki Lajos és Madách	55
Papp Dénes	Az örvény törvényei / Oravecz Imre: 1972. szeptember	62

Találkozási pontok

Baráthi Ottó	Korok, kételyek, kihívások / Beszélgetés dr. Zsély Andrással	75
--------------	--	----

Ami marad

Katona Ágota	Bevezetés a kortárs irodalomba / Aranysityak. Friss gyerekversek	83
Koós István	Vallomás és útkeresés / Magyari Andrea: Sztori	85
Nagy Csilla	Pszichopóker / Philip K. Dick: A Titán játékosai	87
Vincze Dániel	Megkésett recenzio / B. Szabó János: A Tatárjárás. A mongol hódítás és Magyarország	89
Handó Péter	Látlelet Európa közepéről / Isabel Fonseca: Állva temessetek el! – A cigányok útja	91
Kiss Barna Pál	Játék a pénz körül / Új Színház: Molière: A fősvény	93

In Memoriam Hann Ferenc (1944–2010)

Földi Péter

„Aranjuezben kél a Nap”

95

Jelen számunk borítója Bakos Ferenc *Viterbo* című grafikája felhasználásával készült. A borító belső oldalain *Árnyékok II.* (elől) *Padlás* (hátul) munkái láthatók. A belső illusztrációkat – *Cím nélkül* (11.); *Cím nélkül* (12.); *Napló* (15.); *Árnyékok VI.* (16.); *Árnyékok IV.* (18.); *Cím nélkül* (26.); *Picture 265* (51.); *Cím nélkül* (54.); *Fénycseppek* (74.); *Cím nélkül* (82.); *Árnyékok III.* (96.) – a grafikái közül válogattuk.

Főszerkesztő:

Mizser Attila
(attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztők:

Handó Péter
(handop@gmail.com)

Nagy Csilla
(csillester@gmail.com)

Főmunkatársak:

Nagy Pál (*Párizs*)
Pál József (*Salgótarján*)
Tózsér Árpád (*Pozsony*)

Kiadja:

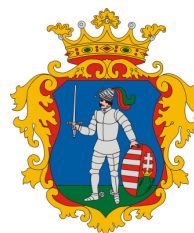
Balassi Bálint Megyei Könyvtár és
Közművelődési Intézet
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó:

Molnár Éva

Készült a Polar Stúdióban (*Salgótarján*)

A Nógrád Megyei
Önkormányzat
Közyűlése irodalmi,
művészeti, közéleti
folyóirata.

Támogatóink:

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Médiapartnerünk:

NÓGRÁD HÍRLAP

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18.; Telefon: 32/521-557; Fax: 32/521-555; Internet: www.bbmh.hu; e-mail: palocfold@gmail.com • Terjeszti a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet; előfizethető, illetve a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt • Budapesten megvásárolható az Írók Boltjában (VI. kerület, *Andrássy út 45.*), Nógrád megyében a Kincsestár Könyvesboltban (2660 *Balassagyarmat, Rákóczi út 61.*), az Inmedio üzletében (3100 *Salgótarján, Erzsébet tér 5.*), valamint a szlovákiai Phoenix Könyvesboltban (98401 *Losonc, Kubinyi tér*) • 2010-ben megjelent 6 alkalommal • Egy szám ára 400,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 500,- Ft, amely a postaköltséget nem tartalmazza • Kéziratokat és rajzokat megőrzzük, de nem küldünk vissza • ISSN 0555-8867 • INDEX 25925

NÉMETH ZOLTÁN

Sírkő

Olyan könyveket olvasol napról napra,
Hétről hétre,
Amelyektől megszépülsz, egyre szebb leszel.

Akkor már szinte elviselhetetlenül szép voltál,
Gyönyörködtem az olvasó nő szépségében,
Szép, szép, szép.

Fogd meg a kezem, mondtad,
És én megfogtam a kezéd,
Hozzáértem mindenhez,
Homéroszhoz, Tolsztojhoz,
Pénélopééhez, Anna Kareninához.

Akkor kellett volna meghalni,
Nem most.

Iszonytartály

Kerestem egy helyet,
Ahonnét kijuthatok,
Egy kapszulát,
Amelyet ha lenyelsz,
Észrevétlenül eltűnhetek benned.

Jól rágd szét.
Amíg felszívódom a vérbe.

Arra gondolsz,
Vajon hol lehetek,
Miközben ott vagyok a gondolatodban.

Ujjaddal követed a lehetséges helyeket a térképen,
Kijelölöd a bizonytalan pontokat,
Miközben ott vagyok ujjadban.

Átnézed az életrajzom,
Vajon melyik zsákfaluban veszteglek,
És közben a szemedben vagyok.

Ezeket a jelentéseket ne keresd azokban a jelentésekben,
Mert azokra a jelentésekre nem lehet bízni semmit.

Itt vagy? – kérdezed halkán.
Már suttogsz.
Iszonytartály.
Rágd szét.

A felejtés mint statisztikai adat:
A meddig bírod nélkülem úgy aránylik a meddig bírom nélküledhez,
Mint a semmi egy másik, egészen másik semmihez.

De akkor elbújsz egy kapszulában, te is,
És lenyeled magad.

Szoríts

Elaltatsz. Úgy kevésbé
Leszel érzékeny, mondod.
Szerelmem.
De már alszom is.
Olyan fenyegető, hogy elaltatsz,
És aztán rögtön mész is ki a szobából,
Elhagysz végleg.
Átaludtam két telet, három nyarat nélküled.
Nélküled hogyan lehetett élni?
Visszatekeredtem korábbi életembe,
Hogy ezt megnézzem.
Volt idő bőven. Aludtam.
Az életkor úgy ingadozott,
Mint a hőmérőben a higanyszál.
Közben meghaltál, újra visszajöttél,
Felébresztettél,
De csak azért, hogy újabb adagot adj be,

Altatásra.
Elmondtd, hogy velem voltál végig.
Vigyáztál rám abban az időben,
Amíg nélküled voltam.
Igen, mondtam, akkor már aludtam,
És leállítottam a szívverésem,
Hogy jobban halljam a hangod,
Leállítottam a szívverésem,
Hogy jobban tudjak figyelni rád,
Nehogy elfelejtsek valamit,
Amit mondasz.
És akkor elmentél, nagyon messzire,
De a hangod ott hagytad nekem, hazudni.

Halálpark

Visszamentem oda,
Ahol valamikor együtt sétáltunk:
Így már hármásban voltunk.

Már akkor láttam magam,
Ahogy másfél év múlva visszamegyek ide,
Vagy visszajövök,
De nem akartam szólni neked,
Mert láttam,
Te is visszajöttél, visszamentél,
Ahogy én.

Így hát négyesben sétáltunk már a parkban.
Éjfél jócskán elmúlt,
Nem szóltunk egy szót sem,
Csak mintha mind a négyen menekülnénk,
Egymástól.

UGHY SZABINA

Változat egy reggelre

Nem ittam kávét, talán így
tovább emlékszem rá,
ahogy tarkódhoz simult a fény.
Súrlófény – jutott eszembe, mikor
az üres csészéket egymásba tettem;
mint a repülők kondenzcsíkja,
egy ideig még sejteni a helyét.
Számárvezető az emlékezet,
követi a szó, a szem, a kéz,
csigolyák, egymásba tett
csészék oszlopán, vagy
mintha bőrödön, húzkodom
ujjam az ágyneműn, ahogy hűl,
bizonytalanodik minden mozdulat.

Éjszakai

Az esőről kéne még beszélnem,
meg arról a párás buszablakról,
de elegendő indok volt a zaj
már eddig is a hallgatásra.

Itt vagyunk, mutatom végül a faragott kaput,
mintha bármit elárulna rólam.
Dönteni, mindig ez a vége,
amikor még pontos kérdések sincsenek.

Mögöttem egy ajtó lassan csukódni kezd,
bent is csak az van, amit már régről ismerek.
Majd később kitalálom, hogy ezt az egészet
mi helyett értem most félre.

Csehszlovákia

Napokig pakoltuk kifelé a holmikát.
A nagyobb darabok a férfiakra vártak,
az apraját mi nők rendeztük el.
Az örökségből ezt a csészét választottam.
Peremén vékony aranycsík,
egy rövid szakaszon megkopott,
itt ért hozzá nagyapám szája minden reggel és délután,
alján egy ma már nem létező ország neve
megfakult, halványkék tinta, meg valami címer.
A történelemkönyveket azóta átírták,
az utcaneveket lecserélték, ami volt, letagadják.
De a tárgyak emlékezete másként működik.
Valahogy így kéne nekem is emlékeznem arra,
ahogy kimondod, én is, mindig és a többi,
szóval maradjon csak úgy,
valahol igaz.

Öreg tükör

A rutinná vált mozdulatokkal kezdődött,
az izmok, ahogy többé már nem engedelmeskedtek,
mikor egy pohár vízért nyúlt vagy felült volna az ágyban.
A testének külön ideje lett, s mikor már mozdulni sem bírt,
az öreg tükör életre kelt, széles lett, mint az ég és beszélni kezdett.
Szabadkozott ugyan, hogy például a szagok és az ízek
egy tükör számára nem fontosak, csak amit a szavak őriznek belőlük,
bár annak, aki az emlékekben él, már ez is elég.
Elindultak tehát a színek és a formák az ezüstös vásznon visszafelé,
a mellkas megemelkedik, homlokáról, szája szélén kisimulnak a ráncok,
mútétek, hegek, receptek, számlák, igazolványképek,
a Balaton vízszintje, megdöntött csúcshőmérsékletek,
észak és dél, Velence, Párizs, a repterek körül az ég,
egy puha has, rajta egy fül lágyan ívelt vonala,
emlékszik előre, vissza, könyvek, macskák és növények,
újhold, hajnal, holnap, ma, tegnap, néha a most is,
matrózblúzban valamit szaval, majd kiveszik kezéből a virágokat,
a kréta visszaszívja a tábláról a sósav vegyjelét,
számok, napok, hetek, hónapok, évek, idő,
a falu tornyán hátrafelé forognak a hatalmas mutatók,
rákaparja térdére a mélybarna sebet

és már alig sántít, ahogy a hóban visszafelé fut,
füleről a cseresznyét fölaggatják a fára,
a kifehéredő virágszirmok bimbókba gyűrődnek,
hogyan szerette, az esti rét színeit meg a biciklizést elengedett kormányval,
a patak alján fekete piócák, sír és nevet, nevet és sír,
nem látni melyik kezdődött előbb,
kagylót emel el a fületől, hallgatta, ahogy benne a tenger susterog,
először együtt, fenyő és kalács szaga,
aztán már leginkább csak a dolgok a fontosak,
ahogy leválnak róluk a betűk,
és nem akarja még kimondani például azt, hogy szappan,
elég az illat és a simaság, ahogy anyja kezében a bőréhez ér,
nézi őket, nézi, feje fölött a színes foltokat,
eddig csak sejtette, most már biztosan tudja,
és mint egy üres tükörben vagy egy csecsemő szemében,
olyan lesz minden, mint

Szünet

Szántóföld tócsáiban az ég,
pár tükördarabka,
felettük nejlonszatyrot forgat a szél,
de mintha mindegy is lenne,

gubancolódik a sínek melletti bokorban.
A nyár köztes lebegés, purgatórium.
Mobilom kikapcsoltam, kijelzője sötét,
ahová érkezem, úgyszincs térerő.

Potyog a perc, szétgurul, csak a felejtés marad.
Kihordom a levegőre a takarókat,
fertőtlenítő illatába mártom a kezem
és fényesre szidolozom a kilincseket.

Ha meguntalak várni, kifekszem a partra,
szívja ki hajamból a festéket a nap,
föld a szivacsos csontokat.
Estefelé megérkezel te is.

Nem beszélünk, mintha mindent tudnánk.
Bicskával almát pucolsz, nem nézel rám, így is látsz,
négy gerezdre hullott árnyékom közepén,
héja spirálját apró darabokra vágod.

Ahol vagyok

*„Ahol vagyok, a köd visszagágog.”
Kemény István: Úti dal*

A vadludak, ha észak felé repülnek,
meleg időt jelent, mondja a narrátor,
hangja alapján, mint Istent,
nem tudom elképzelni őt magát.
Most is csak egy hang gágog a ködben,
bár ez nem egy természetfilm,
hanem az életem.
Ha megkérdem tőle,
hogyan akkor merre tovább,
eltűnik egy miért mögött.
Válasz helyett mindig valami mást dob be,
hogyan mit jelent, döntsem el, de nem muszáj.
Mintha csak a tévedéshez érhetnék.
Ő tovább várakozik, mint bárki más,
így lesz egyszer biztosan igaza.

Távoli részletek 1.

Feltörtük azt a tojást,
pár nap és a kiscsibe maga törte volna fel.
Nyálkás pihén borostyán csorgás.
Csőre kissé szétnyílt, sóhajtásnyi résre.
Én sírtam, míg a trágyadombba ástad el,
marja szét a trágyalé
szalmaszálnyi csontjait.

Távoli részletek 2.

Mint egy csatlakozó nélküli, gömbölyű villanykörte,
forrón lüktet, két tenyerembe fér csak.
Fürdés után a paplan alatt sokáig tapogatom
térdem alatt a dudort, csak anyu észre ne vegye.

SZILI JÓZSEF

A Zsóka-versekből

Eligazodnunk nem lehet

Eligazodnunk nem lehet,
nem lehet, nem szabad,
pedig csak gondolat a tett,
az az egy gondolat,

ami téged is közelít
és kettőnkhez vezet,
ami nekünk egyszerre híd
s szakadék-szédület,

ami megértés, szánalom,
ami gyönyör, ami
tilt szólanod, tilt szólanom –
minek kimondani?

Rettegésed

Rettegésed alagútjában fuldokol,
idejutott a pillanatnyi lét
parancsnoki hídjáról
a kihívó dac, az orcád pírjával büszkeség.

Iszaptörvény iszamóssága.
Alagútsötétség.

Megépültél anyagból,
minden valóság valóságából,
gyönyörű valóságszövevényt izzadtál mézhéjként magad köré,
viszonyaid, vonzásaid erőtereit,
határtalan jelenléted gyönyörű mintáit mások erőtereivel interferálva...

S az a mikroszkopikus csekélység,
egyetlen elektron pályájának elgörbülése,
ezt a burkot rád szorítja lényegedig,
végességedig, mely így feszült neki a végtelennek.

KARAFFA GYULA

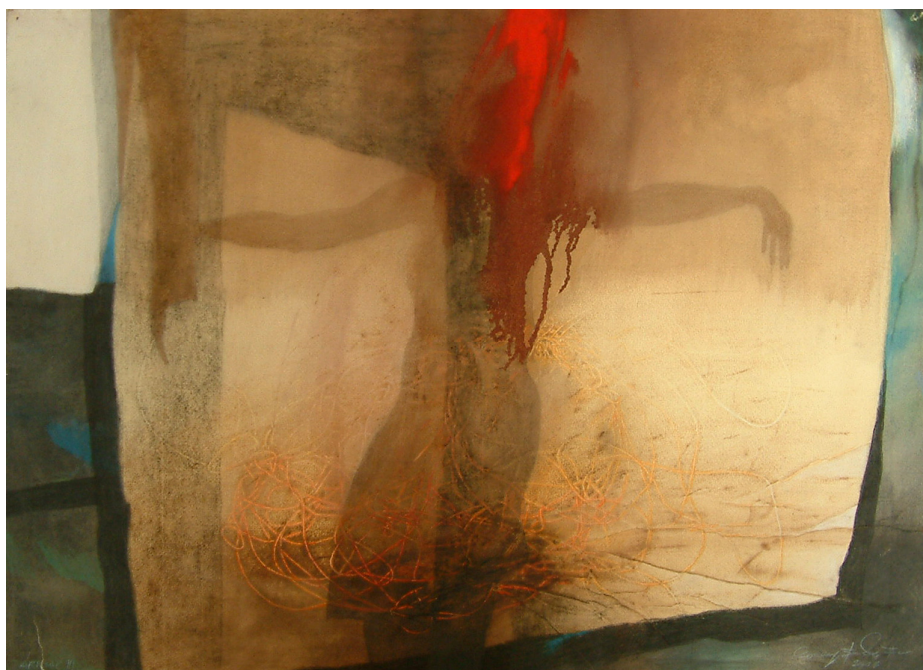
Ahogy lépdelsz

Ahogy lépdelsz az utcán,
kikerülöd a sarat. Illetve
igyekszel nem belelépni.

Rádtapad, talpad fugá-
iba ragad, lépsz vele,
cipeled magaddal végig.

Valaki megjegyzi, sáros
a cipőd. Be ne gyere
így, mondja a feleséged.

Cipőt cserélsz. Várost
is tudsz. Az életed nem.
Ebbe kell beleélned.

BARCSAI LÁSZLÓ

Lakasd jól

Lakasd jól az éjt.
Kifakult betonnal tömd feneketlen
pofáját. Rakd eléje
a várost,
a várost,
mely használhatatlan álmokat alszik,
a várost,
hol megfolyó fények fuldokolnak a sötétben,
a várost,
hol terhük alatt sínek nyüszítenek a kavargó hóba,
a várost,
mi hajléka az otthontalanoknak is, kik
mínuszban zoknitlan, cipőben fagyva fekszenek
a kövek közt,
a várost,
ami kétféle kőből áll.
Az több itt mit kéz kevert keményre
cementből, homokból, vízből,
mint mit másik kéz kapart a föld beléből,
mi megmarad morzsának az éj zabájából.

TÓTH KINGA

vásártér

lassan hajtanak gödörbe
a kerekek
kesztyűt dörzsöl
a botkampó
rábiccen a hát
a szatyor alján
ragacsos falatok
felette méh
- nem tudom, hogy került ide -
kilincsre kötött
fajtatiszta
papírpoharas fagyott
tinimelleket riogat
egyező szagú
asszony jobbra cigivel
a mozgássérült
szalonnát eszik
minden helyi lakos
cipője kikefél
mindenki a nyitást várja

Zur Risiken und Nebenwirkungen

steril vegyületek
a szívószál
túlvégén
a levendulás kúpban
a mirelit
utolsó leheletben
a penészkérgen
- a sajtén
a túltartós kenyéren
csak elősütöttet ne
és oltóanyagot
üzemorvosok szelektálnak
most beolvadni jó
tendencia

Világmegváltás

A hét a kör száma
4+3
a hat a boldogság száma
4+2
ez annyit tesz, hogy ha
veszek a boltban
4 kék és 2 piros
cukorkát, az boldogság
Ezzel a felfogással
pedig jelentősen
csökkenthetővé tennénk
az elégedetlenkedők
számát.
De akkor megszűnne
az SMS- rovat a
regionális újságban...

India

kő csiszolja a
talpkeményedést
a pára nem ül
hónaljra -
mert jó pára ez
zsigeri az illem
ülünk feketén
Gé fest vörös anyagokat
nagy vonalak, hajlékony
meztelen nők
madárnyakak
és sok paradicsom
törökülésben rágunk gyökeret
öntisztulunk, nincs mocsok
jófajta igenek csak

Üdítő

lehajtogatják a napernyőket
határozott sorrendben
„rajtaveszít valaki”

hely új - szagok hol? -
a pincér pluszszódákat számoltat el
de nem bánják

„lebontották a kristályboltot”
„csupa csalódás,
senki sem vegetáriánus”

„el kellene dobni
a maradék illúziókat is
az idegenek közt”
- én vagyok idegen -
„a hajléktalanok is
cserélődtek.”

„a régiek a Tescoban
dolgoznak mellékállásban”
pár megfagyott

mert a műszakot leadták
és biztonsági őrnek nem mentek
a börtörbe.

ZSIBÓI GERGELY

Hajnali vásznak

Az első vonat elindult immár.
De ásítással kivár még
néhány ablakszem. –
Álmokkal telnek a hajnali vásznak,
emlékedben – egy padon –
kissé megmelegszen.

A város még csönd- meg köd-habarék,
s ágyunk félig tölti surrogó álmod.
– Végtére nem lehet hiába várnod! –
Kavarom egyre az éj-maradék
savanyú, hideg-híg levesét.

SZÁVAI ATTILA

A megoldóképlet

Galkovics nemrég a bíróság előtt vallotta be, hogy beteges hajlamok fűzik a számokhoz, titkolt perverziókat táplál bizonyos matematikai problémák irányában. Nem ezért volt a bíróságon, de elmondta, bár lehet, hogy csak ezzel akarta terelni a figyelmet. Többen látták már, hogy mikor buszon utazik a Galkovics, egy különös kis füzet fölé hajol, ceruzával dobol a száján, majd néha, meglepetés- és rajtaütés-szerűen leír néhány számot a kopott füzetlapra. Szorosan a többi szám közé. Talán valami zárnak a kombinációját találgatja, esetleg a világúr titkát akarja megfejteni. A kocsmában többeknek mesélt már erről az utóbbi, kialakulóban lévő tudományról. Ez szerinte egy új tudományág, sőt vadiúj diszciplína a filozófia peremvidékén, hogy a körülöttünk előforduló zajokból matematikát készítünk, aztán meg levonjuk a következtetést a világ nagy dolgait illetően.

Mivel a Galkovics akut politikus, a komolyabb döntések előtt legtöbb esetben kimegy a baromfiudvarra és figyel. Maga is meglepődött nemrég, mikor átszellemlülve hallgatta a szomszéd betonkeverő ritmikus morgását és a saját disznajai módszeres rőfögését. Amikből aztán egészen pontos előrejelzést adott arra vonatkozóan, milyen hosszú beszédet fog mondani az iskolaigazgató a hamarosan tartandó iskolai ünnepségen. A sikerén felbuzdulva a következő év privát politikai ötleteit is a ház körüli zajokból foganatosította. Miután a vasárnapi ebéd után csendre, és diszkrét, visszavonult emésztésre utasította a családot, kiült egy hokedlire a tyúkok közé, majd mélyen hallgatott, mint egy üres istálló. Hogy legyen, ami motiválja a szárnyasokat, frissen szedett gilisztákkal szórta körül magát, amiknek főbb jellemzőit és méreteit persze gondosan feljegyezte a noteszébe, jól jöhetnek a kukackoordináták, ha bizonytalanodik a politikai természet.

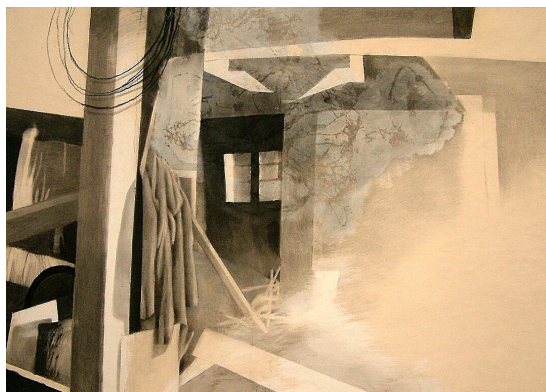
Állítólag bizonyos szakemberek már gyerekkorában megmondták a családnak: nagyon sajnálják, de előfordulhat, hogy a gyermek személyisége olyan, nem hétköznapi dolgok irányába tolódhat, hogy például: számok, vagy filozofikus gondolatok, esetleg politika, és semmiféleképpen ne erőltessek rá az általános és átlagos világot. Mert félt, hogy nem fog menni neki, és úgy elég nehéz jó politikusnak lenni, hogy tisztában van vele, annyit ér az élete valójában, mint egy lerágott csont, noha, ha filozofikusan járjuk körbe a kérdést, talán hús is kerülhetne a csontra. Ezt a szemészorvos mondta, miután megvizsgálta a békésen magában gügyögő négyéves Galkovicsot. Beszélni később tanult meg, mondta is a tanácselnök bácsi, hogy nem attól függ az ember, hogy mennyit beszél, hanem attól, hogy mit mond, majd kedvesen megpaskolta a cipője orrát bámuló kis Galkovics feje búbját. A család nem értette ezt pontosan, de bíztak abban, hogy az idő majd megold mindent, hiszen a kertben is minden megterem, hiába munkanélküli a fél rokonság.

Galkovics persze látott a számokon túlra is. Például szép, kifejező halmazokban tudta szemléltetni, hogy a vasárnapi misén elhangzott prédikáció milyen hatással lesz bizonyos falubeli személyek táplálkozási és tévénézési szokásaira. Ezeket később közvélemény-kutatással próbálta igazolni, noha egyesek szerint minden közvélemény-kutatás hazugság, hiába kérdezi meg az utcában mindenkitől, hogy nézte-e a tévét, és hogy mennyire.

A Galkovicsot csak a hullamosóként dolgozó barátja tudta úgy elfogadni, ahogy. Nem osztotta el kettővel azért, mert olyan, amilyen, sőt a kettőjük közötti viszonyt később a Galkovics már úgy rajzolta fel zsírkrétával a disznóól falára, hogy az elvont gondolkodás, az kettőjük közös többszöröse. Minél inkább így lett, annál inkább távolodott el Galkovics a korábban megélt világtól. És annál inkább lett politikus, annál inkább kezdett elváltozni sokak szemében, akik korábban még komoly reményeket fűztek annak irányába, hogy egyszer olyannak fogja látni a Galkovics a világot, amilyen az valójában. De nem. Ezt olykor a szemére is vetették, de Galkovics csak matematikai példákat tudott sorolni ezzel kapcsolatban, olyanokat, hogy:

Két mennyiség kapcsolatát egyenes arányosságnak mondjuk, ha az egyik mennyiséget akárhányszorosára változtatva a másik mennyiség is ugyanannyiszorosára változik. Bólogatva nézte a cipője orrát, mélyen átérezve a kinyilatkoztatás lényegét és súlyát.

Mikor a városvezetés megbízta, hogy rukkoljon elő valami szép beszéddel a közeli városi megemlékezésre, akárhogy biztatta őt a család, akármennyire szeretne volna úgy kifejezni magát, hogy mindenki megértse: csak táblázat formájában tudta megfogalmazni az ünnepség alapjául szolgáló történelmi esemény szükségességét és hatását például a virágkötészeti trendekre. Mivel a falu nem szokta ennyire a számokat, nem választották meg, amit aztán gyakran Galkovics szemére vetett a rokonság. Legutóbb a nagynéni mondta neki, hogy látod, fiam, aki túl sokat számít, az előbb utóbb maga számolódik ki, oszt lesheti az eredményt. Erre annyit felelt a cipője orrát néző Galkovics, hogy negatív vagy, vigyázz, mert gyököt vonok belőled. A pszichológus javaslatára beírták egy társkeresőbe, hogy térjen vissza belé a közérzet, de miután meghallották, hogy azt mondja a menyasszonyjelöltnek a tyúkudvar közepén, hogy szép vagy, mint egy pozitív egész számsor, elhallgattak. Azóta hallgatnak, mint egy megoldatlan másodfokú egyenlet. Keresik a megoldóképletet.

PETŐCZ ANDRÁS

Másnap

Feljegyzések a háborúból

(Regényrészlet)

Orchies városába küldöm

*Olyan volt ez, mintha csak kopogtam volna,
röviden, négyszer, balsorsomnak ajtaján.
Camus*

*Atyámfiái előtt idegenné lettem,
és anyám fiai előtt jövevényé.
69. zsoltár*

*Idegen és jövevény vagyok közöttetek:
adjatok nékem temetésre való örökséget ti nálatok,
hadd temessem el az én halottamat én előlem.
Mózes, 1. könyv, 23,4*

TÖBBEN MONDTÁK, ANNAK IDEJÉN még a plébános is mondta, hogy biztosan nem él már az apám.

Hogy nekem nincsen is apám.

Hogy azt nem lehet tudni, ki is az én apám. És az anyám is biztosan elmondta volna, ha tudta volna, hogy ki az én apám.

Igen, mindezt a plébános is mondta, valamikor. Akkor, amikor vele laktam a plébánián, abban a városban, ahonnan aztán elmenekültem.

Azután mondta mindezt a plébános, közvetlenül azután, hogy a művelődési ház a levegőbe repült, és meghalt az anyám.

Nem tudom, mit is gondoljak.

Nyilván igazuk van azoknak, akik így vélekednek, és valóban elmondta volna az anyám, hogy ki is az én apám, ha tudta volna. Vagy, ezt már én teszem hozzá, ha látta volna értelmét annak, hogy elmondja.

Mégis azt gondoltam akkor, régen, hogy egyszer találkozom az apámmal, és ő majd segít.

És ma is ezt gondolom.

Hogy majd segít rajtam az apám. Ha találkozunk végre, és megismerjük egymást.

Ha megtudja az apám, hogy van egy lánya, és hogy éppen én vagyok az.
Akkor biztosan segíteni fog.

TIZENÖT ÉVE TART A HÁBORÚ.

Nincsen már semmim. Csak ez a partszakasz, ahol meghúzom magam, meg a matracom, ahol alszom, és néhány ruhadarab.

És, persze, a gyöngysor. Valamint Gersom, az öregember feljegyzései.

Délelőttöként azzal telik az idő, hogy próbálok valami ételmet szerezni. Kagylót, rákot, esetleg halat.

Ültetem krumplit is, és most már van újkrumplim. Az újkrumpli, az tényleg nagyon jó.

Ha ettem, akkor minden jó. És akkor aztán van egy kis szabad időm.

Olyankor, ha már ettem, és ha nem esik az eső, kényelmesen elnyúlok a matracom, és az ócska nejlonszatyorba rejtett vastag papírköteget tanulmányozom.

Amit az az ismeretlen lány őrizgetett.

Könnyű olvasnom, mert azon a nyelven íródott, amit gyerekkoromban használtam. Ott, abban a városban, ahol megölték az anyámat.

És olyan az egész, mintha én írtam volna. Talán ezért is tetszik. És ezért is szeretem olvasgatni.

Az igaz, hogy más olvasmányom, itt, a parton, nincsen is.

Csak az öregember feljegyzései.

A város, ahol jelenleg élek, olvasom az öregember feljegyzéseiben, menekülésem sokadik helyszíne.

Nekem is az, gondolom magamban, olvasás közben.

Befogad ez a város, menekülésem sokadik helyszínéeként, ahogy az előzőek is befogadtak, és, ahogy befogadott rajtam kívül még sok-sok idegent a története során, többek között főníciaiakat is és szanszkritokat, latinokat is és sumérokat, keltákat is és hunokat és perzsákat, meg mindenféle egyéb nációt.

Mindez, persze, történelem.

Valójában nem is tudom, mit jelentenek ezek a szavak. A szavak, amelyek számomra ismeretlen népeket, nyelveket, szokásokat és kultúrákat jelölnek meg.

Nem tudom, nem is akarom tudni, nem is érdekel. Igazából nem akarok népekről, nyelvekről hallani.

Mondta valaki, nem olyan régen, hogy ilyen nevű népek is megfordultak már itt, ebben a városban, menekülésem jelenlegi helyszínén, az elmúlt sokezer év alatt, és ezek mind-mind nyomot hagytak ezen a városon.

Biztosan így van.

Én magam több nyelven is beszélek, mert úgy alakult a sorsom, hogy több nyelvet is megtanultam eddigi életem során.

Úgy alakult, hogy meg kellett tanulnom a különböző nyelveket. Azért, hogy életben maradjak.

Most éppen azt a nyelvet használom, amit az itt élők többsége is beszél, vagy pontosabban szólva, amin a legjobban meg tudom magam értetni itt, ebben a tengerparti városban.

Idáig jutok az olvasásban. Leteszem a feljegyzéseket, hamar elfárad a szemem. Vagy az is lehet, hogy csak elszoktam a betűtől.

És miközben lapozgatom Gersom feljegyzéseit, arra gondolok, hogy valamiért nagyon is közel áll hozzám ez az öregember.

AHOGY MÁR MONDTAM, TIZENÖT ÉVE TART EZ A HÁBORÚ.

A háború, ami aznap kezdődött, amikor elhagytam azt a várost, ahol kivégezték Amélie-t, a legjobb barátnőmet, és ahol korábban felrobbantották az anyámat.

Nehéz, néha igazán nehéz visszaemlékezni arra, mi is történt azután, hogy onnan elmenekültem.

Volt a tóparti város, ahol volt Sophie és volt az iskola, és volt Mr. Hunchet.

És aztán jöttek az első bombázások.

Elfáradtam. Ebben a pillanatban nem akarok tudni semmiféle bombázásokról.

Most valahogy *mindent* töröl az agyam. Most valahogy hajlamos vagyok *mindent* elfelejteni.

Vagy éppen hogy nem felejték *semmit*. Pontosabban szólva, nehezen felejték. Csak éppen úgy bukkannak fel bennem az emlékdarabok, mint a mozaikkockák: ezekből kell összeállítanom a teljes képet.

Szóval, akkoriban, ott, a tóparti városban, hihetetlenül gyorsan zajlottak az események. Szinte egyik pillanatról a másikra történt minden.

És előtte minden olyan rendben levőnek látszott! Jártam iskolába, tanultam a nyelvet, az új hazámnak a nyelvét, Sophie pedig gondoskodott rólam.

Aztán meg sétáltunk is nagyokat, és sokat neveltünk is. És étterembe jártunk, és moziba, és egyszer még Mr. Hunchet is a vendégünk volt, vacsorán, és igazán kedves volt, és nem fogta meg a combomat egyáltalán mialatt nálunk járt.

És a jövőmről beszélt a vacsora alatt. Hogy egyetemre járok majd, és még diplomata is lehet belőlem, mert jó a nyelvérzékem, hiszen olyan fiatal vagyok, de már több nyelven is beszélek.

Az iskolában is, ahova mindennap mentem, nagyon jól éreztem magam, mert az osztályomban egyre több lett a barátom. És egyre jobban is tanultam.

A matek tanárom, egy loboncos hajú fiatal férfi, aki éppen akkor végzett az egyetemen, azt mondta, van érzékem a matematikához, és el akar indítani valamilyen versenyen.

És aztán Sophie még pingpongozni is beíratott. Ez kezdetben elég nehéz dolognak tűnt, éppen a hallókészülékem miatt, attól féltem ugyanis, hogy a sok ugrálásban kieshet a fülemből a hallókészülékem, ha nem vigyázok. De aztán sikerült rögzítenem, és nem esett ki. Így aztán jártam hetente háromszor az edzésre, és ott is egyre jobb voltam, és egy kerületi bajnokságon második helyet szereztem.

Közben meg néztem a tévében a háborút. Akkor, amikor egyedül voltam otthon.

És valahogy éreztem, hogy valami nagyon nagy baj lesz. Hogy nem mennek jól a dolgok. Hogy valójában mi is veszélyben vagyunk.

Azt nem lehetett nem észrevenni, akár már így, tévéadáson keresztül is, hogy egyre több mindenütt a katona, és hogy egyre több harckocsi robban fel.

És aztán a városban, ahova mindennap mentünk Sophie-val, az egyik délelőtt, amikor iskolában voltam, volt egy robbanás.

És mindenki nagyon megijedt.

És akkor Sophie, aznap este, borzasztóan idegesen és sápadtan azt mondta, hogy ezentúl óvatosaknak kell lennünk.

Abban a robbanásban nyolcan haltak meg. Három nő, négy gyerek meg egy férfi.

És én magamban azt gondoltam akkor, azon a napon, hogy én már túlságosan is jól ismerem az ilyen robbanásokat.

EMLÉKSZEM A RÉMÜLETRE, A SOPHIE ARCÁN megjelenő réműletre, amikor az első repülőgépek zúgását meghallottuk.

Az első rakéták becsapódásának zajára Sophie remegni és síni kezdett.

Én meg csak hallgattam. És megvontam a vállam. Mint akit semmi sem érdekel.

És aztán emlékszem még a légvédelmi rakétákra. Azt nagyon nem szerettem. Az éles, sivító hang! Befogtam a fülem, és a legszívesebben az ágy alá bújtam volna, annyira féltem.

És a menekülésre is emlékszem.

Arra az iszonyatos dugóra, ott az autópályán, ahogy a földalatti városhoz igyekeztünk.

Sophie azt mondta, valamikor, hogy soha nem lesz szükségünk arra a menedékhelyre.

Hogy csak óvintézkedés az egész feliratkozás.

Aztán meg nyolc évig éltem bezárva, ott, a földalatti városban.

Nyolc évig a napfényt sem láttam.

Arról az nyolc évről nem akarok beszélni. Most nem. Merthogy nincs mit mondanom arról a nyolc esztendőről.

Ezt a mozaikkockát most kitöröltem az emlékeim közül.

Ott, a föld alatti városban nem láthattam a napfényt. És örökké féltünk.

És aztán meg a nyolc év alatt felnőttem, befejeztem az iskolát, és azt reméltem, hogy véget ér majd egyszer ez az egész.

Ez az egész, amit háborúnak neveznek.

És most itt vagyok. És a háború még mindig nem akar befejeződni.

SOKAN, SOKFÉLE NYELVET BESZÉLÜNK ERREFELÉ, olvasom az öregember feljegyzéseiben. Itt, a tengerparti városban, ahova mindenféle véletlen folytán, de eljutottam.

Van itt egy közös nyelv, ami több nyelv keveréke, ezen lehet a leginkább kommunikálni. Ezt a közös nyelvet használom én is.

Így praktikus.

Beszélünk a keverék nyelven, vagy éppen kézzel-lábbal, de megértetjük magunkat. Mindannyian ezt tesszük. Azok, akik itt, ebben a városban találtunk menedéket.

Mindannyiunknak ez a lehető legjobb.

Mármint az, ha van egy közös nyelv, amit többé-kevésbé mindenki beszél.

Furcsa ez a szó: kommunikálni. Nem szeretem a furcsa szavakat.

Szeretnék egyértelműen fogalmazni.

Menekült vagyok, ahogy itt majdnem mindenki. A háború elől menekülünk. Beszélgetni akarok, ha éppen akarok, kommunikálni viszont nem akarok semmiképpen sem.

Leginkább, persze, egyedül szeretnék lenni. És túlélni mindazt, amit lehet.

Túlélni ezt az egészet.

Szembejön valaki az utcán, ránézek, és nem tudom eldönteni, hogy ő milyen. Hogy ő honnan jött.

Nem tudom eldönteni, egyáltalán.

Vagyis, ez azt is jelenti, hogy nem tudom, hogy ő milyen is eredetileg.

És, hogy mit akar.

Nem ismerem fel, nem látok bele, nem tudom a származását, és nem tudom a szándékait.

Mondhatnám így is, kissé talán fanyar iróniával, hogy nem tudom, vagyis hogy képtelen vagyok felmérni, hogy az ősei milyenek is voltak. Esetleg latinok? Vagy éppen fóníciaiak? Netán sumérok? Hunok? Talán kelták vagy szanszkritok?

Szembejön valaki az utcán, és nem tudom, képtelen vagyok kitalálni, hogy ő milyen származású, milyen ősök vére kering az ereiben.

És engem? Engem vajon milyennek látnak az itteniek?

És kik azok az itteniek?

Otthont ad ez a város, ha csupán néhány napra is, ha csak néhány hétre, vagy éppen hónapra.

Igazi otthont, ahogy otthont ad feketének és fehérnek, sumérnak és latinnak, hunnak és keltának.

Megnyugtatóan közömbös minden.

Nem kérdezősködik, nem kíváncsiskodik ez a város, egyszerűen csak van, létezése feloldozást jelent.

Valamiért az én városom lett, mintha csak nekem lélegeznie, miközben félelmetes és idegen a számomra, aközben teljesen az enyém, csak az enyém, menedéket és otthont ad, lélegzétvétel lehetőségét, futásomban pihenőt, bár nem is tudnám pontosan megmondani, mi elől is futok.

Illetve, tudom, pontosan tudom, mi elől: a háború elől futok, a háború elől, ami szinte mindent beborít.

Itt, ebben a városban minden másképpen van.

Itt, ezen a településen, ebben a városban békén megmaradt minden, van még valamennyi élelmiszer, még munka is akad, a pénznek is van valamiféle értéke, azt lehet mondani, hogy minden nagyon is normális.

Attól eltekintve, hogy utazni egyáltalán nem lehet, a repülőteret teljesen lezárták, autóval elhagyni a várost nem lehet, és gyalog sem.

Ezt rendeletben hirdették ki.

Nem is érdemes megpróbálni.

Mondják, hogy néhányan megkísérelték elhagyni a várost, gyalogosan, de a levegőből kiölték őket. Katonai helikopterekről, mint a vadakat, úgy szedték le őket a levegőből.

Ismeretlen felségjelű fegyveresek ismeretlen felségjelű katonai helikopterekről.

Ilyeneket mondanak. Lehet, hogy igaz, de az is lehet, hogy csak propaganda az egész...

Fekszem a matracomon, és olvasom, hogy mint a vadakat, úgy szedték le őket a levegőből. Ismeretlen felségjelű fegyveresek ismeretlen felségjelű katonai helikopterekről.

Nyilván így volt, gondolom magamban, hiszen ma sem lehet elmenni innen, de még üzenni sem lehet. Nem változott semmi az elmúlt néhány évben.

Minden ma is úgy van, ahogy Gersom, az öregember leírja.

Még a keverék nyelv is. Az is igaz. Én is azon beszélgetek, ha van valakivel beszélgetnivalóm.

Általában nincs.

A múltkor is: szerettem volna üzenni.

Sophie-nak akartam volna üzenni, valahogy hírt akartam volna adni magamról, azt szerettem volna, hogy tudja, élek, és minden rendben van velem.

Ő, persze, előre megmondott mindent.

Csak a háborút nem mondta meg. Mindig azt hitte, hogy ott, abban a tóparti városban biztonságban vagyunk.

De azt kétségtelenül megmondta előre, hogy én örökké menekülni fogok. Futni valami elől.

Egészen pontosan azt mondta, hogy van bennem valami folytonos *hontalanság*.

Ezt már a föld alatti városban mondta. Akkor mondta, azon a napon, amikor először megmondtam neki, hogy el fogok menni.

Lehet, hogy csak azért mondta, mert haragudott, hogy ott akarom hagyni. Lehet, hogy csak szomorúságból mondta azt, amit mondott.

Azt mondtam neki, hogy elmegyek, mert elegendem van abból, hogy a föld alatt kell élnem, mint a vakondnak.

Persze, ha háború van, menekülni kell, mondta Sophie, kicsit gúnyosan. Ezzel csak azt akarta érzékelteni, hogy teljesen értelmetlennek tartja a bennem meglévő meneküléskényszeret.

Az, hogy van bennem egyfajta *hontalanság*, meneküléskényszer, az egyáltalában nem csoda, ezt még Sophie is elismerte. És azt is állította, ott, a föld alatti városban, hogy már a tóparti városban felismerte bennem ezt a meneküléskényszeret, csak éppen akkor még abban reménykedett, hogy lehet mindezt majd gyógyítani valamiképpen.

Persze, a robbanások, meg az idegen repülőgépek megjelenése nem segített semmit.

Mármint a bennem meglévő meneküléskényszeren.

Sophie-val, ott, a földalatti városban többször is beszélgettünk erről. Mármint arról, hogy én mindig menekülni fogok.

- Értsd meg végre, ez valami betegség nálad. Pszichés kényszer. Ezt lehet kezelni, és érdemes is kezelni. Egyfajta pánikbetegség ez az egész, semmi több. Az, hogy mindig futsz valahova. Ezt nevezem én pánikbetegségnek - mondogatta többször is Sophie, miközben sétálgattunk a föld alatti város termeiben.

Nem is termek voltak azok, hanem hatalmas terek, még park is volt, mesterséges fényben nevelt fákkal, és tó is volt, és a tóban halak voltak, meg kacsák.

És a földalatti város tetejéről olyan fény jött, mintha napsütés lenne.

Mennyire gyűlöltem azt az egészet! Hamisnak és hazugnak gondoltam mindent.

Akkor, ezeknek a sétáknak az egyikén mondta Sophie:

- A pánikbetegség abban jelentkezik nálad, hogy örökké futni akarsz. El akarsz bújni. Ezt az elrejtőzési vágyat, ezt a menekülési ösztönt kellene valahogy kordában tartani. Ha nem kezelteted magad, akkor, attól félek, mindig problémáid lesznek.

Tizenöt éves voltam akkor. Ennek a beszélgetésnek az idején.

Aznap mondtam meg először Sophie-nak, hogy elmegyek a föld alatti városból. Hogy kimegyek a hegy gyomrából, mert látni akarom a napfényt, és végre látni akarom a tengert is.

Emlékszem, miután megmondtam, hogy elmegyek, utána jó volt. Bármit is magyarázott nekem akkor Sophie.

Álltam a föld alatti városban a mi számunkra biztosított garzonlakás fürdőszobájában a zuhany alatt, és élveztem, hogy zuhog a testemre a víz.

A hajamból apró fekete földszemeket mosott ki a víz meg a sampon.

A lábujjaimon meg a lábfejemen sárfoltok keletkeztek. Kicsi kis sárpiszkok.

És ez is jó volt. Látni a sárpiszkokat.

LEGJOBB LENNE NEM CSINÁLNI SEMMIT, gondolom magamban, most, ezekben a pillanatokban, itt, a parton, a hegyoldalon, a cserjék közötti odúmban.

Hogyha ez meneküléskényszer, akkor, rendben van, elismerem, Sophie-nak van igaza.

Akkor ez valami olyasmi, mint amit az öregember is ír a feljegyzéseiben, hogy *megyek bele a világba, vagyis örökké csak azt keresem, hogy befogad-e a világ.*

Ez, persze, az én esetemben nem is igaz. Nem azt keresem, hogy „befogad-e a világ”.

Ez butaság. Nem is értem, mire is gondolt az öregember.

Egyszerűen csak menekülök.

Merthogy háború van.

Meg aztán lehet, hogy mégis keresek valamit. De az a valami nem az, hogy „befogad-e a világ”. Hanem egy egészen más dolog.

Nem valami képzelgés tehát. Hanem egy nagyon is konkrét ügy.

Csak ezt a konkrét dolgot még magamnak is csak nehezen vallom be. Egyelőre.

Szóval, van bennem egy olyan érzés, hogy addig úgysem nyugszom meg, amíg valahogy az apám nyomára nem bukkanok.

Erről van tehát szó.

A napokban egyébként levelet írtam Sophie-nak, hosszú levelet írtam neki, amiben azt próbáltam megfogalmazni, miért is nincsen igaza.

Valami olyasmit írtam, hogy nem egyszerűen meneküléskényszer és pánikbetegség az én problémám, hanem egyfajta nyugtalanság. Mindig azt érzem, hogy valakinek szüksége van rám, és nekem is szükségem van rá. És hogy ez a valaki az én ismeretlen apám.

És, hogy akkor szűnik meg ez a furcsa, állandósult szorongás, ha valahogy az apám nyomára bukkanok.

Menekülésem folytatódik, írtam Sophie-nak, úgy, ahogy az öregember is írta a feljegyzéseiben, és még azt is írtam, hogy tudom, hogy ez a számára azt is jelenti, hogy tele vagyok bizonytalansággal, rettegéssel, és azt is tudom, hogy ő tényleg azt gondolja, hogy ez a rettegés nem a háborúból fakad, hanem a háború előtti életemből, és, hogy ez szerinte pánikbetegség.

Tény, hogy most minden másképpen van. Innen már nem menekülhetek tovább.

A várost nem hagyhatom el, fegyveresek őriznek minden olyan útvonalat, ami kifelé vezet innen. *Ezt az öregember is leírta a feljegyzéseiben.* Azt mondják, hogy csak ezzel a teljes határázárral tudják garantálni a személyes biztonságunkat.

Így aztán üzenetet sem kaphatok, és nem is küldhetek.

Posta sincs, az internet természetesen nem működik, telefon, rádió, ilyesmi: reménytelen.

Mindent ellenőriznek.

Az a levél is, amit Sophie-nak írtam, az is csak itt maradt, velem. Majd egyszer elküldöm, ha minden jó lesz.

Majd akkor postára adom. Amikor valóban minden jó lesz.

Végül pedig minek is panaszkodnék? Máshol a legegyszerűbb életfeltételek sincsenek meg. Itt egészen jól vagyunk.

És a háború: tulajdonképpen elkerült minket. Szinte alig érzékelünk a háborúból valamit is.

Itt nem kell félnünk a barbároktól. Ezt a területet soha nem foglalják el.
Legalábbis, mindenki ezt mondja.
A város, ahol jelenleg élek, befogadott. És el sem enged már soha, írja az öregember. Ez igaz.
Ez az én esetemre is igaz.

KÁLMÁN GÁBOR

Reggeltől estig

Milanról mindenki tudta, hogy kegyetlen. Gyűlölt mindenkit maga körül és soha nem is titkolta. Főleg a macskákat gyűlölte. Volt, hogy az öreg Boženka macskáit édesgette magához. Szalonnát használt erre a célra legtöbbször. Legjobban a paprikás császárszalonna vált be a tapasztalatai szerint. Apró szeletekre vágta, kicsi darabokat dobott át Boženka fakapuján keresztül az udvarba. Volt, hogy pórul járt és az udvaron jövő-menő csirkék vagy kacsák csaptak le a csalira.

A kacsák kevésbé szórakoztatták, túlzottan bárgyú élőlényeknek vélt minden baromfit. Bár sokat kísérletezett otthon, hogy a kacsák vajon akkor is tudnak-e úszni, ha fejfelé dobja be őket a tóba. De ez nem tűnt túl jó mulatságnak, mivel legtöbbször zuhanás közben visszapördültek mind és hassal értek a vízbe, majd mintha mi sem történt volna, úsztak el Milan közeléből, megszokott mozdulatokkal mártogatták a fejüket a vízbe és vizsgálták az úsztatót ennivaló után. A csirkék már mókásabbak volt, mert azok rémülten menekülni kezdtek, de sosem süllyedtek el a vízben ők sem. Lassú, esetlen mozdulatokkal vergődtek át a túlsó partra, sokszor a szárnyaikat is szétszapták, hogy ne süllyedjenek el, és mire Milan átért az úsztató másik oldalára, már szaladtak is a kert hátsó részeibe. A kakasokat egyáltalán nem találta szórakoztatónak. A kakasok általában hangosan kukorékolva, széttárt szárnyakkal estek neki, vöröslött a tarajuk, felverték maguk körül a port. Ilyenkor mindig menekülőre fogta. A pulykák tojóihoz éppen ezért nem nyúlt soha. A pulykakakasok gyakran kísértették álmaiban, felfújttollakkal, vérvörösen lángoló fejfelé üldözték és hiába menekült, egyre lassabban, egyre lomhábban mozogtak a lábai, érezte a dühös háziállatok csípését a bokáján, hogy falatnyi húsdarabokat szakítanak ki belőle.

Szórakozásának sokszor csak az vetett véget, hogy megjelent az apja. Milan apja a jáérdének¹ dolgozott, minden nap hajnalban kelt, hogy a szövetkezet állatai alól kilapátolja a szart. Esténként pedig az otthoni jószágait rakta rendbe, dühödten csapkodta a disznókat az ólban, hogy kotródjanak már az útjából amikor ő takarít. Talán pont azért, mert a szövetkezet állataival úgy kellett bántani, mint a hímes tojással. A jáérdé állatai a népé, így aki nem megfelelően bánik velük, az a néppel bánik nem megfelelően, azért meg könnyen megüthette az ember a bokáját. Persze a jáérdében is csak addig volt rend, amíg a felettes ott volt, márpedig a felettes rendszerint korán hazament, délután kettőkor már színét sem látták. Akkor aztán Milan apja úgy rugdosta a nép teheneit, ahogy a lába bírta. Ha csak egy sanda pillantást kapott bármelyik jószágtól, már lendült is a szaros gumicsizma a lábán, neki az állatok hasfalának, bokájának. Mindegy volt neki, csak minél jobban fájjon. Amikor eléjük öntötte a rosszminőségű, undorító tápot, nyomta bele az állatok fejét a silány lötytybe és üvöltötte, hogy egyetek már ti barmok. Nagy volt a súly a vállán, mert teljesítenie kellett a tervet, az állatoknak ennyi és ennyi kilónak kellett lennie időre. De rendes táp alig akadt, a silányból is éppen csak jutott. A párzási időszakban úgy rugdosta össze a jószágokat.

– Jebat prostáci, jebte!² – kiabálta hisztérikusan, és ha valamelyik állatnak nem volt baszhatnékja, teljes erőből rugdosni kezdte őket. Ezt csinálta már vagy negyven éve, reggeltől estig.

Hajnalonta kelt, és a morcos tekintetű járdés munkásokkal utazott a helyi szövetkezetig. Egy kopottkék, busszá alakított Ávia³ vette fel őket. Nyaranta a kékesen derengő napfényben, telente a sűrű éjszakában, kopogó fagyban utaztak a kékoverálós munkások, kötényes munkásnők. Telente, ha lehullott a hó, sokszor napokra bent rekedtek a falusiak, de a járdében ilyenkor sem állhatott le a munka, tehát gyalogolniuk kellett. A frissen hullott havat utálta Milan apja legjobban. Halálosan fáradt volt, mire megérkezett, minden lépésnél térdig merülve a hóban. Ha már megfagyott a hó teteje, könnyen lehetett járni rajta, olyankor már csak egy-két nap kellett, hogy megérkezzen a hókotró és kiszabadítsa a falut. Az ilyen téli napokon, ha megérkezett, legtöbbször kérdés nélkül akkora pofont kevert le Milannak, hogy a földre zuhant. Ilyenkor Milan tudta, hogy mit kell tennie. Mellkasáig húzta a térdét, a fejét amilyen mélyen tudta előre hajtotta és a kezével védte, mert az apja nem állt le soha egy pofonnál. Általában mindegy volt, hogy Milan mit csinált. Ha nem csinált semmit, az volt a gond, hogy lopja a napot, de ha éppen dolgozott az állatok körül, akkor az volt a gond, hogy miért pont úgy, miért nem máshogy.

Ha állatkínzáson kapta Milant, teljesen megőrült. Ilyenkor általában ugyanazt tette vele, amin rajtakapta. Felkapta és háttal beledobta a kacsaszatatóba, vagy belenyomta a fejét a vályúba, és volt, hogy addig ott tartotta, amíg a teste el nem ernyedt. Üvöltözött vele, hogy ha a mi állatainkat bántod, az olyan, mintha minket bántanál, és amíg ezt üvöltötte, rugdosta a földön heverő fiát, jól irányzott, tapasztalt mozdulatokkal.

Milan a macskákkal szeretett legjobban szórakozni. A kutyáktól félt, mert haraptak. Ha meg nem harptak, akkor pedig megalázkodtak és a kezét nyaldosták, nem volt benne semmi érdekes. Boženka macskái legtöbbször rákaptak a csalira. Előbb-utóbb komótos, lassú mozdulatokkal felkeltek a belső udvar padjaira terített durva pokrócokról. Boženka a falu legvégén lakott, a temető mellett, közvetlenül a régi felsőtemplom szomszédságában. Temetőből is kettő volt a faluban, ezt a fentit már nem használták évtizedek óta a babonás falusiak, kerülték a kísértet történetek miatt. Így aztán a temető tényleg úgy festett, mint a mesékben, megszállták a denevérek, benőtte a futó borostyán a sírköveket, dűledeztek a régi, kopottbarna fakeresztek. Boženkát ez nem zavarta. Ablaka a temetőre nézett, esténként elnézegette a szál-longó denevéreket, hallgatta a baglyok huhogását. Mesélték, hogy éjszakánként szellemek járnak be Boženkához és ő mindent tud a halottakról. A környékbeli kisgyerekek féltek is tőle, mert mindig feketében járt, ráadásul gallyseprűket készített, halmokban álltak az udvarában. Boženkától csak Juro nem félt, de Juro az elhagyott temetőt is szerette. Ha egyedül akart lenni, beszökött a kerítés résein, ráfeküdt a hatalmas kripták kőlapjainak egyikére. Leginkább Slavomír Slobodník sírja mellett szeretett fekdécselni. Délutánonként hosszan odasütött a nap a temetőt borító sűrű lombkoronák rései között.

Slavomír volt hosszú idő után az első, aki itt pihenhetett meg. Az utolsó is, egészen Boženka haláláig, aki maga kérte, hogy ide temessék, bár a városból kellett hívni papot meg sírásókat, mert a falusiak közül senki nem vállalta. Maga Sklenár is csak a temető kerítésén kívülről nézte végig nagyanyja gyászszertartását. Azt

bánta leginkább, hogy Boženka kérése miatt a család nem nyugodhatott egy helyen a két idősebb Sklenár, apja, és Boženka férje, Sklenár nagyapja mellett, de végül is legyintett az egészre, meg félt is egy kicsit a pletykáktól, nehogy a feltűnően szép kort megélt nagyanyja valamiféle átkot szórjon rá, vagy kísértse éjszakánként, amiért nem teljesítette utolsó kívánságát. Akkor lett babonás, amikor kezdett tönkremenni a kocsmája. Egyre kevesebben ittak, az öregek lassan kihaltak, a fiatalok meg a városokba mentek, nem sokáig húzta már a Sklenár család majdnem hetven éves vállalkozása. Győzködte magát Sklenár, hogy ennek semmi köze ahhoz a kötélrészhez, amit az apja tartott a kocsmapult alatt. Állítólag valami akasztott nemes nyakából vette le a háború legvégén, miután végignézte a fiatal katona halálusát. Nem hitt a babonákban, miért is növelné egy kocsmá forgalmát egy undorító kötélrész. Így aztán apja halála után kidobta a szemébe.

Slavomír Slobodníköt Juro nagyapja, Havran temette ide. Slavomír oszló holttestére nem messze Abafi malmától bukkantak rá kevéssel a háború után, amikor tavaszodni kezdett. Szürke kabátjába burkolózva feküdt a földnek. A falusiak nem ismerték, nem tudták volna beazonosítani az ismeretlen holttestet. Szerencsére Havran is velük tartott, amikor a holttestre bukkanó falusi kamaszok a réműlettől és a futástól zihálva rontottak be a kocsmába a hírrrel. A hideg konzerválta Slavomírt, így amikor az olvadó hó alól előbukkanó tetemet a hátára fordították, mindenkinek fintorba torzult az arca a sápadtszürke, vászonszerűvé aszott test láttán. Havran volt az egyetlen, aki nem szörnyülködött.

Havran a hegyekben bujkált, a barlangokban a háború utolsó évében, Slavomír városi volt, menekült a nemesek elől. Együtt töltötték öten-hatan az utolsó hónapokat. Találgatták a helyiek, mi történhetett vele. Talán éppen Abafinál akart meghúzódni, mondogatta Havran, akinek élesen rémlett még az a véres ütközet, amikor éjjel neki az utolsó erejével még sikerült magát elvonszolni Abafi malmáig. Ez volt az ütközet, amelyben Slavomír eltűnt. Neki úgy látszik nem sikerült, elhagyta az ereje, elaludhatott a hóban. Az ütközet utáni napokban, miután visszajutott a rejtékhelyükre, Havrant leverte a láz, napokig a halálán volt. A többiek, akiknek nagyobb szerencséjük volt és visszajutottak még aznap a barlangba, csak fejcsóválva nyugtázták Slavomír eltűnését. Hümmögtek, hogy pedig Havran mindenkit kioktatott, veszély esetén hogy juthat el Abafi malmába.

Havran el akarta temetni Slavomírt a faluban, de a babonás falusiak nem engedték, hogy az ismeretlen az ő temetőjükben nyugodjon, még a bejáratot is elállták Havran elől, aki erre fogta magát és a rég nem használt felső temetőben ásta el, szertartás nélkül. Ő maga faragta ki a fakereszt feliratát is. Slavomír Slobodník⁴, ezt a nevet véste a fejfára, mert Slavomír vezetéknevét nem ismerte. Ez volt a barlangban a szabály, hogy ne tudják egymást elárulni, ha fogságba esnének. Juro tehát sok időt töltött Slavomír sírja mellett a gázos fűben fekvé, élvezve a csendet és a biztonságot. Először akkor keveredett ide, amikor Juro elől menekült, mert ide nem merte követni.

Boženka szerette a macskáit. Legtöbben régi, kopott és piszokfoltos szőnyegetek raktak ki a házi kedvenceknek, vagy azt sem. De Boženka pokrócokat rakott ki a macskáinak, azon feküdtek délutánonként a lemenő nap fényében. Alig-alig mozogtak, csak néha kezdtek komótos mozdulatokkal tisztálkodni, nyalogatták a talpukat, majd a nyálat szépen szétkenték a fejbübjükön.

És ha Milan elég kitartó volt, előbb-utóbb felemelték lomhán a fejüket, nyújtózkodva, farkukat felcsapva lemásztak a pokrócokról és komótos, gyanakvó köröket téve közelítették meg a szalonnadarabokat. Úgyesen, egyre közelebbi pontokra dobta a csalit, türelme volt, ráért megszelídíteni Boženka macskáit. Azért macskákat hajkurászott, mert a macskák nem adták magukat könnyen. A szemükben mindig ott fénylett a gyanakvás. Sosem adták fel. Az utolsó pillanatig küzdöttek, még akkor is, amikor a nyakukba feszítette a hurkot, és elengedve őket másfél méterről nézte végig csendben a küzdelmet a feszülő zsinegekkel.

Amikor híre ment, hogy felakasztotta magát, sokan nem sajnálták. Főleg a fiatalabb iskolatársak lélegeztek fel, de csak csendben, magukban, nem mondták soha senkinek. Egymásnak sem vallották be, inkább csak hümmögtek egyetértően, hogy szegény Milan, szegény Milan, pedig jó fiú volt. De hazafelé, a piszkos buszon, a műanyag borítású háttámlák féslései, a felszakadozó kárpit alól kivillanó karosszéria rozsdafoltjai között, a poros ablakon át kibambulva éteri nyugalom töltötte el őket. Juro néha összeresztette aznap hazafelé, riadtan nézett körbe, mintha Milan bármelyik pillanatban mellette teremhetne, hogy kezét a torkára szorítva nyomja le a földre és alsó ajkába harapva figyelje hiábavaló küszködését, hogy kiszabaduljon. Milan nagyon erős volt és még arra is vigyázott, hogy mindig csak fiatalabbakkal kezdjen ki.

Juro volt az utolsó, aki látta, mert Juro távol a falutól lakott a hegyekben, Milan pedig Boženka mellett, a falu végén. Így Juro hazaúttjai a falu végéig éveken át meg voltak keserítve. Mesélték, hogy aznap viszont Milan nem tett semmit, csak némán ment mögötte az úton, nézett a lába elé, rugdosott maga előtt unottan egy követ egy darabig, de amikor túl messzire repült, otthagya, nem ment utána. Talán éppen azon törte a fejét, hogyan fog macskákat kínozni, talán már részletesen eltervezte, hogyan fogja Boženka elcsábított macskáit felakasztani, nyakukba fenni a padláson tartott ruhaszárító kötelet.

De arra is gondoltak, hogy Milannak valami egészen más, valami sokkal rettenetőbb járt a fejében utolsó útján hazafelé. Talán már tényleg azon törte a fejét, hogy megöli magát. Páran azt is mondták, hogy végig az apjára gondolt, aki már éppen befejezte a műszakot a járdában és dühtől fortyogva hazafelé tartott. Mondogatták, hogy Milán talán az apjától rettegett. Talán attól félt, ha az apja rajtakapja, ugyanazt fogja tenni vele, amit ő a macskákkal.

Jegyzetek

- ¹ Mezőgazdasági termelősövetkezet („Téesz”).
- ² Basszatok bolondok, basszatok!
- ³ Teherautó típus.
- ⁴ Beszélő név: szabadságharcos.

GYÖRGY NORBERT

Bügyi bácsi

Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi: megette. Kérdezem, hol van. Hogy *hol*. Ezt kérdezem. Mert az előbb még itt volt, mondom. Itt, ahová mutatok. Most viszont mintha már nem lenne itt. Úgy tűnik. Sem itt, sem máshol. Mintha már nem. Húlt helye. Egyszóval: *nincs*. Hogy is van ez, kérdezem. Bügyi bácsit, alias Nagy Barna bácsit: hogy hát hogy is van ez?

A lecsó, például, az a finom tejfölös-kolbászos lecsó! Vagy a paprikás krumpli! A töltött káposzta, a húsleves, a reszelt máj! A spanyolmadár! A pacal! A gulyás! Hol van, kérdem én. Hol vannak mindezek? Hová tűntek? A marhapörkölt, például, hová tűnt? Nokedlival, uborkasalátával! Például. Vagy csak úgy natúr, kenyérral, csalamádéval! Sőt, egyáltalán! A zsíros kenyér! Hagymával, kovászos uborkával. A vajás kenyér! A vajás-szalámis kenyér! A vajás-szalámis kenyér paradicsommal, paprikával! Az abárolt szalonna paradicsommal, paprikával! Hová tűntek? És a túrós lepény? A bejgli? A herőce, a papsipka, a diós béles? A *javak*, kérdem én. Hová tűntek a javak? Vajon hová?

Azt mondja: megette. Mindent, ami a fazékból, mindent, ami a lábosból. Ami a tepsiből. Egyszóval: *mindent*. A bödönből, a kancsóból. Például. A pohárból! Például. Tehát még onnan is. Megette. Sőt, még a jénaiból is! Mindent, ami ehető volt? Ami megevésre alkalmasnak találtatott? Elfogyasztásra? A szájnýíláson át való bekebelezésre? Illetve a fogak általi pozdorjázásra? A nyelőcsövön át a bendőbe való juttatásra? És ott lenn, a bendőben, majd a végtelen belekben történő végső elemésztésre? Egyszóval: a mindenek mindenkori megvételére? Hát, valahogy úgy.

Kérdés: az emésztés folyamata már a szájban elkezdődik? A válasz: igen. A fogak megrágják az ételt, a nyál pedig, azon túl, hogy a nyelés megkönnyítése végett felhígítja a falatot, olyan enzimeket is tartalmaz, amelyek elindítják bizonyos ételalkotórészek – például a szénhidrátok – feldolgozását. És a gyomorban? Mi történik a gyomorban? A gyomorban az étel raktározódik egy ideig, miközben mechanikus és kémiai úton feldarabolódik az emésztéshez és a felszívódáshoz. A gyomor sósavat, nyálkát és enzimeket – fehérjeemésztő pepszint, zsírbontó lipázt és tejlasztó kimoztint – választ ki. A sósav az étel keveredését és szétdarabolását segíti, a nyálka a gyomor nyálkahártyáját védi a savtól és az enzimaktivitástól, a pepszin pedig a fehérjéket emésztí – bár a gyomorban a tápanyag csak egy kis részének a feldolgozása következik be. Mielőtt az étel elhagyja a gyomrot, fél-folyékonyállapotúvá változik. Ez a chymus. Normális emésztés folyamán a chymus a gyomorból a vékonybélbe kerül. A vékonybél három szakaszból áll – nos, melyek ezek? A válasz: ezek a patkóbél, az éhbél és a csípőbél. A chymus a vékonybélben keveredik az emésztőnedvekkel. Az emésztőnedvek: a pancreas nedv, az epe és a bélnedv. A legtöbb tápanyag a vékonybélből szívódik fel. A hasnyálmirigy termelte enzimek, az epesavak és a lecitin a patkóbélbe ürül. A három, gyengén lúgos emésztőnedv a zsírokat, a fehérjéket és a szénhidrátokat bontja szét alkotóelemeire. A tápanyagok a patkóbélből és az éhbélből szívódnak fel, a vitaminok, a vas és az

epesók pedig a csípőbélből. A fel nem szívódott chymus a vastagbélbe jut, ahol az a benne lévő víz távozása után nagymértékben besűrűsödik. A vastagbélnek gazdag baktériumflórája van, melyek erős erjedési és rothadási folyamatokat tartanak fenn. Az erjedés eredményeként a szénhidrátokból tejsav, ecetsav, szénsav és metángáz keletkezik, mi által a béltartalom erősen megsavanyodik, majd a kehelysejtek sok mucint tartalmazó nyálkájától sikamlós, képlékeny masszává – bélsárrá – alakul át. Hogy a bélsár mellett gázok is vannak a vastagbélben? Vannak bizony! Ezek a táplálékkal lenyelt levegőből, a vérből kidiffundált kismennyiségű széndioxidból, s fő tömegében a rothadás és erjedés eredményeként felszabaduló gáznemű végtermékekből származnak. Végül a gázok és a bélsár a végbélnyíláson át távoznak Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi testéből.

Most kérdezzük meg újra Bügyi bácsit, alias Nagy Barna bácsit, hogy az alábbi dolgok – élelmiszerek, ételkészítmények stb. – vajon hová tűntek? Nos, kedves Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi, nagy-nagy szeretettel megkérdeznénk tehát újra, vajon hová tűnt a paradicsomos káposzta? Például. De ugyanúgy megkérdezhetnénk azt is, hogy hová tűnt a kolozsvári káposzta? És a fasírt, a grillcsirke, a tarhonya? Hová tűntek ezek a dolgok? A knédlirol vagy a haluskáról már nem is beszélve. Vagy itt van a bécsi szelet, például, kérdem én, mért nincs itt a bécsi szelet? És a párizsi szelet, mért nincs itt? És a bableves csülköstül? És a kocsonya csülköstül, mért nincsenek itt? És ha nincsenek itt, akkor vajon hol vannak? A nyúl vadasan, vajon hol van? A hamisbél szín vadasan – hol? Hol van a hamisbél szín vadasan? És a brassói aprópecsenye vagy a gombás rostélyos – hová tűntek mindezek? Továbbá: a hűtőből a csabai kolbász, hűtőből az angolszalonna, a pick szalámi, a rákóczi szalámi, a parizer, a gépsonka, a keménysajt, a krémsajt, a tej, a vaj, a túró, a tojás stb. – hová tűntek? Csak úgy mellékesen. Vagy hová tűnt a konyhaasztalról a sósmogyoró, a pisztácia, a nápolyi, a pilótakesz, a nugátos csokoládé, a csomag savanyúcukorka, a csomag erőscukorka, a konyakos meggy stb. – hová? Továbbá: a spájzból hová tűnt a májkrém, a húskonzerv, a halkonzerv, a morca della, az ananászkompót, a szamóca kompót, a málna kompót, az alma, a körte, az öt szem szilva, az őszies és a kajszibarack, a szőlő, a narancs, a banán, a datolya stb. – hová? És a konyhakredencből a cukor, a só, az ecet, az étolaj, az örölt bors, a szemes bors, a babérlevél, a majoránna, a kömény stb. – hogy mást ne mondjak – hol vannak mindezek?

Azt mondja: megette. Kész, slussz-passz. Ennyi.

Álmában egyszer: olyannyira kívánja az edelt, hogy a vágytól a szemhéjában megpattan egy hajszálér. Az élet igénlésével kapcsolatban feltett egyszerű kérdésemre adott nemleges válaszával viszont elárulja, hogy valójában nem érti, mit akarok tőle. Huncutul rákacsintok, megiszom vele egy pohár bort, de tudom, hogy már késő. Magyarázkodni próbál, karjaival hadonászik, majd a tévécsatornákat kapcsolgatja összevissza, de az egészből nyilván semmit sem lát, mivel a szemei ekkor már könnyekkel vannak tele. Teljesen elbizonytalanodik, s miután magába roskadva magára hagyom, az ajtó mögül még hallom, ahogy egész testében rázkódva, hangosan zokogni kezd.

Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi, ha ez bárkit is érdekelne még, elárulom, hogy momentán halott. Ott fekszik kint a faluvégi temetőben, egy ecetfa mellett úgy cirka két méter mélyen, áramvonalas tölgfakoporsójában. Nagy, kövér testéből nagy, kövér kukacok lakmároznak. Az elbomlás kémiai folyamatának leírását ezúttal

mellőzzük, de az időközben elkészült feketemárvány sírkövének feliratát itt közöljük: *Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi, élt ettől eddig, nyugodjon békében, Jézus Mária nevében.*

Bügyi bácsit, alias Nagy Barna bácsit most egy nagy, fehér damasztabrosszal terített ünnepi asztal mögött látjuk ülni elégedetten. Evett, ivott eleget? Kérdi egy lengeruhás fiatal nő, mire Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi válaszol: evettem, ivottam, eleget. Akkor ez már a paradicsom, kérdezhetnénk, a jutalmul kapott mennyek országa? A válasz: á, dehogya, amit látunk, az csupán egy régi videofelvétel.

Hurok

Egy verőfényes, az évszakhoz képest meglehetősen enyhe januári délutánon Bügyi bácsit, alias Nagy Barna bácsit kilőtték az űrbe. Bár az esemény különösebb érzelmi megnyilvánulások és „szélsőségek” nélkül zajlott le, a látszat ellenére senkinek sem volt minden mindegy. Sőt, ami azt illeti, eléggé szomorú egy jelenetsor volt, s talán még a startprocedúrát felügyelő mérnök-dokkmunkások is pityeregtek kicsit a tűzbiztos szkafander alatt, de hát nem volt mit tenni: eljött az ideje, mennie kell! Mert ez a világ rendje!

Nézd, kisfiam, valójában én sem értem pontosan, hogyan történik mindez, ne felejtse el, a bölcsészkaron végeztem, így a mechanikai dolgokkal kicsit hadilábon állok – anyád, ha csak teheti, meg is említi minden egyes alkalommal, hogy egy vacak villanykörtét sem tudok rendesen kicserélni, ami azért némi túlzás a részéről, de való igaz, nem kenyerem az űrtechnológia. Amit tudok, a következő: a kapszula, amelybe Bügyi bácsit, alias Nagy Barna bácsit behegesztették egy a legkorszerűbb eljárással kivitelezett intelligens fémszarkofág, amely a legmagasabb elvárásoknak is megfelel, s amely utasának a legnagyobb komfortot biztosítja majd élete hátralévő részére. Hogy csak a legfontosabbat említsük: rendelkezik egy szuper okos fedélzeti komputerrel, amely azontúl, hogy árgus szemekkel figyeli az aktuális vendég egészségi állapotát, általános fizikai kondícióját, felmerülő igényeit, kívánságait stb., magát a külső matériát is úgy alakítja, hogy az a lehető legnagyobb kényelmet biztosítsa. Például ha Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi a súlytalanság kellemes, mondhatni már-már paradicsomi állapotában történetesen tovább hízna, amire, valljuk be, van is némi esély, akkor ez a masina egyszerűen gondol egyet, és mint egy okos lufi, a megfelelő méretre fújja fel magát. És akkor még nem is beszéltem a szellemi frissesség megőrzésére gyártott és installált fantasztikus programcsomagról, ahol a különböző minőségi társasjátékok és vetélkedők mellett többek között egy olyan sakkipartner is található, amely ha kedve úgy tartja, húsz-harminc alattomos lépésből akár a Kramnyikot is megveri. Egy szó mint száz: Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi nem fog unatkozni. Más kérdés persze, hogy Ő, mindezen dolgokból, és e reá váró fantasztikus eseményekből vajon mennyit tudatosít, mert hát – és hiába csűrjük-csavarjuk itt a szót – mégiscsak Róla van szó. Nézd, kisfiam, ami engem illet, Én már a karácsonyi ünnepi vacsora alkalmával is, és erre nyilván Te is emlékszel, igyekeztem pedzegetni a dolgot, úgymond

előkészíteni a talajt, de mintha szavaim lényege nem jutottak volna el hozzá. Az persze csöppet sem lepett meg, hogy sokat és nagy étvágygal evett, sőt, talán az ellenkezője lett volna az igazán természetellenes, de azt kissé már furcsának találtam, hogy az alma tradicionális felszelésekor, miután a késpenge útjába ezúttal egyetlen mag sem keveredett, megkönnyebbültem konstatálta, hogy ez így van jól, és hogy *jövőre* mindannyian: ugyanígy, ugyanitt. Ehelyett most az történik, hogy Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi, miközben a visszaszámlálás már órák óta elkezdődött, és a kilövésig csupán néhány röpké perc maradt hátra, nedves orrát a szarkofág egyetlen kör alakú kitekintőjének üvegéhez nyomja, és bután pislog az úgynevezett külvilágra, amelytől rövidesen végső búcsút lesz majd kénytelen vennie. Itt jegyzem meg, hogy hála a beszerelt légkondíciónak és a konstans *szobahőmérsékletnek* e borgőzös lehelet a sterilen záró kristályüvegen szerintem semmi látható nyomot nem fog hagyni, de ettől még az amúgy meglepően szép számmal összegyűlt hivatásos bémészködők között sem lesz senkinek – hát hogyan is mondjam csak – különösebben rózsás kedve. Viszont Te, drága gyermekem, egyet se búsulj, mivel egyrészt előtted még nagyon-nagyon hosszú, s bízunk benne, sikeres földi pályafutás áll, másrészt meg az otthoni teleszkóppal egy jó ideig követhetjük még Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi útját az égen, amely ígérem – és ennek, bölcsészkar ide vagy oda, a kedvedért azért kicsit utánanézttem –, nem egy mindennapi látványosságnak ígérkezik. Elég, ha csak arra a két csodálatos hurokra gondolsz, amelyek közül az elsőt pár nap múlva a Hold, a másodikat pedig később, néhány év múlva a Jupiter körül fog megtenni, hogy ezen égitestek gravitációs röppályáján felgyorsulva mintegy parittyaként katapultálja majd Bügyi bácsit, alias Nagy Barna bácsit a Naprendszeren túlra. Amint már említettem, az események első felét gyakorlatilag végig figyelemmel kísérhetjük, kivéve azt a rövid szakaszt, amíg az úrkapszula a Hold túloldalán fog tartózkodni. Aztán persze már távolodni kezd, egyre nagyobb sebességgel, ami azt jelenti, hogy látóterünkéből fokozatosan tűnik majd el. Viszont jó hír, hogy a Jupitert megkerülve egyszer még, úgy cirka tizenhárom-tizennégy év múlva – erre most nem emlékszem pontosan – iszonyú sebességgel, mintegy üstökösként fog elsüvíteni a Föld közelében, és akkor utoljára még üdvözölheted a kedves úrutast. No feltéve persze, hogy életben lesz még akkor – de hát miért ne lenne életben, ilyen butaságok még csak eszedbe se jussanak. Végterre is, ott az a remek komputer, biztos vagyok benne, hogy vigyázni fog rá. Meg amúgy is: köztudott, hogy repülés közben lassabban telik az idő, mint itt, nálunk a Földön, a szürke, unalmas hétköznapokon, például, ahogy ezt errefelé, ugyebár, oly találóan mondani szokás...

Az űrszarkofág különösebb navigációs bonyodalmak nélkül siklik a Jupiter felé. Bügyi bácsi, alias Nagy Barna bácsi egy ideig egykedvűen nézi a csillagok milliárdjait, majd egy tubusból marhapörkölt pépet, egy másiktól krumplipürét, egy harmadiktól pedig valami meghatározhatatlan konzisztenciájú savanyúság-féleséget présel ki az étkezőpulthoz rögzített fémtányérra, és jóízűen falatozni kezd. A fedélzeti komputer monitorján ekkor, mintha varázsütésre, egy színes, széles vásznú, régi westernfilm főcíme jelenik meg. Az első néhány snitt alapján a mozi felettebb izgalmasnak ígérkezik.

NOVÁK VALENTIN

Szishi

(Regényrészlet)

(egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-tíz // egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-húzz) Na, persze mit csinál egy kiszuperált biciklista, ha máshoz sem ért, minthogy mindkét lábával körkörös mozgást végezve hajtja magát egy nem túl egyszerű, de nem is túl bonyolult gépezeten A pontból a B pontba. Tényleg, mit is kezdhet? Lehet városi kocatekerő, lehet strapafutár, lehet a reuma és ízületi rendelők gyakori vendége, lehet memoíríró, aki fellebbenti a fátlyat a profi biciklizés mocskáról, lehet szövegszerkesztő, aki szépírói eszközökkel gurul be az irodalomba... A és B pont. Ez sokkal bonyolultabb az életben, mint a kerékpározásban, pedig utóbbiban is vannak cifra szabályok. A és B pontok között, ha emelkedik az út, akkor B és A pont között is emelkedik. Ez fundamentuma a kerékpárosok lelki felkészítésének. Kerékpározás közben csak szembeszéllel vívhatsz. Ez a második pont. Ha mégsem az történik, mint amit ez a kétparancsolat rögzít-sugall, azaz hibás a biciklis Murphy, akkor azt úgy is megérzed, mert suhansz, mintha nem is létezne közegellenállás, és eszedbe sem jut, hogy léteznek ízületkoptató kaptatók, hogy fújnak szembeszelek. Ja, és még van egy alapvetés. Amíg nem kaptál egy nap minimum három defektet, nem is vagy igazi bringás... (egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-tíz // egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-húzz) Benyelt a futárlét. Voki-toki, reklámzsák, acéltalpú cipő, náza-cucc. Pedig nem gazdag családból menekültem, lévén, az állam gondoskodott rólam 18-ra ébredésemig. Nem tehettem úgy, mint a mű-lázadást *vállaló* úri ficsúrok, akik tékozló fiúként néha hazatérnek vagy legalábbis hazanyúlnak (aggódó szüleik bugyellárisához) az elvárható javakért. Szóval náza-cucc û, fék és egyéb fölös kerékpáringóságok ∩. Napi százhusz káem alaptól, röhögve. Nagybapest piskóta emelkedőin... Még a pihenőnapon is pénzkeresés... A Kressz felejtős. Minden kerékpárút, ahol haladni lehet. Földet súroló estélyik szegélyétől, nagypapák kitaposott cipőjének orra hegyén át, külvárosi ágyások süppedékén keresztül, a Tabán kerékpárútján rossz helyen, rossz időben átkelő egér bundájáig (alatta persze gerinc roppan), leelőzve a hetes buszt, ahogy kell, ahogy előírták, a dugóban karlendítve átkozódó rendőrt, a vasárnapi és hétközi mazsolákat... Sorolhatnám... Estére le sem fáradtam, pedig nyolc napot tekertem egy héten. Pedig a szívem a torkomban keresett albérletet. Pedig szag- és gázelszívtam a fővízfej valamennyi sugárútján... Míg a többiek remegő lábbal pöf-fentették a dzsollát a törzsmozi előtt, addig én tekiláztam, szívtam, bohóckodtam a növényeknek, mindezt nyeregből, mint egy kóboj. Minden áldott este mattot adtam a májammak, de másnap simán ledaráltam a zetapot... (egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-tíz // egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-húzz) Valahogy mégsem gyarapodott a zsé. A minden esti cuccos bulik (minden este emlegetős), a tekilás tekerések, a szívások alter-slágeres négyüteme (gyújt - szív - benntart - kipufog), zabálta a lovetttát. Ám kellett a feszültségoldás. Ez a szubkult estélyi lecsengés.

Le kellett nyomtatni a stresszt, a mindennapos halálfesztiválban élés gyomorfacsarását. Lézengtünk a létben, mert azért ez lézengés volt igazából. Arcunkon lárva-maskara: porból, napcserezésből, ónos esőből, fűmosollyal elviselhetővé fabrikálva... Ez nem az a nagybetűs dolce vita, bár nekünk ez is jólesett, mert szabadnak tűntünk önmagunk és a ránk irigykedők, a ránk acsarkodók (főleg az autósok) előtt. Az élet feltételes módja jutott nekünk. *A teherautó kicsit átszabta. Kórházba vitték, de hótt ember lett. Az Andrássy bicikliútján rányitotta az ajtót egy buzi... Koponyatörés. A fasz még elsősegélyt is nyújtott, letörölte az agyát. Meghalt szívrohamban, annyit nyomott naponta...* Gyakran elszakad a bovden – így vagy úgy... (egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-tíz // egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-húzz) Folyó mellett tekerni. A gravitációt, a közegellenállást és a Barum-koptató súrlódást feledtető álszabadság. Fizika és lélek. Suhanás az árral szemben. A Római parti töltésen. A kiépített szabadság pályáján. Mert te nem vagy röghöz köthető, törzs előre, ahogyan a folyó is szalad. Fúrod magad a jövő alagútjába, akár Monte Christo grófja, hátha megszabadulsz egyszer, s utoléred a jövő neked szánt másodperceit a jelenben, azaz fénysebességre kapsz, s kiléphetsz végre önmagadból... És minden másodpercben más vagy. Bár a pulzusod csúcsra jár odabenn, és benn minden mozgásban van, belső folyóid megáradnak, érmedrük feszegetik, kívül mintha nem változnál, ahogy a folyó sem ugyanaz, csak a neve, neked is csak a neved és megszólításaid, s látszatra a külsőd, a fizimiskád. Bár országoként más vagy: nekik idegen, az ittenieknek honpolgár, idegen honpolgár, s a folyó is más itt és ott... Egyiknek éltető, másiknak pusztító, egyiknek dajka, másiknak már a nagybetűs élet. Mérnöknek kihívás, halásznak barát. Egyiknek áthidalhatatlan határ, másiknak édes összeköttetés. Kék, szürke, méregzöld, fénycölöpös, sötétben lopódzó. Tekerni a folyó mellett. Iszter, Danuvia, Donau, Dunaj, Duna. α -forrás, ω -delta. Közte valami megfoghatatlan, hisz ujjaid közül is *eliramlik az élet*, s ha kézzel nem fogható, értéke sincs. És megnevezhetetlen, amit mégis megneveznek, ősmisztériumát adva át az enyészetnek... (egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-tíz // egy-két-há-négy-öt // egy-két-há-négy-húzz)

Jó kis kocsma a Bico Pub. Eredeti nevén Búhörpölő, amivel *azt akarta mondani a költő*, hogy itt fölhajtják a bút, úgy végeznek vele. Gúny-nómenét meg onnan kapta, hogy a bérlő (Zsigali Pali) egy öreg, (de nem motorizált) Pannónián érkezett reggelente, és az évek alatt tökélyre vitte a gép olyaténképpen rászhoz kötözését, hogy a hátsó kerék egy félember belépésére elegendő helyre csökkentette a bejárat amúgy is szűkös építészeti megoldását. (Azaz, hogy kivágjuk magunkat e mondat zsákutcájából, csak oldalazva lehetett elslisszanni a hátsókerék mellett, ami főleg akkor okozott gondot, és gerjesztett perpatvart, ha valaki világos nadrágban (ami alapjáraton balgaság) ment kocsmázni. Nagyjából annyi történik a Bico Pubban a belépő számára, mint egy T. B. filmben. Viszont tagadhatatlanul fűcsörös a bája. Lapos, kristálycukor kijelzős tévével, (amire ugyanúgy ráragad a légszar, mint a katódsugarasra, de hát ez a menő), amin mindig a sportcsatornákat adták délután. Délelőtt két adást lehetett nézni. A B1-en a pult helyisége volt látható, más néven a százlábú, a B2-en a biliárdasztalos, játékgépes klubrészt, amit egy történelem előtt kimosott plüssdrapéria választott el a talponállótól. Mivel a huszonegyedik századi latrina magica itt állt egy rozzant konzolon, a kettes adást a kettes adás élő műsorában

ülők nézték. A két kamera ugyan nem pásztázta a kocsmázókat, nem követte az eseményeket, mégis mindent látott. Sziszi délután érkezett, s csak a kerékpáros szezonban képviseltette a szakértést, azaz önmagát. Mert ő volt a házi mindentudó, a megmondóember, a „problémamegoldó”, aki a találgatótól a szerelemféléstől elkövetett gyilkosságig ismerte az emberi érzelmek skáláját, s a Vueltától a Tour de France-ig vágta a versenyeket. A káprázató pletykákat, a legjobbak minden adatát (vádli-körkerületől kirúgott barátné-számon át a szakaszgyőzelmekig) fejből listázta, ha kérték, ha nem. Ha kellőképp beállt a szivarkától, a tekerős óbestertől, meg az ászkóktól, néha mantraszerűen pörgette az adathalmazt. Imamalma megállíthatatlan volt. Egy ilyen magas pörgési sebességű rendszerbe nem lehetett belenyúlni, belekérdezni. Mellesleg azt is rebesgették, hogy Sziszi bukott kerékpárosságán túl bukott bölcsész és bukott író is, innen ez a furcsán kimódolt stíl, amelyen „kommunikál”, az a kicsit lenéző és blazírt flegmaság, amivel lekezelte még a legjobb ivócimboráit is. Sziszi szinte az összes kocsmázót megfertőzte a dögunalmas közvetítésekkel. Aztán kitalálták, hogy a szpikert letekerik, úgyis csak baromságokat hablatyol, és ő vette át a szót. Sziszi a kiszuperált versenyző, Sziszi a hajdani biciklisfutár, és a ki tudja még kicsoda... (Egy idő óta azonban megváltozott minden. Másról kezdett beszélni, mint amit a képernyőhöz szegzett szemű halandók megláthatnak... Utoljára is...)

- Na, hapsikáim, akkor mehet a zagytágítás? Szandál, iszol vagy figyelsz? Lószarafing, ne most menj vécére, mikor végre nekiduráltam magam... Akkor a közvetítés előtt egy kis tudnivaló. Kagylózzatok, hapikáim: Ezt a tekerést csapatok, tímek nyomják, ha nem derengett volna eddig. A feladatokat felosztják... Van ugye cséka...

- Mi a nyavalya?

- Csapatkapitány, te, alulművelt. Van hegyimenő...

- Kocsmamenő nincs?

- De van. Én is az voltam, azért nem lett belőlem semmi... Szóval - van még sprinter...

- Spriccer, hehe...

- Annyira szarok a beszélősök, jobb is lenne, ha nem menőznének, bakker... Na, szóval van még időfutammenő és segítő, akit vízfordónak neveznek.

- Ő az ehejuhnyem, hihi... - „mondta” Freddikrügernemzetipark, röviden FreKru, akit Ferinek is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.

- Aztán minek az a munkamegosztás, az indavide, induvidu, indivudu, khm, individualizmus korában, he, nagyokos? - kérdezte a kényszeredetten visszatért Lószarafing, akit Jenőnek is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.

- Mert ez csapat. Közös a cél... - „mondta” Sziszi.

- Itt is közös a cél... Mindenki részeg akar lenni... - „mondta” Szandál, akit Lacinak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.

- De mindenki a maga részegségét akarja megélni, nem a másét... - „mondta” Sziszi.

- Egyfajta részegség van... - „mondta” Freddikrügernemzetipark, röviden FreKru, akit Ferinek is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.

- Frászt! - „mondta” Sziszi.
  - De együtt iszunk, és együtt tökéletesebben, gyorsabban, olajozottabban megy a lerészegedés - „mondta” Her Nyóc, akit Kálmánnak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés. - Rásegítünk...
  - Ez akkor is más. A végeredmény kinek-kinek az ágyában/agyában tudatosul... De mondanám tovább, ez nem vezet sehová... - „mondta” Sziszi.
  - Monnyad, fonnyad, kicsi Szeszko - „mondta” a *féloros* Szeszkozany, akit Pityunak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.
  - A kapitány az a főszer, akitől a legjobb helyezést várják összetettben... Egyes rajtszámot kap... - „mondta” Sziszi.
  - Nálunk ki a kapitány? Ki kap 1-es rajtszámot? - kérdezte FreKru, akit Ferinek is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.
  - Most má’ tényleg elég! - „mondta” Sziszi. Mit mondta, kiáltotta!
  - Haggyuk má’ beszényi - „mondta” a *féloros* Szeszkozany, akit Pityunak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés. Mit mondta, kiáltotta! Még az asztalt is megcsapkodta. Két vodkás pohár bánta...
  - A hegyimenő egyszázból, mínuszos manusz, aki az 500 méternél magasabb földrajzi objektumok jó barátja... Nem számít neki, ha a hegy nem megy Mohamedhez, odamegy ő a hegyhez, és kivégzi, de az efféle főszeres csapnivaló sprinterek... A jó sprinter atletikus, sík terepen is hozza az 55-70 km/órát. Ők hátul kullognak a hegyeken, kiköpött tüdejük maradékát gyakran csipegetik össze a galambok, vagy a gyűjtők formalinba teszik, és évenként, csapatonként osztályozzák. Az időfutammenő egyedül hajt, ha eljön az ideje, nincs mögötte a csapat, még a gépe is speckós. A segítők feláldozzák magukat a menőkért: a csékáért, a hegyi-jetikért vagy a sprinterért. Védik a nagyokat, nehogy bukásba keveredjenek, a hegyeken megadják az alaptempót legelől szenvedve, a sprintekben hajrához terítik a piros szőnyegget. A hátul araszoló kísérő kocsiktól is ők gályázzák a vizet csapattársaiknak.
  - Piszkos munka. Fene se csinálná! - „mondta” Szandál, akit Lacinak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.
  - Nyugodj meg, Szandál! A hegyimenőből is lehet segítő egy sprintetapon... - „mondta” Sziszi.
  - Megnyugodtam, ba’meg... - „mondta” Szandál, akit Lacinak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.
  - Na, kapcsold már be, kezdődik! - „mondta” a *féloros* Szeszkozany, akit Pityunak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.
  - Nézzük, elég volt a fejtágításból! - „mondta” Her Nyóc, akit Kálmánnak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.
  - Lemaradunk a rajt utáni bukásról... - „mondta” Lószarafing, akit Jenőnek is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs továbbképzés.
  - Jó, jó, szólok Palinak, állítsa át a kütyüt az égi csatornákra - „mondta” Sziszi.
- Na, akkor letekerem a szpíkereket, mert sok a rizsa, és pont a lényeg elöl veszik el a kilátást. Ezt nem így kell. Kit érdekel a sok adat? Fülkagylón be, vécekagylón ki... A lényeg a képeken van, nem az adathalmazban, amit kigyűjtenek tehetségtelen hanyaszorgalommal. Még az sem érdekes, hogy ki szöki, ki segíti, ki gályáz, ki vezet, ki támadja pontszámában. A tekerés a lényeg... És a táj, a falu, a város, a körülmények.

Pantani életét sem a győzelmek vitték előre, sem a héroszi számadatok, hanem a körülmények...

- Azt mondd, ha rosszul mossák el a poharat, s attól megbetegszem, s kihagyok három kocsmánapot, akkor megváltozhat az életem? Ez a momentum fontosabb, minthogy a fennmaradó 362 kocsmázásra fordítható napon nem hiányoztam?

- Fontosabb. Lehet, hogy az a három, körülményben gyökerező nap megváltoztat mindent. Mondjuk, térítőkkal találkozol, s rávesznek, menj le egy gyülekezetbe, s te lemész, mert intésnek tekinted a lebetegedést. Vagy míg a doktorhoz battyogsz, elüt egy busz, s ez megváltoztatja az életed, mert lerokkansz. Ha azon a három napon is kocsmába jártál volna, ez nem történik meg, mert bekötött szemmel, négykézláb is tudod az utat, mint a rétről hazatérő tehen... És szent részegséged is megóv...

- Hülyeség! - „mondta” a *félorosz* Szeszkazany, akit Pityunak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs közvetítés.

- A hangot levettétek, és te sem mondasz semmi érdemlegeset, csára jár az agyad - „mondta” *Lószarafing*, akit *Bécinek* is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs közvetítés.

- Mindjárt hazamegyek - „mondta” *Szandál*, akit *Lacinak* is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs közvetítés.

- Folytatom, no! Szóval bele lehet helyezkedni a tárgyak, a tereptárgyak, az épületek, a nézők, a környék flórája és faunája „lelkébe”. Ott állsz évtizedek óta templomtoronyként, s mikor a túrdőfranc arra surran, titkon megkondul a harangod. Nem a pap kérésére húzta meg a kötelet a harangozó, hanem a francia lélek pedzi meg a felfüggesztett rézmozsarat. Persze elnyomja mindezt a kísérőautók és motorok, meg a közvetítők alapzaja... Ilyenkor megelevenedik minden. Még az aszfalt is emlékezik. Egész évben arról álmodik, hogy végig surrogjon rajta az a számos virslikerék, és megnyugodva szolgál tovább, mikor túlvan a megérdemelt érintésen. A kamionok sem zavarják, mert tudja, ő kivételezett, nála jelentősebb utak sem részesülnek a túrdőfranc érintésének kegyében... És zöldebben bólingatnak a fák, és árnyékosabb az árnyékuk is, mert azokra a percekre, míg a kerékpárkígyót ernyőzik, tökéletesítik lombkoronájukat. A madarakról nem is beszélve, akik tisztelettel elnémulnak, mintha napfogyatkozás lenne, mikor meglátják ezeket a két keréken gördülő, domesztikált, szarvas állatokat. A certamen birotariorum megváltoztat mindent és mindenkit. A föld jó erői körbeölelik a versenyzőket, s átlényegítik őket. Mindahány egyesül a gépével, s beleolvad a természetbe. A kétkerekű panteisták, akár egy szerves egész, egy léleklévő, egyetakaró organizmus gördülnek a cél felé. Egyetakarásuk: a célba érés, amely egységet kovácsol az egyéni érvényesüléssel szemben is. Talán láttatok már több ezres madárrajokat. Ott vannak például a Badacsonyi seregélyei. Egy test, egy lélek a szőlő-akarás tekintetében. Egy óriás állat az égen, mely együtt mozog, bárhány darabkából is épül fel. A lemaradókat, eltekerőket is visszavárja a tömeg, az együttrepülés vonzása, ahogy az embert alkotó sejteket, atomokat is keretben tartja a megtettesült egyéni akarat. De a jó erőket mindig faragja a gonosz. Mert hiába ez a jóhiszemű kerékpárkígyó, ha autók, motorok, reklámok, szenzációhajhászok (újságírók, fotósok), doppingok rágják a húsát, gyengítik. És ott vannak a negatív véletlenek. A bukások, az ütközések, a szívrohamok... Mindent magához vonz a túrdőfranc. Miért ne vonzaná a komikus

jeleneteket, a szinte észrevétlen hallucinációkat, melyeket a „mindenképp kerékpárt látni” opcióra állított tudat produkál.

- Most meglógott valaki. Azért nem ártana tudni, ki ő...

- Mit akadémioskods. Majd elolvasod holnap a Sportban, ha tényleg érdekel. De sokkal érdekesebb, hogy aki ott integet a szalagkorlát mögött, és egy német feliratú sört lóbál a másik kezében (mellette letámasztott robogó), mit keres ott, és valójában ő kicsoda? S ki az a tiritarka ruhás piperkőc, aki most lép be egy ház ajtaján, szemmel látható közönnyel a túrdőfranc iránt? Vagy ki lesz abból a kissrácból, aki segédkeres biciklijén megfeszülve száguld a szalagkorlát túloldalán, míg nem ereje fogytán, pihegve integet a bácsik után? Vagy miért röppent lepke az egyik versenyző sisakjára, s miért szellőzteti szárnyalját a menetszélnek csapva, és miért épp most bűg az út aszfaltján a galamblegény az előle totyogó tojó után, amikor *négytekerésnyi* idő múlva menthetetlenül kettényírja szerelmüket az első virslike-rék? És miért e percben oszon ott az a macska, amelyik levadászható sáskát vett észre az aszfaltkígyó hátán? Vagy hogy lehet, hogy annak a díszes épületnek az ornamentikája forgó kerekű bicikliket ábrázol? Vagy mit jelent az a csoda, hogy cangaversenyt rendeznek a pockok egy közeli dűlőúton, amit mutat ugyan a kamera, de csak egy húsz centi magas, távolodó porvihart látsz? Mert a kamera csal. Azt mutatja, amit láttatni akarnak... Megannyi érdekfeszítő kérdés... Megannyi lényegesebb dolog, minthogy ki lesz az első... Mert ott van az a német sört szorongató ember, aki három év múlva eladja a robogóját, áttér a muszlim hitre, s felháborodva egy újabb európai Mohamed-gyalázáson, méreg drágán vásárolt bambuszkerékpárján ülve, egy vad, arab diszklólagert füttyörészve, tetőtől talpig robbanóanyagba bugyolálva, amit még elrejt a bő ing és tunika, beleteker egy álmos elszalotharingiai városka piacforgatagába. Vagy ott az erejében csalódott helyi kisfiú, akiből sikertelen kerékpáros válik belőle, pont ezért a kívülről bohókásnak tűnő, de számára tragikus, pár méternyi fölösleges küzdelem miatt... S az életét kísérő kiábrándulás és sértettség politikai letiprómezőkre vezérli, s számos nép sanyargatója lesz, mint diktátor... Vagy ott a lepke, mely alakítója és lezárója lehet egy tudatformáló regénynek, ha végre rászánja magát, s beleröppen. Hogy a macskáról és a versenyző pockok világalakító szerepéről már ne is beszéljünk...

- Nem bírom ezt követni - „mondta” Szandál, akit Lacinak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs közvetítés.

- Sziszi, te megbolondultál - „mondta” FreKru, akit Ferinek is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs közvetítés.

- Én sem bírom. Inkább tegyük vissza a hangot, bakker - „mondta” Her Nyóc, akit Kálmánnak is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs közvetítés.

- Na, én megyek... Útba esik hazafelé egy-két nyugisabb kocsmá, ahol nyugodtan iszogathatok magamban - „mondta” Lószarafing, akit Jenőnek is szoktak hívni jobb napokon, amikor csak isznak, s nincs közvetítés.

Sziszi magára maradt... A legyeknek közvetített... Az ablakpárkányon lepke ült...

1/18

ÁRULÁS

Rui ránszett a sarki villanyórára, aztán ujjáival kétszer pattintott. Csikos ing volt rajta és durvaszövetű trapéz nadrág: pontos mása annak a nadrágnak, melyet Levendula nevé barátja viselt: végre ő is megvehette. Kissé feszengve fordult a József utcába. A Kürdön jobb volt: a mindent elsűprő szombat délutáni forgalomban nem tűnik fel egy merész szabású nadrág, de ebben a mellékutóban... Hirtelen megtorpant - most jutott eszébe, hogy egy vasa sincs. Pénz dolgában Levendulára nem számíthat: mehetnek a templomba. Pílanatig arra gondolt, hogy visszafordul. - És ha valóban visszafordulna? - Tétevést. Rui nem fordult vissza, s sebredugta kezét, majd sietve lépkedni kezdett, s a József utca 47-es számú ház előtt megállt.

x

Levendula végre meghallotta a füttyüt. Ágyéig kihajolt a második emeleti ablakból és hangosan kiabált valamit Ruinak, az még jobban fölfelé nyújtotta a nyakát, meglazította szájában az ujjait, mély lélegzetet vett, s újra fülrepszó, és füttyük rüpködtek az ablak felé. Rui egydarabból formált vásott kölyökarcú issadt és ráncokba torzult, mint aki szemet lapátol.

Levendula kilépett a kapun, s kézfogás helyett megemelte a jobb kezét, Rui biccentett, megigazította derekán az

Részlet az *Árulás* gépiratából, a Hajnóczy-hagyaték 1/18-as számú tétele.

Árulás

Rui ránézett a sarki villanyóraóra, azután ujjaival kétszer pattintott. Csíkos ing volt rajta és durvaszövetű trapéznadrág: pontos mása annak a nadrágnak, melyet Levendula nevű barátja viselt: végre ő is megvehette. Kissé feszengve fordult a József utcába. A Körúton jobb volt: a mindent elsöprő szombat délutáni forgalomban nem tűnik fel egy merész szabású nadrág, de ebben a mellékutcában... Hirtelen megtorpant – most jutott eszébe, hogy egy vasa sincs. Pénz dolgában Levendulára nem számíthat: mehetnek a templomba. Pillanatig arra gondolt, hogy visszafordul. - És ha valóban visszafordulna? - Tétovázott. Rui nem fordult vissza, zsebredugta kezét, majd sietve lépkedni kezdett, s a József utca 47-es számú ház előtt megállt.

*

Levendula végre meghallotta a füttyöt. Ágyéig kihajolt a második emeleti ablakból, és hangosan kiabált valamit Ruinak, az még jobban fölfelé nyújtotta a nyakát, meglazította szájában az ujjait, mély lélegzetet vett, s újra fülrepszató, éles füttyök röpködtek az ablak felé. Rui egydarabból formált vásott kölyökarca izzadt és ráncokba torzult, mint aki szenet lapátol.

Levendula kilépett a kapun, a kézfogás helyett megemelte a jobb kezét, Rui biccentett, megigazította derekán az övet, s mindketten elindultak a Körút felé.

- Dohány nincs - mondta Levendula.

A frissen vasalt trapéznadrág éles ráncokat vetve mozgott bokája körül, felső testen pattanásig feszült a keresztbe-csíkos, rövidujjú matróztrikó. Rui most oldalvást nézett rá.

- Melyik nem volt még? - kérdezte.

- Azt hiszem, az Egyetem. A Krisztus Király, az Angolkisasszonyok, a Ferencesek, a Bakáts-téri... ezek már mind voltak. Az Egyetem talán jó lesz.

- Te... a Nagytól biztos le tudnék akasztani egy húszast. A Bakáts-térben rendőrt akartak hívni, a Krisztus Királyban szentképeket kaptunk, és a címünket kérték. - Rui szinte könyörögve nézett a másakra.

- Majd ha nem te következel, akkor abbaahagyhatod - vonta föl szemöldökét Levendula. - Én nem a nagy mutterod húszasából akarok szórakozni. Bemajréztál, öregem?

- Dehogy... Csak olyan... furcsa az egész.

- Fenét furcsa. Megnézted a menetrendet?

Rui bólintott.

- Tizenkilenc-ötök indul a Keletiből Szolnokra.

- És ha szegediek lennénk?

- Helyes. Vonatjegy, kaja, öregem, nyugodtan kérhetek egy százast.

*

A templom hűvös volt, és csaknem üres. Nem láttak papot, de a biztonság kedvéért bemártották kezüket a szenteltvíztartóba, majd féltérdre ereszkedve gyorsan keresztet vetettek. Elöl a főoltár, jobbra a pirosan izzó örökmécses, a barnásfeketére koptatott padsorok, s köztük a hosszú kókusz szőnyeg, amely odavezet a főoltárhoz: a szószék, a mállott freskók, a sok szobor. Az első padsorban egy öregember mozdulatlan arccal nézte a főoltárt.

Levendula Rui füléhez hajolt.

- A gyóntatószékhez!

Ruit szorongó érzés lepte meg, mintha nála magasabb nővel hagyták volna egyedül. Lassan lépkedett előre a kókusz szőnyegen, mögötte Levendula, aki most csak statisztálni fog. Rui önkéntelenül az egyik szoborra meresztette a szemét, s minden erejéből azt kívánta, hogy ne legyen senki a gyóntatószékben.

Az első mellékoltárnál sötét volt. Rui reménykedni kezdett, s visszafojtott lélegzettel figyelte szemben az oltárral a japán házikóhoz hasonló faépítményt: a piros térdeplő fölött a lakkfestéssel bevont farácsot, melyet függöny takart. A függöny mintha megmozdult volna: látni lehetett a rácsréseken kiszivárgó fénycsíkokat; a fiú megtorpant és hátranézett.

- Tiszta hülyeség - suttopta. - És semmi értelme... lebukunk. Ha valami öreg ül benn, nem csinálom.

- Miért nem mondtad ezt múlt héten? - Levendula elhúzta a száját. - Többé nem viszlek sehová, ne félj. De most nem fogod megjátszani magad. Most te jössz. Ha buksz, bukom én is. - Közelebb hajolt Ruihoz.

- Fene azt a szar, gyáva pofádat.

Rui mély lélegzetet vett, mint füttyülés előtt. Nem letérdelt, szinte rácsuklott a zsámolyra. A függöny lassan elhúzódik, Rui ellepi a veríték, centiméterenként emeli följebb a fejét, aztán egyszerre fölveti, mint aki nem bírja tovább. A rácson keresztül is tisztán láthatja a frissen borotvált, sima arcot - a pap fiatal. Rui kissé megkönnyebbülve lesüti a szemét.

- Gyónni szeretnék, atyám.

- Tudja a gyónási imát?

Rui nemet int.

A pap keresztet vet rá, majd erősen összekulcsolja a kezét.

- Gyónom a Mindenható Istennek, Isten helyett neked, lelki atyám, hogy utolsó gyónásomtól fogva milyen bűnökkel bántottam meg a végtelenül jóságos Istent.

- Mikor gyónt utoljára?

- Két hete... - csúszott ki Rui száján. Sietve hozzátette: - Tudniillik, én vidéki vagyok... csak néhány napra jöttem fel Pestre a barátommal... gimnazisták vagyunk.

A pap bólintott.

- Akkor mondja el a bűneit, kérem. Ne nekem mondja, hanem Istennek. Kérdezem?

- Köszönöm. - Rui megrázta a fejét. Térdével ide-oda mocorgott a zsámolyon, izgalom fogta el, mint aki kalandregényt olvas.

- Szüleimmel tiszteletlen voltam... kétszer is - kezdte rutinos vonakodással. - Hazudtam nekik... kételkedtem Istenben... abban is kételkedtem, hogy Isten teremtett-e... a túlvilágban... hogy az embernek lelke van. - Megjátszott, hisztériás

mozdulattal arca elé kapta a kezét. - Én nem tudok hinni... képtelen vagyok... - Aztán minden átmenet nélkül: - Megvertem a kishúgom... kétszer.

- Másra nem emlékszik?

Rui megjijedt, ez túl kevés bűn, Levendulával még az ötlet születésekor szereztek egy imakönyvet és megnézték benne azokat a bűnöket, amelyeket szégyenkezés nélkül el lehet mondani: de most képtelen volt visszaemlékezni többre. Szeme előtt százforintos bankjegyek képe táncolt. Ha már most előhozakodik vele, a pap mindenre rájön. Lázasan gondolkozott. Végül izzadó homlokkal ismételni kezdte az eddig felsoroltakat, a pap együttérzéssel nézte kínlódó arcát, s halkán köhintett.

- Teljes szívéből és lelkéből megbánta az elkövetett bűnöket? Erősen elhatározza, hogy ezentúl nem vétkezik, és a bűnre vezető alkalmat elkerüli? - Kissé közelebb hajolt a rácshoz, halkán, határozottan beszélt. Hirtelen elvesztette a fonalat: nem egy tizenhét éves fiúhoz szólt, hanem az emberekhez, akik kilökték lelkükből az Istent. Megindultan nézett Rui lesütött szemhéjára.

A gépkor lélekromboló hatásáról beszélt - s bár a tudomány szédületes eredményeket mutat fel, mondta, - az embereknek hiányérzetük van. Rendszeresen gyónó és áldozó műegyetemistákat említett példaképp. Természetesen tisztában van azal, hogy a fiatalok nagy többsége elzárkózik az egyház elől; ez sajnos divat kérdése, de most új, az egyház számára kedvező légkör van kialakulóban, a politikai nyomás enged: János pápa zseniális éleslátással vitte előre a béke és a keresztény megújulás ügyét. A tizennyolcadik században - folytatta a pap - forradalmi gondolatnak számított az ateizmus, ma nevelésével evvel hivatkozni. Ami a hitüket illeti, a kommunisták nem szükségszerűen ateisták. Sztálin diktatúrájában például nem a terrorcselekmények voltak meglepőek, hanem hogy ezeket a cselekményeket politikában tapasztalt férfiak őszintén támogatták. Mi volt ez, ha nem hit az emberfölkötiben? Aztán ugyanezek a férfiak, hasonló őszinteséggel belátták, hogy akkor félrevezették őket, hibáztak. - A pap vállat vont.

- Az egyháznak az inkvizíciót hányják a szemére. Pedig szükségszerűen terrort kellett alkalmaznia, hogy fönnmaradjon, mint ahogy Sztálinnak is vaskézre volt szüksége, hogy megalapozza az új rendszert. Később megy minden magától, mint egy jól zsírozott gép, míg az átalakulás és megélhetés gondjain túljutott ember gondolkodni nem kezd, hogy miért van a világon.

- Ez az a pont, mikor újra beszélni kezdenek a háborúról. - A pap még jobban lehalkította hangját. - Persze: hacsak fatális véletlen nem robbantja ki, ez ma lehetetlen. Borzasztó, iszonyatos volna! -

Befejezésül azt a merész elképzelést kockáztatta meg, hogy a keresztény és kommunista igazság - természetesen az alapvető nézetkülönbségek fenntartásával - végül is egyesülni fog; illetve Isten létén vagy nemlétén kívül nincs is lényeges nézetkülönbség. A harcok ideje elmúlt, lehetlenné vált - mosolygott a pap. - Az egyház rugalmasan elfogadja Marx és Lenin nézeteit a gazdasági berendezkedést illetően - nem is lenne miért elvetni, - s csupán az ideológiai feladatokból kívánja kivenni részét; az állam talán majd a mostaninál nagyobb propaganda lehetőségeket biztosít számára: iskolák, sajtó, könyvnyomtatás stb. terén. Az emberek szabadon választanak. És hogy a bűntől Isten féltése, vagy a szocialista erkölcs tartja vissza őket, végső soron - mindegy: nem lesz harc többé. Eljön a béke országa. - Körülbelül ezt és ennyit mondott a pap, szinte révületben, s nem látszott rajta, hogy

ezt sokaknak - köztük a hetenként gyónni, áldozni járó műegyetemistáknak is - elmondta már.

Rui most felnézett; összevillant a szemük.

- Bocsásson meg, hogy ilyen hosszú ideig fárasztottam - mosolygott ismét a pap.

- Nagyon untatta?

A fiú zúgó fejjel, értetlenül bámult rá. - Atyám, nekem nincs pénzem - bökte ki buta fahangon. Aztán, mint a diák, aki végre elmondhatja a kínlódva bemagolt verset: - Ha tetszik emlékezni rá, előbb mondtam, vidéki gimnazista vagyok, s csak rövid időre utaztunk ide a barátommal. Tegnap a Boráros téri büfében ebédeltünk, s valaki ellopta a pénztárcámat. A stop-ot betiltották, nem tudunk hazajutni. Rokosnaink nincsenek Pesten. Ha atya lenne olyan szíves kölcsönözni az útiköltséget... címünket megadjuk, s postafordultával természetesen...

Kíváncsian és szemtelenül nézett a papra.

Az kissé oldalt tartva a fejét visszanézett rá, alsó ajkát beszívta, előrecsücsörítette, majd ismét beszívta. - Adok... Adok maguknak pénzt - mondta kínos szünet után. Amennyit tudok... szívesen. De mondja, csak ezért térdelt ide a gyóntatószékbe? Én nem kérek írást, nem kérem a címüket. De őszintén mondja, ezért térdelt ide?

- Igen - válaszolt a fiú. Érthetetlen volt, hogy csúszott ki a száján; ebben a pillanatban megszerette a papot.

- Minden szombatot ezt csináljuk, atyám - nyomta a rácshoz az arcát. - Mindig másutt. A pénzt pedig az Otthon étteremben megpiáljuk a haverommal a rohadt erénycsőszök egészségére. - Felkelt a számlóról, keze remegett és izzadt. Levendula távolabb, egy oszlop mellett állt. Rui látta, hogy türelmetlenül integet neki. Szándékosan lassan ment az oszlophoz.

Levendula vigyorgott.

- Na, hülye gyerek?

- Fogd be a pofád! - Rui előrenyújtotta a kezét. - Állat! Lettél volna te ott, összeszartad volna magad!

Siető, reverendás alak közeledett feléjük, kezében lobogtatott valamit. Levendula nekitámaszkodott az oszlopnak, Rui meredt szemmel nézte a közeledőt.

- Fiúk, hatvan forintot tudok adni. Szórakozzanak. - A pap átnyújtotta a pénzt, Levendula kétrét hajtotta és zsebretette. - Talán majd később megkeresnek engem. - A pap szomorúan Ruira nézett.

Mikor kiléptek a templomkapun, Levendula köpött egyet, harminc forintot dugott Rui zsebébe, átvágott a Károlyi-kerten, egy közértben liter bort és doboz Kosuthot vásárolt, majd lassan lesétált a Duna-partra. Rui még aznap este a rendőrségre ment. Följelentette Levendulát, végül, önmagát sem kímélve, részletesen elmondta szerepét a gyónás-trükkben - a rendőrtisztnek minden erejére szüksége volt, hogy a hangos nevetést visszatartsa.

Jegyzetek az *Áruláshoz*

A szegedi Hajnóczy-műhely harmadik jelentkezése

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Modern Magyar Tanszékén évek óta működik egy kicsiny, oktatókból, PhD-sekből, nemrég végzett fiatalokból álló munkacsoport, akik mind egyértelműbb szorgossággal és kíváncsisággal munkálkodnak Hajnóczy Péter (1942–1981) életműve körül. Valamennyien elkötelezettek a modern próza radikális törekvései iránt; valamennyien erős szálakkal kötődnek Hajnóczy Péter szövegeihez. Az idők során komolynak mondható műhely alakult ki a tanszéken és holdudvarában, mind többen kapcsolódnak a diákok közül a munkacsoporthoz, és tárnak föl egyre gazdagabb intertextuális szálakat, motívumhálózatokat, narrációs és kronotopikus összefüggéseket Hajnóczy Péter munkásságában, kötve ezzel a szerzőt – és saját ismereteiket – mind több vonatkozásban a közelmúlt és jelen magyar és külföldi irodalmának és irodalomelméletének mozgásirányaihoz. Birkózva a legendával, a „korpusszal”; vizsgálva és alakítva a mindeddig bizonytalan Hajnóczy-kánont.

A vállalkozás egy 2002-es Hajnóczy-szemináriumtól nőtt ki. A szeminárium vezetője magam voltam (1987 óta oktatója a Szegedi Egyetemnek), ki is egy nagyobb Hajnóczy (PhD)-tanulmány létrehozásán dolgoztam éveken át. E disszertáció egy „Hajnóczy-kalauz” első nagyfejezeteit tartalmazza (*Applikációk a Hajnóczy-korpusz szövegtén. Expansió és kilépés. A hagyományos szövegformálás elhagyásának módozatai Hajnóczy Péter életművében*). Azóta könyv alakban is megjelent: *„a lebegő orgonagyökér” Egy Hajnóczy-próza-kalauz első fejezetei* (Yespress, Tótkomlós, 2009), lábjegyzet-apparátusával a Műhely hypertextuális munkálkodásának további alapját képezve.

Az első Hajnóczy-szemináriumot újabbak követték, majd az elhatározás, hogy időközben megszületett tanulmányaikkal a szerzők nyilvánosan is mutakozzanak meg. Első fórumként a székesfehérvári *Árgus* vállalta 2004 november-decemberében a csoportot egy Hajnóczy-blokk erejéig. E bemutatkozást követte 2006-ban az első tanulmánykötet a szegedi Lectum kiadásában: *Hová lettem. A párbeszéd helyzetébe kerülni. Hajnóczy-tanulmányok*. 2008 áprilisában látott napvilágot a műhely második kötete *Da capo al fine. Folytatódó párbeszédben. Hajnóczy-tanulmányok II.* címmel, ugyancsak a Lectumnál. 2008 decemberében szerveztük országos Hajnóczy-konferenciánkat a szegedi Grand Café Irodalmi Kávéházban. Az itt elhangzott tanulmányokból egy évvel később konferenciakötet jelent meg (*Tudom. De: tudom-e? A párbeszéd kiterjesztése. Az újraolvasás lehetőségei. Hajnóczy-tanulmányok III.* Lectum).

Hajnóczy Péter 30 éve halott. Azt gondoljuk, a mai fiatalok éppúgy megtalálhatják benne izgalmas olvasmányukat, mint közülünk az idősebbek, valamikor.

A 2010-es év elejétől Reményi József Tamás, ki pártfogója, szakmai irányítója csoportunknak, folyamatosan átadta nekem, mint a Hajnóczy-műhely vezetőjének a hagyaték kilenc nagydobozát, s a feldolgozás munkája a tanszéki hagyaték-bemutatók után 2010 nyarán megkezdődött munkacsoportom odaadó részvételével.

E dobozok (melyek a Hajnóczy-szövegekben oly gyakran feltűnő, gyűrött papírhalmot tartalmazó sportszatyor helyébe’ realizálódtak) tartalma változatos, áttekintésük, katalogizálásuk roppant munkaigényes. Személyes dokumentumok, levelek, naptárak, noteszfüzetek, újságkivágások, fényképek, legfőképp pedig nagyszámú, alig olvasható kézírással¹ telerótt spirálfüzetek töltik meg e dobozokat: kincs valamennyi, hozzáférésükért minden esetben meg kell küzdenünk.

Munkacsoportom e megtisztelő ajándék átvételekor nagy felelősséget és szerteágazó feladatokat vett magára.

Elhatározásom szerint a feldolgozási munka előrehaladtán, eredményeinket folyóiratokban tesszük közzé. Az első szövegközlő blokk (*Tányéraknák*) a *Forrás* novemberi számában jelent meg. Ez alkalommal a Zsámbéki út 4. szám alatt talált könyvek listáját adtam közre, és egy levélformában rögzített kisleírást mutattam be, a „címzett”, Dobai Péter szíves kommentárjaival.

Második ízben hagyatéki anyaggal a *Tiszatáj* lapjain jelentkeztünk. Egy filmvázlatot adtunk közre, mely a *Partizánok* címet viseli, s az életmű eddig ismert részeinek legkülönbözőbb szegmenseivel tart rokonságot. A szöveg első oldalának szkennelt változatát is mellékeljük.

Harmadízben, jelen publikációnkban egy újabb kisszöveget szeretnénk az érdeklődők figyelmébe ajánlani. Címe, az *Árulás* beszédes a Hajnóczy-univerzumban: bűn, bűnhődés, feloldozás, vezeklés, döntés, gyávaság és bátorság, igazság, szabadság és önfeladás sarokpontjain áll, fordul az életmű. Hajnóczy Péter ezen írását valószínűleg nem tartotta kiadásra érettnak vagy érdemesnek, viszont mégis megőrizte, sőt, kéziratot helyett gépiratot találtunk belőle. A hatvanas évek végén keletkezhetett, korai írás lehet, talán 1970-es, datálást nem találtunk. A szöveg nem éri el a *fűtő* kötet írásainak sűrűségét, „salakmentességét”, de helyenként kiemelkedő kvalitásokat mutat.

Többszöri átolvasás, hosszas tanácskozás után döntöttünk a publikálás mellett, bízva, hogy a szöveggel tovább árnyaljuk a Hajnóczy-szövegvilágról kibontakozóban lévő képzeteket.

Cserjés Katalin
A Hajnóczy-műhely vezetője

A szöveggondozás szempontjai

A most nyilvánosságra hozandó szöveg gondozásánál ezúttal is Dányi Ágnes műhelytagunk jelzéseit és rendszerét követtem – hasonlóan a *Tiszatáj* 2010/12-es számában megjelent *Partizánok* ismertetőjéhez.

Az *Árulás* gépirata végleges változatnak tűnik; erre utal az is, hogy a hagyatékban található többi gépirattal ellentétben az *Árulás*ban nincs javítás: sem kézzel, sem pedig géppel (betűk egymásra ütése által).

A szöveg helyesírás és nyelvhelyesség szempontjából is megdolgozottunk, véglegesítettnek tűnik, ez alól az *ű* betű kiírása képez kivételt, mely minden egyes szöveghelyen *ü*-ként szerepel – ez azonban minden valószínűség szerint az író gép korlátozott számú karakterének tudható be. A *Ruí* férfinév rövid *i*-vel szerepel a szövegben, ezen nem változtattunk. A begépelő hosszú gondolatjel helyett kötőjelet használ, hasonlóan a sorvégi elválasztások jelöléséhez, ehhez sem nyúltunk. A gépiratban a szóközök nyomdakészek, kivételt ez alól két szöveghely képez. Az írás két csillag közbeékelésével (*) három részre tagolódik.

A szöveg prezentálása során az *ü*-ket *ű*-re javítottuk, és a szóközöket is jelöltük.

Bagi Anita
A Hajnóczy-műhely tagja

CSERJÉS KATALIN

Néhány kommentár az *Árulás* című korai Hajnóczy-szöveghez

A gémkapoccsal egybezárt ásatag géppapír-lapokat, amelyeken az *Árulás* mostanáig kiadatlan gépirata szerepelt, a katalogizálás során a Hajnóczy-hagyatékot őrző, 1-es jelzetet kapott dobozban leltük, lényegében kontextusba illeszthetőség nélkül, különállóan, sok társával lineáris sort alkotva, a tetszőleges behelyeztettség érzetét keltve.

Datálás a szöveg mellett nincsen, folyamatos gépirat, kéziratot, másodpéldányt nem találtunk.

Az előtte fekvő 1/17 számú dokumentum kézírásos szöveg, címe *Két nyugat-berlini bebörtönöztetett mint kém Kelet-Berlinben* (Levelezőnkől, Berlin, január 15.). Egyelőre nem tudom megállapítani, hogy egy cikk fordítása, egy novella kezdeménye vagy a kettő kombinációja. A kétoldalas szöveg után egy oldalnyi angol-magyar szótározás található, talán angol lapban olvasta a német illetőségű cikket Hajnóczy.

Az 1/19-es, azaz a publikációra választott szövegünk után elhelyezkedő, valamivel vastagabb paksaméta *noxyron!!* feliratot visel vastagon aláhúzva, és a *Mandragóra* kézzel írott szövegét tartalmazza, de nem legelölről, hanem a *Másfelől, ha tévedett volna is munkája megítélésében...* bekezdéstől a végéig.

A fenti két dokumentum közt leltük fel tehát az *Árulást*, helyét a hagyaték dobozaiban egyelőre véletlenszerűnek látom, de e körülményt nem tartom döntőnek vagy zavarónak.

Jelen tanulmányban a szöveg két speciális kérdéséhez fűzök kommentárokat. Mindkét kiemelt szövegvonás a Hajnóczy-korpusz más fontos helyeit is érinti.

I.

Rui ránézett a sarki villanyórára, aztán ujjával kétszer pattintott. Csíkos ing volt rajta és durvaszövetű trapéznadrág: pontos mása annak a nadrágnak, melyet Levendula nevű barátja viselt: végre ő is megvehette. Kissé feszengve fordult a József utcába. A Körúton jobb volt: a mindent elsöprő szombat délutáni forgalomban nem tűnik fel egy merész szabású nadrág, de ebben a mellékutcában...

[...]

- Dohány nincs - mondta Levendula.

A frissen vasalt trapéznadrág éles ráncokat vetve mozgott bokája körül, felső testén patnáig feszült a keresztbe-csíkos, rövidujjú matróztrikó.

Öltözet, viselet, ruházat gondos megválasztása, álöltözet, szerep, szerepjáték, el-
lentmondásos holmik, melyek elrejtene, kétértelművé, kiismerhetetlenné teszik
viselőjüket.

A *Tréfa* fiatalembere idéződik az olvasó elé:

Aztán elfordult a tükörtől, s kulcsait zörgetve elindult az ajtó felé. Gondolatai még az utcán is ruházata körül keringtek, a járókelők arcát figyelte: vajon milyen hatást kelt öltönye kettős arca, a kopott nadrág, az elegáns zakó, észreveszik-e egyáltalán. Álmodozott. Már-már azt is képzelte, hogy detektív viszi a főkapitányságra, ahol majd az iratait kéri.

A *Tréfa* a *Hátrahagyott írások* első darabjaként jelent meg a HPÖM-ben¹, annak idején a *Szenesek* című elbeszéléssel együtt a *Mozgó Világ* első kötete hozta 1971-ben. Dátuma a megkérdőjelezett 1966; az *Árulás* is ez idő tájt íródhatott? A *Tréfa* különös szerepjátékosát, gonosz játékot űző alakoskodóját ismerjük; az *Árulás* ugyancsak ellentmondásos hőst most látjuk először. Ő is játékot játszik, belébukik, megtisztul, de új vétket követ el. *Fura, idétlen, se hús, se hal* figurája szerény előképe, rokona *Az unokaöcs „Ferijének”*.

Méretre szabott szürke öltönyén vér vagy vörös bor láthatóan friss foltjai; arca borostás, haja csapzott, nyakkendője félrecsúszva, véres szeme alatt fekete karikák, remegő ujjai közt füstölő cigarettát forgat.

Az *unokaöcs* a korai Hajnóczy-szövegek egyik legizgalmasabbika, így a vele lehetséges együvé olvasás érdekesebbé teszi számunkra az *Árulást* is.

Olyan volt a ruházatuk, mint akik valamilyen maguk előtt se tisztázott okból szégyellik, hogy frissen vasalt nadrágot és zakót viseljenek, pedig elég tehetős családok gyermekei voltak ahhoz, hogy különösnek tetsző, háborgó, zűrzavaros gondolataikat tekintettel a közeledő télre például hóprémmelel burkolt koponyák mögé rejtsek.

A Hajnóczy-műhely második hagyaték-publikációjából, a *Partizánok* című filmvázlatból² idéztem rokon szöveghelyet.

A *parancs* századosa nemkülönben ellentmondásos lény, ellentmondásosra formált külsővel, álcával:

A százados mérlegelő pillantást vetett kifogástalan angol szövegből méretre készült öltönyére. Ránézett arany óraláncán függő zsebórájára. „Egy kertész.”

Az utolsó idézetet egy még publikálatlan szövegből választottam. A *gondnok* című betéttörténet egy hosszabb gépirat része, többek közt a *Karosszék kék virággal* című kisprózával tart rokonságot, és *Az elkülönítő* dokumentumait tartalmazó dobozban találtuk. Most csupán a gondosan megválasztott, önnön jelentőségén messze túlnövő öltözet leírása miatt vettem ki a részletet:

Megborotváltkozott, lezuhanyozott hideg vízzel. Darabig töprengett, hogy fekete bőrzakójához fehér inget vegyen nyakkendővel, vagy világoskék inget válasszon, nyakkendő nélkül. Végül a kék ing mellett döntött. Sárga kordbársony nadrágot húzott, sötétkék pamutzoknit és barna antilopcipőt. Új dossziéba rakta a kéziratot. Elindult a Mi Hatalmunk szerkesztőségébe.

Látni, hogy a Hajnóczy-szövegvilág koherens képzetei, építkezése folytán a legtöbb, egyszer már felmerült probléma, kép, irány visszatér, hálót bocsátva a (hagyaték

feldolgozása révén) lassan teljessé váló korpuszra, egybeszöve annak világát. Így érezhetjük meg például azt is, hogy Hajnóczy Péter lényegében mindvégig az *Elkülönítőt* írta, csak egybeépítette a *Fűtő*vel s a *Perzsiával*³.

II.

Második megjegyzésem az *Árulás* csaknem indokolatlannak tűnő, túlzó betétéhez, a fiatal pap véget érni nem akaró, önálló életre kelő magánbeszédéhez fűzetik (hogy Hajnóczy egyik kedvenc fordulataival, a szenvedő szerkezettel éljek).

A novellaszöveg ötödik oldalán járunk, a csillaggal elválasztott harmadik egységben, mely aztán a szöveg végéig kitart, nincsen további tagolás (miért nincs?).

A fiatal pap szövegből kilépő, annak arányait mind kvantitásban, mind minőségben megnyújtó (a nyolcoldalas írásból teljes két oldalt foglal el, de többnek tűnik!), érthetetlen, már-már kellemetlen, nyugtalanító, bosszantó mód felnövelt, az olvasói várakozásokat feldúló, a hiba, átgondolatlanság érzetét (megítélésem szerint szándékosan) felkeltő belsőhang-felerősítésre hívnám fel a figyelmet. Mintha a szerző (nemcsak szereplője) kibillenne pozíciójából, megfedkezne magáról, belefedkezne most születő szövegének egy epizódjába, s nem volna képes abbahagyni a kidolgozást, holott rég értjük, türelmetlenül várjuk a *tovább*-ot, és ingerültté tesz, hogy fittyet hányunk ránk, akikért, hitünk szerint, a szöveg íródik.

Hasonlóképp bukkan elő váratlanul *Az unokaöcs* több mint négyoldalas pantomimje, a *Fűtő* közel háromoldalas jövődö-víziója, jósálma, melyek így a rokonai e mostani szövegbetétnek, mindkettő egészen más módokon, ahogy másmilyen az elviselhetetlenség határait át is lépő földrajzi szakleírás *A parancs* második bekezdésétől indítva (csaknem öt oldal egyvégtében). A *Partizánok*ban is található ilyen zárvány, Amandez tudatbeszélése, sors-összefoglalója szabad függő beszédben felhangzó monológ által.

Történetünkben a pap „szinte révületben” beszél, kinyilatkoztat és emanál, a kommunizmus és a kereszténység igazságát egymásba másolva (paradox módon, akár *A híd* című 1980-as, igen személyes írásban). Monológ ez, melyet végig fenn tart a „mondás” szituációjának jelzése. A hosszúbeszéd egyfajta mantra, mormolás és kényszeres mondás: egy világtól elzárt, templomába s gondolataiba bezárt, ám a (vélt) valóságot kommentáló elmekényszeres beszéde (a narrátor tudunkra adja, a pap nem először s nem utoljára mondja fel, amit mond). Szövegmorájába közhe-lyek, szólamok fűzetnek. Ideológiagyártás folyik, demagógiás világmagyarázat logikai bakugrással, ahol végül összemosódik kereszténység és kommunizmus, mely gondolati rendszerek közt lényegében egy *csekély* különbség marad csupán: Isten létének vagy nemlétének hitvallása. A naiv optimizmus, kényszeres magya-rázat-adási vágy morbid konklúzióhoz vezet: *Az emberek szabadon választanak. És hogy a bűntől Isten féltse, vagy a szocialista erkölcs tartja vissza őket, végső soron mindegy: nem lesz harc többé. Eljön a béke országa.*

A *fűtő*, a *Hair*, *A parancs* utcai szólamai, újság-optimizmusa kísért, s a szabadság rég nem *Freedom* többé.

Jegyzetek

- ¹ HAJNÓCZY Péter: *A fűtő. M. A halál kilovagolt Perzsiából. Jézus menyasszonya. Hátrahagyott írások.* Összeáll. és gond. Mátis Livia. Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982.
- ² *A Partizánok* és a hozzá kapcsolódó jegyzetek, kommentárok és tanulmányok a *Tiszatáj* 2010/12-es számában jelentek meg.
- ³ Utalok itt Szekeres Szabolcs munkatársunk *A szenvedés díszletei* címet viselő regénytervvel kapcsolatos, a közeljövőben nyilvánosságra kerülő kutatásaira.

HOVÁNYI MÁRTON

Művészi áruulás

Hajnóczy Péter *Áruulás* című novellájának vezérmotívumáról

Induljunk ki a cím kétféle olvasási lehetőségéből: a hazugság és igazság fogalma között elhelyezkedő *áruulás* az egyik iránya a jelentéskeresésnek; a pénzbeli ellenszolgáltatás fejében történő *áruulás* mint hétköznapi cselekvés pedig a másik kiindulási lehetőség. Amint látni fogjuk, ez a két szempont a novella végén érintkezik, de addig is sorvezetői lehetnek értelmezésünknek. Másként szólva, ahogy Hajnóczy életművében számos példával találkozhatunk a karakterisztikus címadás jelenségére, itt sem csupán egy elbeszélés cselekményének magvas leírásaként, sokkal inkább interpretációs kulcsként funkcionál a cím.¹ A kérdés tehát az, mi minden nevezhető *áruulás*nak a szövegben.

Az *Áruulás* története valószínűleg az 1960 és 1965 közötti Budapesten, annak is pesti belvárosában játszódik; egyik fontos ismertetőjegye az első bekezdésben megjelenő ruházatkodási kitérő: „*Csíkos ing volt rajta és durvaszövetű trapéz nadrág...*” A farmer használata a szocializmusban közismerten a lázadásnak volt a jelképe, amely a Nyugatra irányuló vágyak, később a '68-as események szimbólumaként vonult be a köztudatba. Ennyiben megjelenik a Hajnóczy által kedvelt rendszerkritikai momentum is, akárcsak az életmű egyik párhuzamosnak tekinthető szövegében, a *Meghalt a trikómban*, ahol a trapéz nadrág helyett a T-shirt szerepeltetése értékelhető az öngyilkosságba menekülő szabadságeszmény által kimondott sajátos rendszerkritikaként.² A rendszer bírálata a rezsim oldaláról *áruulás*nak tekinthető, ahogy a megújuló rendszerkritikának is valahol az igazságtalanság, ezen keresztül pedig az egyén *eláruulása* képezi az alapját. Az *áruulás* a lázadás gesztusában már itt megkezdődik, majd ugyanebben a szakaszban találkozhatunk a kifejezés másik lehetséges jelentésével: Rui szembesül vele, hogy nincs pénze. A pénz hiánya és a hazugság általi pénzszerzés kényszere ettől kezdve vetül a szöveg egészére. Itt azonban megtorpan a hős: „*És ha valóban visszafordulna? - Tétovázott.*” Lényeges a *visszafordulás* gesztusa, amely egy gyónást is tematizáló alkotásban önkéntelenül felidézi a keresztény megtérést, a *metanoiát*, amely eredetileg éppen 180 fokos fordulatot jelent. Ezen a ponton tehát kiélesedik a döntéshelyzet, amely felmutatja a fiún elhatalmasodó kognitív disszonancia lélektani jelenségét: az én eltávolodik a saját magáról elképzelt ideáltól. Ha továbbmegy, saját énképét kell elárulnia; ha visszafordul, a Levendulával való kapcsolatát teszi kockára.

Azt a kapcsolatot, amelyről mindent elmond a harmadik bekezdés első mondata: „*Levendula kilépett a kapun, a kézfogás helyett megemelte a jobb kezét.*” Rui az alá-fölérendeltség ellenére példaképként tekint (vö. ruházatkodási szokások) a valószínűleg idősebb fiúra. Jóllehet a partnerséget elutasítja Levendula non-verbális kommunikációja, a jobb kéz megemelése a gyóntató pap feloldozáskor használatos liturgikus mozdulatát is megidézi, ami lényeges utalásként azonosíthatja a bűnre sarkalló Levendula és a kizsákmányolásra szánt, feloldozásra képes pap személyét, felvetve ezzel a bűn és büntelenség állapotának egyidejű jelenlétét egy személyen

belül. Levendula első érdemi közlése pedig, az *ámulás* szó másik jelentéskörében mozogva, anyagi helyzetükre vonatkozik: pénzt kell szerezni.

Amikor a következő „ámulás” színhelyét az Egyetem téri templomot választják a fiúk, a szöveg megidézi *A híd* című Hajnóczy-novellát, annak is kiemelten a második bekezdését, melyet az *Ámulás* fényében akár úgy is olvashatunk, mint egy más szempontból ugyanazt a szituációt feldolgozó történetet. Aki *A híd*-ban kisleányként ministrál, és a szentségtörés bűnét az *Ámulás* narratívájához hasonlóan gyermeki nézőpontból értelmezi (egyikben az eukarisztia, másikban a bűnbocsánat szentsége lesz a bűn tárgyává), és a templomi hazugságokkal, valamint a kommunizmus retorikájával összevetve súlytalannak értékeli cselekedetét, az *Ámulás* szövegében serdülő képében tér vissza az Egyetemi templom falai közé.

Az, ahogy Levendula a templom és azon belül a gyóntatószék felé vezető úton Rui vívódásait tudatosan elfojtja – méghozzá arra hivatkozva, hogy Rui cserbenhagyná, ha nem cselekedne soron következőként a megbeszélte játékszabályok szerint –, utalás lehet a szerző által nagyra tartott goldingi életmű és szerzőjének dedikált *Ki a macska?* novella szövegére. A romlatlan ifjúság eszméjével szemben megsemmisítő erővel jelentkezik az *Ámulás*-beli realitás: a rendszerben bírálható kegyetlenség az áldozatok gondolkodásában is ott lehet. A játék és a bűn közötti kapcsolatot nyomatékosítja Levendula szóhasználata: „*De most nem fogod megjátszani magad. Most te jössz. Ha buksz, bukom én is.*”

Ezek után két, egymás mellett vezetett motívum-bontakozásra lehetünk figyelmesek: a szemekére és a beszédére. Rui mondatai és az általa elkövetett verbális ámulás összefüggésben van a füttyülés mozdulatával, amellyel lehívta otthonából Levendulát, valamint a lelkiismeret, lélek, lélegzet(vétel), megnyilatkozás, bűnvalótlomlás fogalomsor szemantikai és etimológiai kapcsolatának nyelvi megformáltságával a novellában. Ehhez a fiziológiai-szellemi kapcsolathoz tartozik az is, amikor a narrátor azt mondja az álgyónás legelején majdnem lebukó Rui ámulkodó szavaira, hogy azok *kicsúsztak* a száján. Minden nyelvi megnyilatkozás materiálisan is belülről fakadó marad, tehát szinte Rui részéről. Ez, Levendulával szemben, mégis Rui ártatlanságát igazolhatja, nem feledve a tényt, hogy a novella végén a fiú feljelenti társát is, ezzel megszegve a betyárbeccsület íratlan törvényeit.

Ahogy a lelkiismeret szavával szembeszegülő álvallomás kapcsolatban van a kimondás aktusának biológiai tényezőivel a lélegzet és a lélek motivikus és nyelvi összekapcsolása révén, úgy a szemek és a szemkontaktus motívuma is végrehajtja ezt a játékot. A gyóntatószékbe térdeplő Rui és a fiatal pap többször is elnéznek egymás mellett. A fiúban többek között az gerjeszt bizalmat a pap iránt, hogy az lesütött szemekkel várja. A vallomásában megakadó fiúra vetve tekintetét, a pap csak a szegyenkező lecsukott szemhéját látja. Amikor azonban a pap befejezi hosszabb monológját a kereszténység és a kommunizmus párhuzamairól, egyszercsak összevillan a szemük. A tekintetek találkoznak akkor is, amikor Rui előadja volta-képpen kérését és „szemtelenül” (sic!) néz a papra, aki visszanéz rá. Végül pedig megismétlődik mindez a pénz átnyújtásakor is, amikor utolsó párbeszédüknél a fiú merev, bámuló tekintetbe hatol a pap pillantása. Ez a hármas szembenézés, amelyek közül az utolsó már az *ámulás ámulása*, tehát a váratlanul mégis bekövetkező gyónás után történik meg, felidéri Péter apostol hármas tagadását és Jézus visszanező tekintetét.³ Ezt erősíti, hogy a pap „szomorúan” néz Ruira az utolsó alkalommal.

Azt a lehetőséget viszont, hogy péteri karakterként értékeljük Rui magatartását, egyetlen mondatnyi különbséggel felfüggeszti a narrátor, amikor a hatvan zsák-mányolt forintból harmincat dug Rui zsebébe a cinkosa. Ez a júdási jutalom,⁴ amellet, hogy a tanulmány elején említett kétféle *árulni* értelmet egybekapcsolja, úgy tűnik, szimbolikusan a bűn megbocsáthatatlansága felé irányítja az értelmezést mindkét résztvevő viszonylatában, hisz Levendulánál is harminc forint marad. Az viszont, hogy Levendula a korábbi gyakorlathoz híven elfecsérli a pénzt, Rui pedig a rendőrségen színt vall, megint lehetővé teszi a kétféle magatartás megkülönböztetését. Rui „tisztségét” viszont a kihallgató rendőrtiszt teszi nevetség tárgyává, ezzel egyrészt megerősíti az általa képviselt rend és az egyének közötti árulkodó távolságot, másrészt elbagatellizálja a lelkiismeret szavának működését a hősben és általa, közvetve, a társadalomban is.

Innen visszatekintve tehát a rendőr képviseli a szocialista éra árulását a felé az egyén felé, aki maga is árulásának elárulásával keresi fel. Akit Rui elárul, maga is áruló, sőt, Levendula bizonyos mértékben, passzivitása ellenére is, intenzívebben vesz részt az árulásban, mint társa. Nem szabad megfélemlkezni a papról sem, aki ugyan megindítja a bűnbánatot a fiúban, azonban monológjában több helyen egyértelművé válik, hogy a „*béke országa*” iránti vágya, valamint a kommunista ideológia és a kereszténység közötti bölcs kibékíthetőség propagálásával a hatvanas évek elejére már kiterjedtnek mondható békepapi mozgalom tagja, és mint ilyen, *árulója* az Egyháznak. Erre vonatkozóan a narrátor megjegyzése is értesít, aki a pap végső következtetését közlő szabad függő beszédben így szól: „*azt a merész elképzelést kockáztatta meg...*”. Ennek kapcsán felfigyelhetünk arra, hogy maga a narrátori szólam is, amely ilyen megnyilatkozásokkal leplezi le saját hőseit, *áruló* bizonyos értelemben. Ha pedig mindezt a novella egészére és ezáltal magára a művészetre értjük, azon kaphatjuk magunkat, hogy ez az *ars poetica* akár saját magára is vonatkoztathatja az igazság és esztétikum speciális, poétikai értelemben vett (el)árulását.

Jegyzetek

- ¹ A témában alaposabban eligazít Cserjés Katalin tanulmánya: CSERJÉS Katalin: *A szakács, aki soha nem főzött. Hajnóczy „referencia nélküli” címeiről*. In: Uő (szerk.): *Tudom. De tudom-e? A párbeszéd kiterjesztése – az újraolvasás lehetőségei*. Szeged: Lectum (Hajnóczy-tanulmányok, 3), 2009. 159–176.
- ² A trikó az *Árulás* szövegében is megjelenik később, Levendula ugyanis *trikóban* találkozik Ruival.
- ³ Lk 22, 61.
- ⁴ Mt 27, 3–9.

MADÁCSY PIROSKA

„Távol hazámtól... - csak használhassak”

Nyéki Lajos és Madách*

Nyéki Lajos 30 éves korától Párizsban élt, messze szülőföldjétől. Ars poeticáját Madách és Széchenyi nyomán a „népet megtartó férfierőben”, a „kristályos fényű, konok értelemben” és a csüggedés nélküli küzdelemben fogalmazza meg. Költő, nyelvész, irodalomtörténész, 20. századi értelmiségi, aki vállalja hivatását, minden akadály ellenére:

„Lenyesik szárnyamat,
lábamon járok;
levágják lábamat,
kezemen járok;
kezemet kiszakítják,
hason fogok mászni,
- csak használhassak!”¹

Milyen ez a hivatás? Talán olyan, mint Hubay Miklósé, akivel együtt mutatja be Madách *Tragédiáját* a párizsi Magyar Intézetben.² A szálak összefonódnak, ha Zolnai Bélára, Benedek Marcellre, Hankiss Jánosra és a többiekre gondolunk, mindannyian elkötelezetten hirdették a klasszikus magyar irodalom értékeit külföldön és főleg Franciaországban. Hitték, hogy a *Tragédia* az egyetemes irodalom szerves része, és úgy gondolom, azoknak a küzdelméhez, akik sorsuk változásával hazátlanná váltak, a *Tragédia* gondolatai újabb és újabb üzenetet, életerőt adtak.

Nyéki Madáchhoz való kötődése sem véletlen, hiszen Balassagyarmaton született a Madách utca 4. szám alatt, 1926. május 22-én. Magyar-francia szakos tanári oklevéllel a zsebében 1956 végén emigrál Párizsba, ám ott mindent újra kell kezdenie. Franciaországi karrierje is bizonyítja végtelen szorgalmát és kitartását, évekig tanul ismét, hogy taníthasson. 1964-ben francia állampolgár, majd 1971-ben doktorál nyelvészetből. 1979-től tanít az INALCO-n, ahol docens lesz. Ezt követően újabb tudományos fokozatot szerez (Paris 3, Sorbonne Nouvelle), melynek köszönhetően 1990-re egyetemi professzorrá nevezik ki, magyar nyelvet és irodalmat tanít franciáknak. Ekkor már 64 éves. Először 1973-ban térhet vissza Magyarországra. 1992-ben elnyeri a Madách-díjat Balassagyarmaton, ahol díszpolgárrá avatják. Balassagyarmaton alapítványt is létrehoz, hogy segítse a Balassi Bálint Gimnázium francia nyelvű oktatását. A rendszerváltás után, bár 1994-ben nyugdíjba vonul, rendkívül aktív, budapesti, miskolci és párizsi konferenciákon tart előadásokat a francia Finnugor Társaság nevében. Az újabb évezredben sem fárad el, még 2001-ben is ír a *Tragédiáról*.

Publikációinak száma meghaladja a száznegyvenet. Már 1954-ben publikál a *Palócföldben* Madáchról, akitől soha nem tud elszakadni, de az újabb hazai közlésekre csak a '80-as évektől kerülhet sor.

Rendkívül sokoldalú volt, a magyar és francia nyelv tudós kutatója, „nyelv és ritmus, nyelv és zene összefüggésének ritka szakértője”, írja róla Szathmári István³. De aki elolvassa irodalmi, nyelvészeti vonatkozású, valamint Madáchról szóló írásait, Sauvageot-hoz tudja hasonlítani, mindent összefüggéseiben látta: történelmi és filozófiai, művészeti, társadalmi, szociológiai háttérrel. Ilyen komparatista ő, aki el tud szakadni kora divatos irányzataitól, mint költő és stílusista is egyéni utat követ. Valahol lírai poétaként indult, de életútja a lélektani mélységek tragikus-ironikus felismeréséhez vezet el.

Kezdő tanárként Balassagyarmaton tanít a gimnáziumban magyar és francia nyelvet, irodalmat. Hogyan sodródik '56 végén messze földre, Párizsba? Emlékező vallomásokban szól erről 2002-ben⁴. Személyiségének sajátos karakterét szólásmondása árulja el: „vagyok olyan francia, mint egy született francia”, hiszen szabadon választotta Franciaországot „második hazájául”⁵. Bölcs humorral, szórakoztatóan mesél azokról az itthoni '50-es évekről, a szociáldemokraták naiv várakozásairól, majd elfojtott szenvedéllyel a szovjet dúlásról, az újabb aljas hazugságokról, és a francia kommunisták elfogultságáról. Felmerül a kérdés benne: vajon kinek volt nehezebb? Aki elment, vagy aki itthon maradt? S vajon hol van otthon? A válasz nem egyértelmű, mert „az emberi élet polifonikus, nem egymást követő hangok láncolata, hanem egymással küzdő, egymásra épülő dallamok bonyolult halmaza”.⁶ Mennyi ellentmondás alakítja életünket, a konfliktusok elől nem lehet kitérni. „Sehonnan sem indulunk és sehova se érkezünk”, írja.⁷ De benne vagyunk a fősodorban, sorsunk elől nem menekülhetünk, traumák, megrázkódtatások alakítják jellemünket, melyből valamiféle büntudat érzése tér vissza legtöbbször Nyéki emlékezéseiben⁸. De valójában Madáchról szólva árul el sokat. Mint a már említett Hubay Miklós, végzetesen kötődik a *Tragédia* eszmeiségéhez.

Mint említettem, első cikke 1954-ben jelenik meg *Madáchról a Palócföldben*⁹, majd még egy *A civilizátorról*, 1956 elején¹⁰. Madách-tanulmányai időben még két hullámhoz köthetők, ezek a '60-as majd az ezredforduló körüli évekre datálhatók. A szárnypróbálgató írások felidéznek számunkra az '50-es éveket, a mindent meghatározó marxista ideológiát. Egy középiskolai tanár, akinek éltető ereje az irodalom, bemutatja Madáchot, tanító szándékkal, népszerűsítő céllal, hiszen alig szabad beszélni róla. Életpályájának ismertetésével kezdi, adatai igazak, természetesen a kommunista cenzúrának megfelelő finomítással. De három nagy művének, *A civilizátor*nak, *Az ember tragédiájának* és a *Mózesnek* kiemelésével elárulta magát: ő sem megalkuvó, Madáchhoz hasonlóan.

A civilizátor 1956-os tömör elemzése tökéletesen tükrözi mindezt, változnak az idők, „valami készül Hunniában”, lehet már szólani egy olyan Madách-műről, mely kegyetlen gúnnyal támadja az osztrák önkényuralmat. Az alkotás zsarnok-ellenes mondanivalójára az 1940-es években is felfigyeltek, amikor a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma Hont Ferenc rendezésében előadta. Egyértelmű, hogy *A civilizátor* „tüskéi” akár a sztálinizmus embertelen rendszerét is szurkálják. Egy klasszikus mű üzenetei a befogadó újraértelmezésében időt, helyet átlépve jelennek meg, 1956 forrongó válságát idézik: „Madách világosan érzékelteti szatírjában a gyarmati

elnyomás és a kozmopolitizmus összefonódását [...] Az elnyomó hatalomnak fontos érdeke, hogy alattvalói minél szűkebb látókörrel rendelkezzenek, ne lássák a nagy összefüggéseket”¹¹. Falanszteri ember-nyomorítás, az ember öntudatlan csavarrá való degradálása, a hivatalnok-sereg elősdi mohósága, a bürokratizmus túlkapásai, a nemzetiségek egymás ellen fordítása, a passzív rezisztencia hasonlósága jellemző a Bach-korszak zsarnoki elnyomására, de vizionálja számunkra a Rákosi-rendszert is. Nyéki summája – Madách nyomán – így hangzik: belefásultunk a néma ellenállásba, a nemzet harci egységére van szükség az osztrák-szovjet elnyomás ellen.¹² Nyéki lázadása eközben egyértelmű, az 1956-os forradalom leverése után elhagyja az országot, mert nem tudott volna újra „beállni a sorba”, nem akart a szerepjátszásra, hazugságokra kényszerülni a diákok előtt. Az új francia hazában az új élet teremtesének nagy ára volt, hosszú küzdelem kezdődött. Ám a remény nem fogyott el.

A '60-as évek Madách-tanulmányaiban mélyebb, filozofikusabb szemléletet érünk, kitartó életerőt, vitakedvet. Szabad országban, szabadon írhat most a *Tragédiáról*, a párizsi *Irodalmi Újságban*. Mivel vádolta a kommunista irodalomkritika a *Tragédiát*?¹³ Három fő pontban – 1. Madách minden fajta társadalmi cselekvés hiábavalóságát hirdeti; 2. Kielezi az egyén és a tömeg ellentétét; 3. A falanszter a szocializmust parodizálja – azaz Madách pesszimista művet írt, mert nem hisz az emberiség kommunista boldogulásában. Mindezt kapásból meg lehet cáfolni, csak újra kell olvasni a művet. Igaz, a mű kiábrándulások sorozata, de egy-egy bukás újabb reménységet ad, előremutat a *Tragédiában*, és a küzdelemre, nem pedig a beletörődésre biztat. Mert mi az, ami az emberi létet kilátástalanná teheti? A dogmákba való beletörődés, a fanatizmus. „Az elmélet és megvalósulás ellentétének bolygatása a pártideológia számára kellemetlen”¹⁴, ezt az összhangot egyedül a nyílt terror tudja megteremteni a kommunista Szovjetunióban és a gyarmati függésben élő szocialista országokban. A *Tragédia* tömegellenes arisztokratizmusát sem tudják idézetekkel bizonyítani Lukácsék¹⁵, legfeljebb belemagyarázással: „a nép – akár Athénban, akár Párizsban –, bárki által megnyerhető csürhe...!”¹⁶ Madách valóban bírálja a tömeget, de nyomorukért és befolyásolhatóságukért a hatalmasokat teszi felelőssé. Az „oszd meg és uralkodj rajta” elvét régóta gyakorolják a zsarnokok, s a szolgaság csak a nyomor leküzdésével szűnhet meg. Madách túlhaladja a klasszikus liberalizmus elveit (mint Vörösmarty, ki is ábrándul belőle), és kritizálja a 19. századi kapitalizmus túlkapásait. Nem kérdés, hogy a demokratikus gondolkodást, az öncélú, individualista magatartás helyett a közösségért élő embert képviseli Ádám, és csak ez a magatartás mentheti meg az emberiséget. Hogy a művet évekre betiltották, nem véletlen. Ennek oka a félelem Madách igazzá vált vízióitól, mert Madách eszméi egyre aktuálisabbak. Mit üzen nekünk a költő? – teszi föl a kérdést Nyéki Lajos a *Madách – mai szemmel* – 1963-ban megjelent tanulmányában¹⁷. Nyéki itt modern komparatistaként intertextuális elemzésekre utal (Madách és Joyce; Madách és Sartre, vagy még inkább Camus), illetve Madách rendkívüli és mindig időszerű eszméire. Talán a legégetőbb összefüggéseket emeli ki, mely az ember fogalmának planétáris kitérülése és az emberi nem fenyegető végpusztulásán érzett szorongás, aggodalom. Bolygók és naprendszerek között a Föld keletkezésétől a Föld pusztulásáig követi az „egyedi, de mégis egyetemes örök ember legállandóbb tulajdonságát, a végnélküli megújulást”¹⁸. Drámai mindez és nem drámaellenes, ahogyan Lukács György kijelentette. Szerkezete sem feldarabolt, inkább filmszerű, a Sorbonne professzora,

Baldensperger szerint is. Nyéki tudja, Ádámiban sűrűsödik minden konfliktus, történelmi, társadalmi és morális. De leglényegesebb tulajdonsága a *lázadás*, „a mű épp azt tanítja, hogy a valóságban – nagyobb távlatokba helyezkedve – nincs katarzis, nincs megnyugvás csak konfliktusok egymást követő szakadatlan láncolata létezik”¹⁹. És itt álljunk meg egy pillanatra, a befogadó, Nyéki Lajos tipikus huszadik századi végtelen küzdelmére gondolva. Nem kétséges, hogyan élte át, akkori és mai szemmel az elmélet és a gyakorlat, az ideológia és a valóság közötti felfoghatatlan ellentmondásokat. Konklúziója – Ádám, korunk hőse. Madách hozzánk szól összezsugorodó világunkban, az öngyilkosságra készülő emberiség a szakadék szélén áll.

A párizsi *Irodalmi Újság*ban megjelenő írások sokszor reflektáló, polemizáló fordulatokat közölnek. Nyéki gyakran vitatkozik Lukács Györggyel vagy Farkas Gyulával, vagy éppen egy különleges összehasonlító elemzéssel – Fáy Attila tollából (*Madách – Joyce, via Ady*)²⁰. Egyre elmélyültebben, esztétikai és filozófiai szempontból elemzi a *Tragédiát*, amely nem viseli el a dogmatikus megközelítést. Itt minden csupa ellentmondás, kétértelműség, mint maga a lét, emberi mivoltunk abszurditása. Közelebb vagyunk Ady „hiszek hitetlenül Istenben” feljajdulásához, mint a hagyományos dualista szemlélethez. A dualizmus csak látszat, csak arra szolgál, hogy lehetővé tegye egymással ellentmondásos értelmezések keletkezését.

A '80-as, '90-es évek visszatérése Madáchhoz összefoglaló jellegű, már francia nyelven is születik. A *Palócföld*ben '56 után, majd 32 év múlva szól újra Madáchról, közvetlenül a rendszerváltás előtt, a falanszterjelenet forrásairól²¹. A tanulmánynak van még egy személyes vonatkozása: az első Madách-cikke a *Palócföld* első évfolyamának első számában látott napvilágot, 1954 decemberében. Madách főművének varázsa, Nyéki polemizáló kedve azonban semmit sem változott. Cikkében Baranyi Imrét és Dobossy Lászlót idézi, akik nem biztosak abban, hogy Madách közvetlenül ismerte az utópista szocialistákat.²² Nyéki Lajos azonban bizonyosan tudja, hogy Madách olvasta Viktor Considerant *Destinée sociale (Társadalmi sors)* című művét, mert a negyvenes évek végén a balassagyarmati Palóc Múzeumban maga is kézbe vehette Szontágh Pál könyvtárából az 1844-es kiadást, az U alakra épült nagyszerű falanszter-rajzzal. Szontágh Pál pedig a legjobb barátja volt Madáchnak, és valószínűleg megvitatták a könyv tartalmát is. És nem lelkesedhettek érte. Ugyanis Considerant a szocialista Fourier eszméit visszhangozza: elítéli a szabad versenyt, a centralizmust, a parlamenti rendszert, az általános választójogot, és meglehetősen fanatikusán gondolkodik az emberiségről, szerinte a direkt hatalom kell a népnek. Tökéletesebb társadalmi rendszerről álmodik, és eszménye a falanszter, amelyet rövid időre meg is alapít Amerikában, a Vörös Folyó partján. A „rend-Tornya” irányít mindent és figyel mindenkit (építészet és társadalmi rendszerek kapcsolata)²³.

Madách falanszter-jelenete a *Tragédiában* azonban egyértelműen nem a szocializmus megcsúfolását jelenti, mint ahogyan nagyon sokan ezzel vádolták, hanem a realista és nem utópista módon gondolkodó Madách egyik kivételes „extrapolációs” képességét, hiszen az emberiség fejlődésében a történelem folyamán minden elferdül vagy eltorzul, „minden keletkezés szükségszerű végső következménye a pusztulás.”²⁴ Hogy mennyire igaza van, azt a nem is olyan régi vagy mostani falanszterek széthullása is igazolja, mert az eszköz-eszmék, ha túlélnek korukat, örületté és béklyóvá válnak.

Nyéki Lajos a Madách írói alkotásmódját formáló faktorok közül nemcsak az eszmei-ideológiáit elemzi, hanem a művészetit is. Ehhez kapcsolódóan emeli ki Réti Zoltán akvarelljeit, amelyek Madách *Mózeséről*²⁵ szimbolista erővel idézik fel a bibliai kis drámákat. Réti grafikáiban életre kelnek a személyes kapcsolatok, nemzeti identitás, honvágy, szerelem, átok, harc. Zenei szerkesztése is van a képeknek, az idilli jelenetektől a ritmikus tánc vonaglásáig, mindez ugyanígy fellelhető az eredeti irodalmi szövegben.

A '90-es és ezredfordulós évek komplexebb műveket jelentenek. Elemzéseinek központjában a dezilluzionista, mégis reményt sugalló Madách áll, Babits „magyar jellemé”, aki számára a társadalom mozgató-csavarja a „kegyelet”, amely egyszerre jelent tiszteletet, irgalmasságot és együttérzést embertársaink iránt. Így tudja elutasítani a XX. és XXI. századi kapitalizmust és szocializmust, pesszimizmus és optimizmus között vívódva. Ugyanakkor biztos abban, hogy a madáchi kételkedés visz előre²⁶, bár nem tudja, hová... Nyéki Lajos talán legszebb, a magyar irodalmat sajátos aspektusokban bemutató kötete, *Des sabbataires à Barbe-Bleue*²⁷ 1997-ben jelent meg, összefoglaló Madách-tanulmányal. Ezt a dedikált kötetet jó barátjától, Bernard Le Calloc'h professzortól kaptam ajándékba, Le Calloc'h Nyékihez szóló köszönő levelével együtt. Idézem néhány sorát, mely újabb vallomás számunkra M. Le Calloc'h magyarsághoz²⁸ való kötődéséről: „Valóban, sokat megtudtam a magyar irodalomról [...] szinte szédült a fejem az újdonságok gazdagságától. Különös érdeklődéssel olvastam elemzéseit és reflexióit Madách Tragédiájáról, erről az egyedülálló műről, mely örök hírnevet szerzett a magyar drámairodalomnak. Magyarországra érkezésem után ez volt az első bemutató, amelyet 1948-ban láttam a Nemzeti Színházban. Major Tamás csodálatosan játszotta Lucifer szerepét! Ebben az időben még nem ismertem eléggé nyelvüket [...] De ez nem zavart! Mégis úgy találtam, hogy nagyon szép előadás volt, és arra bátorított, hogy még gyorsabban legyőzzem a magyar nyelv akadályait [...]” (Paris, le 21 novembre 1997). Madách nyelve tehát, mint Adyé Sauvageot-t, megérintette az európai befogadót, közel hozta hozzánk. Ennek bizonyítéka még egy közös publikáció az *Études Finno-Ougriennes* 1998-as évfolyamában: *Pillantás a magyar irodalom két nagy alakjára* címmel, ahol Nyéki Madáchot mutatja be, Le Calloc'h pedig Szabó Zoltánt.²⁹

Ez az elkötelezettség vezérli Nyéki Lajos írói ars poeticáját: franciák, ismerjétek meg és értsétek meg a magyar irodalmat! Kötetét magyarságtudata és európaisága, az egyetemes kultúra iránti elkötelezettsége fogja össze. Kulcsszavai: nyitottság, tolerancia, szabadságszeretet, humor. A szombatosoktól a kortárs szerzőkig elemzi a műveket, újszerű stilisztikai és filozófiai megközelítéssel, különös tekintettel Adyra, Kosztolányira és főleg Madáchra, akire a központi fejezet koncentrálna³⁰. A befogadó életének 50 évében olvasta, újraolvasta és elemezte a *Tragédiát*, fiatal, lelkes franciák, diákok számára. Személyes kötődése Madáchhoz Balassagyarmatról indul, ahol a Madách Társaság összejövetelein is részt vett (Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Cs. Szabó László, Németh Antal előadásait hallgatva). Indítás és kiteljesedés. A tanulmány a *Tragédia* kulturális hátterének különböző, összetett aspektusait próbálja feltárni: 1. történelmi 2. családi, szociológiai, földrajzi 3. politikai 4. tisztán kulturális – tehát művelődési és művészeti 5. irodalmi 6. ideológiai-filozófiai, teológiai, tudományos. Mindezeket a meghatározó körülményeket számunkra ismert, de a franciák számára ismeretlen tényekkel magyarázza: történelmi pesszimizmus, felvidéki arisztokrata

származás, a centralisták szerepe, az Athenaeumban Tocqueville és a francia szocialisták megjelenése, Hegel vagy Buffon teóriáinak ismerete, az Akadémia létrejötte, Liszt, Erkel, Munkácsy, Zichy Mihály művei, alkotásai, Pest-Buda fejlődése. Az irodalmi környezet hatásai is fontosak: filozofikus költemények: Vörösmarty, Petőfi, Shelley, Byron, Andersen, Goethe, aki csak egy a sok közül, Nyéki szerint.

A legmélyebb és legérdekesebb megközelítés a filozofikus. Madách filozófiai nézetei, mint tudjuk, összetettek, Nyéki szerint a 18–19. század ellentmondásos eszméiből táplálkoznak. Felvilágosodott és deista, egyetemesen dogmaellenes, dualista, nem kétséges, hogy a hegeli dialektika adja a dinamikus szintéziseket; meggyőződéses liberális, de már elvesztette illúzióit; materialista, de megértette: a gazdasági szempontok majd uralkodni fognak az emberi lelkeken. S itt már nemcsak a kapitalizmus ellentmondásaiból való kiábrándulásról van szó, hanem a jövő veszélyeinek profetikus jóslatairól, a szocialista rendszerek elfajulásáról. A falanszterben bemutatott elkorcsosulások (kozmpolitizmus, redukcionizmus, ökológiai veszély, a gép uralma, technokrácia) ma is fenyegetnek, sőt bővültek: a globalizáció mindent eláraszt, embertelenné, bűnözővé silányít.³¹ A technika tönkreteszi a természetet, a légköri viszonyok megváltoznak, s a föld el fog pusztulni.

Nyéki konklúziója Madách nyomán: „A világ dolgai csak ismétlődnek tudjuk, érezzük, nem tudunk egyet elvetni úgy, hogy kissé mindegyiktől meg ne undorodjunk!”³² De türelmesen kutatnunk kell az új lehetőségeket az illúziótlanság alapjáról is. Mert nem jobb-e kételkedve, gondolkodva, lázadóan küszködve mindig újrakezdeni, mint bárgyún sodortatni a végzet szeszélyének engedve. Nyéki Hubay szavait idézi, Madách üzeneteként: „Minden aktualizálás nélkül mondhatjuk: Ádám és Lucifer úrutasok lettek... úgy érezzük, mintha nekünk írta volna ezt a művet Madách Imre. Útmutatásul a mi szorongató álmainkhoz. Mintha azon az 1864-beli októberi napon, a halálos ágyán, a kéziratra még ráírta volna: Száz év múlva felbontandó!”³³

Nyéki Lajos is üzen nekünk *Párizsi vallomásainak* utolsó lapjain az író felelősségéről, Madáchcsal, Hubayval azonosulva. Mert „minden leírt szó, akarva-akaratlanul tanúbizonyság, modellek alkalmazása, többé-kevésbé bonyolult és eredeti kombinációja olyan témáknak, amelyek programját az idők kezdetétől hordozzuk.”³⁴ És az író nem tud beszélni az olvasó nélkül, nem ismeri a jövőt, de hisz, mert hinnie kell a jövőbeli kommunikációban. A mű, mint Madách műve, nem létezik befogadó nélkül, a befogadás-értelmezés folyamata végtelen, mint a történelem evolúciója, nincs „itt a vége, fuss el véle...”

„A végső csend elérhetetlen fikció.”³⁵

* Köszönetet mondok Nyéki-Kőrösi Máriának, Nyéki Lajos özvegyének és Bernard Le Calloc'h-nak a rendelkezésemre bocsátott dokumentumokért.

Jegyzetek

¹ NYÉKI Lajos: *Széchenyi*. In: *Elválasztás (versek)*. Katolikus Szemle, Róma, 1963. 63–67.

² Nyéki említi ezt a közös munkát Hubay Miklóssal, főleg stilisztikai szempontból, például azon a helyen, ahol a Tragédia egyik kulcsszaváról, a „kegyelet”-ről ír. Ld.: Lajos NYÉKI: *Regards sur deux grandes figures de la littérature hongroise*. 1. *Imre Madách*. Études Finno-Ougriennes, tome 30. 1998. (14. fejezet) 172.

- ³ SZATHMÁRI István: *Végső búcsú Nyéki Lajostól*. In: *Magyar Nyelvőr*, 2009/1. 118–119.
- ⁴ NYÉKI Lajos: *Párizsi vallomások*. Salgótarján: BBMKKI (Palócföld Könyvek), 2002.
- ⁵ NYÉKI, i. m. 10.
- ⁶ NYÉKI, i. m. 25.
- ⁷ NYÉKI, i. m. 30.
- ⁸ NYÉKI, i. m. 32–29.
- ⁹ NYÉKI Lajos: *Madách Imre*. In: *Palócföld*, 1954/1. 10–14.
- ¹⁰ NYÉKI Lajos: *Madách „Civilizátora”*. In: *Palócföld*, 1956/1. 25–27.
- ¹¹ NYÉKI, i. m. 27.
- ¹² NYÉKI Lajos: *Madách „Civilizátora”*. In: *Palócföld*, 1956/1. 27.
- ¹³ NYÉKI Lajos: *Madách Imre és akiknek nem kell*. In: *Irodalmi Újság, Magyar Műhely*, Párizs. 1960/4. 15.
- ¹⁴ NYÉKI Lajos: *Madách Imre és akiknek nem kell*. In: *Irodalmi Újság, Magyar Műhely*, Párizs. 1960/4. 15.
- ¹⁵ Lukács György *Madáchról* szóló írásaira utal: LUKÁCS György: *A magyar drámáról* (1909); LUKÁCS György: *„Madách Tragédiája”* (1955).
- ¹⁶ NYÉKI Lajos: *Madách Imre és akiknek nem kell*. In: *Irodalmi Újság, Magyar Műhely*, Párizs. 1960/4. 15.
- ¹⁷ NYÉKI Lajos: *Madách – mai szemmel*. In: *Irodalmi Újság, Magyar Műhely*, Párizs. 1963/2. 15.
- ¹⁸ NYÉKI Lajos: *Madách – mai szemmel*. In: *Irodalmi Újság, Magyar Műhely*, Párizs. 1963/2. 15.
- ¹⁹ NYÉKI Lajos: *Madách – mai szemmel*. In: *Irodalmi Újság, Magyar Műhely*, Párizs. 1963/2. 15.
- ²⁰ NYÉKI Lajos: *A Tragédia „dualizmusa”*. In: *Irodalmi Újság, Magyar Műhely*, Párizs. 1967/7. 15.
- ²¹ NYÉKI Lajos: *Madách és Victor Considerant*. In: *Palócföld*, 1988/1. 81–86.
- ²² BARANYI Imre: *A fiatal Madách gondolatisága*. Bp.: Akadémiai Kiadó (Irodalomtörténeti füzetek), 1963/42. 1. DOBOSSY László: *Adalék Az ember tragédiája falanszterjelenetének magyarázatához*. In: *Irodalomtörténet*, 1958/1. 149–151.
- ²³ NYÉKI Lajos: *Madách és Victor Considerant*. In: *Palócföld*, 1988/1. 83.
- ²⁴ NYÉKI Lajos: *Madách és Victor Considerant*. In: *Palócföld*, 1988/1. 86.
- ²⁵ NYÉKI Lajos: *Réti Zoltán akvarelljei Madách Mózeséről*. In: *Palócföld*, 1990/5. 56–57.
- ²⁶ Lajos NYÉKI: *La littérature hongroise*. In: *Histoire littéraire de l'Europe médiane*. L'Harmattan, 1998. 121–124.
- ²⁷ Lajos NYÉKI: *Des sabbataires à Barbe-Bleue, divers aspects de la littérature hongroise*. Paris: Langues Mondes, 1997.
- ²⁸ Lásd: MADÁCSY Piroska: *Magyarság-kép változások*. In: Uő: *A Tragédia üzenete a franciáknak...* Szeged: Madách Irodalmi Társaság, 2008. 172–188.
- ²⁹ Lajos NYÉKI – Bernard Le CALLOC'H: *Regards sur deux grandes figures de la littérature hongroise. Études Finno-Ougriennes*, tome 30. 1988. 167–182.
- ³⁰ Lajos NYÉKI – Bernard Le CALLOC'H: *Regards sur deux grandes figures de la littérature hongroise. Études Finno-Ougriennes*, tome 30. 60–93.
- ³¹ Vö.: NYÉKI Lajos: *A Tragédia – Párizsból nézve*. *Palócföld*, 2001/1. 7–14.
- ³² Vö.: NYÉKI Lajos: *A Tragédia – Párizsból nézve*. *Palócföld*, 2001/1. 13.
- ³³ HUBAY Miklós: *A dráma sorsa*. Bp.: Szépirodalmi, 1983.
- ³⁴ NYÉKI Lajos: *Párizsi vallomások*. 76.
- ³⁵ NYÉKI Lajos: *Párizsi vallomások*. 76. Lásd még erről: Nyéki Lajos: *Reflexiók Párizsból a magyar értelmiség hivatásáról*. In: *Az (magyar) értelmiség hivatása*. Írta és szerkesztette: ifj. FASANG Árpád. Bp.: Mundus Kiadó, 1997. 319–324.

PAPP DÉNES

Az örvény törvényei

Oravecz Imre: 1972. szeptember

„A szavak előtt.
Mielőtt bárki bármit mondana.”
(Jack White a *Havanna* c. filmben)

„Kezdetben volt a tett.”
(Goethe: *Faust*)

Azt a megtartó erőt, mely ölni is képes, sokféleképpen nevezik. Megvalósult, formát öltött alakjai életünk szerves (és szervesetlen) részét képezik, némelyek szimbólumokká lettek, mások érthetlenné váltak, majd feledésbe merültek. Megint mások meg sem születtek, így léteznek. Oravecz Imre kötete a szerelem borostyánkőve. Lány fényű ősi üveg, a halhatatlanság fenyőgyantája, benne az idegenség skorpiója, félelmetes, bár rég halott, és még inkább félelmetes, mert ami megölte, valójában halhatatlanná tette. Szemlélhető, de mozdulatlan és érinthetetlen.

Az 1972. *szeptember* cím merőben történeti lenne, ha pusztán arra lenne hivatott, hogy időkoordináta legyen, dátum, amely kijelöl egy eseményt. A helyzet paradox. A veszítés-veszejtés az egyetlen viszony, melynek fényében a többi dolog érzékelhető itt, legyen szó időről, emlékezésről, a Másikról, vagy akár az Énről. Innen nézve a cím időtlenséget von maga után, akár egy sírfelirat, ahol a szerelem az öröklétbe van temetve. Az emlékezés megidézést jelent, az időhármast (múlt, jelen, jövő) tehetetlenséget, távolságot, a történet így elkerülhetetlen, bár majdhogynem lényegtelen. A kötet 1988-ban jelent meg először, majd 1993-ban egy második, három szöveggel szegényebb, egy előszóval gazdagabb kiadás látott napvilágot (az első kilencvenöt, a második kilencvenhárom prózaverset tartalmaz). Ebben az előszóban Oravecz felfedi a könyv keletkezésének körülményeit, némiképp maga is csodálkozva ír erről. Megtudjuk, hogy a szövegekben feszülő viszonyrendszer több férfiből és nőből, emlékből és imaginációból formálja meg a tulajdonképpeni szereplőket. Más helyen ezt találjuk: „Az lendített nagyot rajtam, és terelt, talán emberi értelemben is helyes irányba, hogy magamtól rájöttem még valamire. Arra, hogy az átlagosan huszonöt soros, látszólag csak pusztán megnevezésre törekvő, egymástól csupán vesszővel elkülönített, egyetlen egységet képező és magától adódó formában valósággal a vak tyúk módjára olyan eszközre leltem, amely szinte végtelen távlatokat fedett fel előttem. Olyan szerkezeti rugalmasságra és nyelvi nyitottságra, amely minden rendű és rangú kifejezőelemet képes befogadni. És csak akkor támadt fel ismét az író bennem, akit maga alá temetett az érzelmi hegyomlás. És akkor vettem a fejembe, hogy tudatosan véghez viszem, amibe kényszerítettem”¹.

Ezt a kint a mottó, egy Szabó Lőrincről származó idézet („...valami tegnap, mely mintha ma lenne...”) segít betájolni. Első ránézésre kiküszöbölhetetlen reminiscenciával állunk szemben, visszaemlékezéssel, megemlékezéssel, emlékeztetéssel, önkéntelen múltidézéssel. A dolog persze fordítva áll, a múlt kísért, az ember szorong, küzd és felejt a jelen emlékezetében. A múlt tehát remittendaként van jelen, mint visszaküldendő dolog, de mit kezdünk azzal, ami volt, de már nincsen? A kérdés nem új. Kierkegaard írja, „csakis akkor tekinthetjük a múltbelit szükségszerűnek, ha elfeledkezünk arról, hogy keletkezett; de talán az efféle feledékenység is szükségszerű volna?”² Az ember képzelőereje nagyobb, mint megvalósításra való képessége, ezt az idő jelzi leginkább, emiatt az ember dühös és megpróbálja az időt megcáfolni vagy legyőzni. De az idővel pusztán egyet lehet tenni, megvalósítani. Elveszíteni a megvalósított időt nem más, mint kiüzetve lenni a Paradicsomból, kihullani az idillből, elszakadni a pillanattól, hanyatt esni az aranykor küszöbén, életbe zuhanni a tiszta létből, másképpen – válságban lenni. Szigeti Csaba észrevétele, miszerint az *1972. szeptember* az emlékezés kötete, melynek legmélyebb jellemzője „a szöveg neurózisa és a szituáció neurózisa”³, adhat némi támpontot és részben szükségtelen alibit arra vonatkozólag, hogy mindezt lételméleti síkon a keletkezés körülményeihez kapcsoljuk, hogy eljussunk az ismeretlenből az ismertig, a formáig. Oravecznél olvasható: „Sosem vezettem naplót és a jövőben is tartózkodni fogok tőle. Irtózom mindenfajta kényszertől, még attól is, amelynek önként vetem alá magam. Ez mégis úgy kezdődött, mint holmi, asztalfióknak szánt vallomás, naplóként. Nem sokkal azután, hogy végleg kicsúszott a lábam alól a talaj. És legalább olyan spontán, ösztönös is volt, akár egy artikulálatlan üvöltés vagy egy jajkiáltás.”⁴ Fontos megemlíteni, hogy Oravecz lejegyzései az *1972. szeptemberről* némiképp részei lettek a kötetnek, csak így lehet egyáltalán naplószerűségről beszélni, ezek híján pusztán egy fuldokló lélek lélegzethez jutásáról lehet szó a szövegekben. Ugyanis a szerkezet már a tudatosítás (realizálás) állapotát tükrözi, ami nem jelent mást, minthogy az alkotónak sikerült valamiféle párbeszédet felvennie egy olyan jelenséggel, mely előtt addig értetlenül állt. Felvetődik a kérdés, hogy az *1972. szeptember* esetében hol találjuk a kezdetet, azt, ami volt, de már nincs, amely az emlékezés előtt *volt*, és az emlékezésben megalkotható, de tulajdonképpen *nincs*?

Jan Assmann szerint (miközben Maurice Halbwachs szociológus gondolatait értelmezi) a tökéletes magányban felnövekvő egyén nem rendelkezne emlékezőképességgel, mert az emlékezet kommunikációban él és marad fenn; ha ez utóbbi megszakad, illetve ha a kommunikációban közvetített valóság vonatkoztatási keretei változást szenvednek vagy akár elenyésznek, a következmény: felejtés⁵. Ezt a gondolati vonalat követve könnyen elkövethetnénk azt a hibát, hogy megragadunk az emlékezés-felejtés fogalmi keretei között. Oravecz Imre kötete azonban túlmutat ezen. Nem olyan módon, hogy megpróbálja helyreállítani vagy újraalkotni azt, ami már nincs, annak érdekében, hogy valami *legyen*, hanem egyszerűen számot vet azzal, ami van, elkülönítve attól, ami volt, de nincs. Annak érdekében, hogy ami van, az legyen, és ami volt, de nincs, az ne legyen. Mert hiányt eltüntetni többféleképpen lehet. Vagy sehogy sem. Inkább vegyük szemügyre ezt a bizonyos kommunikációt, és az általa közvetített valóság vonatkoztatási kereteit, mert lehet-e a papírra vetés szándéka a kommunikáció, vagy annak imitálása? Ebben az esetben átértékelődik az olvasó jelentősége (az író mint első olvasó!), még akkor is, ha a mondatok

felelőtlenek, netán direkt módon félrevezetőek. A kommunikáció az úgynevezett tömegtársadalom egyik terméke, mely híres és valamelyest büszke személytelen voltára, ahol az információk cseréje zajlik kódolt üzenetek formájában, ahol szerencsés esetben az üzenetekben benne foglaltatik dekódolásuk kulcsa is. Elég megnéznünk egy irattárcát, elének tárul egy ember életének általa talán nem tökéletesen ismert, de tudvalevőleg nyilvántartott világa – személyi igazolvány, lakcímkártya, adószám, TAJ-szám, folyószámlaszám, könyvtárjegy stb., hivatalosan elismert létezésének bizonyítékai. Ezen kívül számon van tartva, mint bejelentett dolgozó, mint bejelentett férj, családapa, autótulajdonos, ugyanakkor jelen van, mint hitelképes vásárló, szenvedélyes szerető, és mint az az ember, aki XY temetésén égbekiáltóan harsány módon elröhögte magát. Egy ember, de hány élet? Vagy: egy élet, de hány ember? Az efféle szétaprózódással járó elidegenedés megjelenik az emberi kapcsolatokban, ám Karácsony András szerint a személytelen kapcsolatok bővülése nem devalválja, hanem éppenséggel felértékeli a személyességet⁶. Úgy is mondhatnánk, hogy az intimitás hiánycikké válik az egyéb alapokon nyugvó viszonyok kínálatában, hiszen „a kommunikáció a személytelenséget teremti meg. És ebben a személytelenségben rendelkezésre állnak az eszközök az intimitás megteremtésére. Igaz, a személytelenségtől a személyességhez vezető út csak *egyéni* lehet, nem a társadalom ügye. S ebben is – talán extrém módon, de – az individuuum védelme jelenik meg.”⁷

Világos, hogy itt nem csupán a rejtőzés kikényszerítéséről van szó, arról, hogy az ember kénytelen magát egyre nagyobb fallal körülvenni, páncélját egyre keményebb ötvözetre cserélni, mert ez az automatizált szerepjátszás a bizalmatlanság oly fokán megy végbe, ahol már szinte nincs is kapcsolat a szerep és a szereplő között, hanem éppen arról, hogy ez majdhogynem fölösleges védelmi mechanizmus, hiszen a szerepek sokféleségében az ember tulajdonképpen felismerhetetlené válik. Heller Ágnes szerint „megnőtt az emberek közötti *távolság*. Sosem *teljes személyiségünkkel* állunk mások előtt, hanem csak azzal a képességünkkel, hogy hogyan tudjuk eljátszani ezt vagy azt a »szerepet«. Még csak el sem kell *rejtienünk* önmagunkat a szégyen elkerülése érdekében, hiszen *életünk egyébként is rejtve marad*. »Szerepeinket« viseljük kívül, s elnyűtt inkognitónkat belül.”⁸ Tehát beszélhetünk-e koralkatról vagy kortünetről, amikor az 1972. *szeptember* ezt az önmagunktól való elidegenedést intim szférákban látatja? Hihetünk-e a családi életben, de elsősorban a szerelemben, amikor csakis saját szerepeinek kudarcairól ad hírt, hiszen a kudarc itt az egyedüli, mely szerep voltukat leleplezi?

I.

Oravecz *Egy napló története* című írásában egy misztikus-plasztikus határvidékről próbál szólni, ez pedig nem más, mint az 1972. *szeptember* kötet keletkezéstörténete; az alkotás folyamatáról, az alkotó lelki teréről, egyéb körülményeiről tudhatunk meg részleteket. Mindezek fájdalomról, tehetetlenségről, elvesztésről, elveszettségről, kudarcról, kétségbeesésről számolnak be, továbbá a lejegyzésről. Majd egy második periódus következik, a nyomok felkutatása: a cetliké, leveleké, fényképeké, emlékeké, képzelt és valós személyeké, majd ezek rendezése olyan szövegekben, melyek szinte önként hullnak ki az olvasó kezéből egy olyan világba, amely volt, de már nincsen. Mert alapvetően történet sincs, hétköznapi helyzetek szilánkjával, töredezett szituáció-foszlányok katalógusával állunk szemben, ahol az egymásba

fűzés, az egyként olvasás lehetősége nem jöhet létre egy bizonyos megnevezetlenség miatt, mely magában foglalja a személyek, helyek, idők névtelenségét, és amely nem feltétlenül a tapintatos emlékezet automatizált és anonim szolidaritását jelenti. Utalásokban léteznek csupán mind a személyek, mind a helyek, mind az idők, ha ilyesféle utalások fellelhetők egyáltalán. A történések pedig pusztán utólagos felsorolásban élnek, ahogy ez Radnóti Sándor észrevételéből egyértelműen kiderül: „Szerelem és szerelemfáltás, aszimmetrikus viszonyok, futó kalandok, pénzért vett szerelem, potencia és impotencia, önkielégítés és kielégítetlen képzelgés, alkalmak, melyekben mindig más és más az ember, szerelmes és szerelmetlen ölelések, szakítások, visszatérések, levelek, emlékezések, búcsúk, rajtakapás, »kétségbeesett gyűlölködések és szégyenletes verekedések«, perlekedés, idegösszeomlás, öngyilkossági kísérlet, győzelem és vereség, a kettő felcserélődése, kapcsolatok képzelt folytatásai, az első erotikus élmény, egy-egy vigasztalan sors megsejtése egy-egy kóbor szeretkezésben, és így tovább.”⁹ A történet tehát leválik a szövegekről, többek között emiatt lehet lírainak mondani őket, ám milyen fogódzónk lehetne a csupacsupa hullásban, elhullásban, kihullásban, ebben a magatehetetlen zuhanásban, megfoghatatlan múltásban? A kötet első szövegének címe *Kezdetben volt*. Pontosabban címről, címekről nem lehet beszélni, inkább kiemelt mondatkezdetekről. Kissé hatásvadásznak is tűnhet ez a nyitás, ha asszociációs mankóként értelmezzük János Evangéliumának „Kezdetben vala az Ige” sorára, vagy a mottóként választott, Goethe *Faustjából* való idézetre („Kezdetben volt a tett”), mindkettő más fénybe helyeződik azonban, ha folytatjuk a szöveget, tehát „Kezdetben volt a *te*” (7.).¹⁰ A Te kiemelése szerzői hangsúly. Ennek fontossága szinte mérhetetlen – a Te, a Másik, a Tökéletesen Idegen, tehát minden, ami nem Én, ontológiai alapvetés.

„A létezés állapota az elidegenedés állapota. Az ember elidegenedett létének alapjától, a többi létezőtől és önmagától. [...] Az elidegenedés fogalmának kimeríthetetlen mélysége abban van, hogy az ember lényegileg ahhoz tartozik hozzá, amittől elidegenedett.”¹¹ A létezés forrponjtja pedig a szenvedély, azaz a szerelem, a hit, vagy a műalkotás. Innen nézve az 1972. *szeptember* a szerelem önfelszámolásának lírai dokumentuma, és nem csupán „a megszenyített szex és szerelem könyve”, és „a jelentés nélküli férfiszexualitásnak a hatalmas fenomenológiája”, mindemellett persze „megrendítő könyv, bátor könyv, segítő könyv”¹². Nevezhetjük életszenvedélynek is azt, melynek hamujában vagyunk kénytelenek turkálni, hogy a valamikori lángolás erejét lemérhessük a pusztítás nyomainak mértékével. Amikor Szigeti Csaba a szerelmi semmi fantomját említi¹³, számunkra jelentékeny kifejezést alkot, amit Földényi F. László szavaival hozhatunk, reményeink szerint nem kellemetlen, hanem éppenséggel egy egészséges fogalmi szimbiózist ígérő, kiemelt fontosságú helyzetbe: „Szókratész vagy Dante szenvedélye éppoly eksztatikus, mint Trisztáné; de amíg az egyik esetben az önmagából való kilépés (eksz-tázis) az istenibe való belépést jelenti, addig a másik esetben nincs hová belépni. De mert mégis *ki kell* lépni (ellenkező esetben ugyanis nem beszélhetnénk szerelemről), ezért ez nem egy magasabb rendűnek tapasztalt létezésben való magára találást jelent, hanem önmagából való kifordulást, elveszettséget, a megsemmisüléstől (a kilépés után rá váró »semmitől«) való megérintettséget.”¹⁴

A szorongás mint a lélek neurózisa van jelen a pszichológiában, Heideggernél inkább egy olyan metafizikai leshely, ahonnan végre lencsevégre kaphatjuk

a Semmit: „Nem tudjuk megmondani, mitől otthontalan valakinek. Valaki egészében érzi így magát. Minden dolog, mi magunk is, közömbösségbe süllyedünk. De nem abban az értelemben, hogy a dolgok egyszerűen eltűnnének, hanem abban, ahogyan elmozdulásukban mint olyanban felénk fordulnak. Az egészében vett létezőnek ez az elmozdulása, ami a szorongásban körénk gyűrűzik, nyomaszt bennünket. Nincs többé támaszunk. Ami marad, és ami ránk tör – midőn a létező elsiklik – az ez a »nincs«.”¹⁵ Ez a látszólagos tünetfelsorolás egy nagyon finoman pozícionált határvonalat képez a Semmi és a Valami (még tovább – Bármí, Akármí) között, ahol az irány a távolodásban képződik meg. A szerelem, idő, tér, a Másik, az Én, és maga az emlékezés is kísérőjelenségekké válnak, és voltaképpen csak elfedik azt a kényes helyet, ahonnan Oravecz szavait leginkább indítaná, alighanem egy elfeledettnek hitt hiábavalóság visszhangján: „és ez az állandó bizonytalanság, amely életem része immár, és amelynek kötelén, kezemben nyugtatók rúdjaival, a semmi felett egyensúlyozok.” (45.)

Az artikuláció formakényszer. Martin Buber egyenesen a művészet örök eredetét látja abban, hogy az ember szemben találja magát egy formával, és az általa művé akar lenni. Még azt is megkockáztatja, hogy a forma nem az ember lelkének szüleménye, hanem jelenés, amely lelkével találkozik, és szólítja annak hatóerejét.¹⁶ A formára találás így már eleve egyfajta lemondás a végtelen lehetőségekről, a megvalósítás a megtalált alakra, alakzatra szorítkozhat csupán, melyre az alkotó egész lényével feszül, hogy ilyen módon a legintenzívebb kölcsönhatásban izzásnak induljon: „A mély érzések, akárcsak a műalkotások, mindig többet jelentenek, mint amit tudatosan mondanak. A lélek tartós vonzódása vagy viszolygása belejátszik az ember szokásaiba, a gondolataiba, és olyan következményekkel jár, melyekről a léleknek nincs is tudomása. A nagy érzelmeknek saját, fenséges vagy nyomorúságos világuk van. Kizárólagos, különös hangulatú univerzum, melyben a szenvedély világít. A féltékenységnek, a nagyravágyásnak, az önzésnek és a nagylelkűségnek is megvan a maga külön világa. Külön világa, vagyis külön metafizikája és szellemi attitűdje. Ami igaz a már specializálódott érzésekre, még inkább igaz azokra a meghatározhatatlan érzelmekre, melyek éppoly elmosódottak és »határozottak«, éppoly ködösek és »kézzelfoghatók«, mint amit a szépség vagy az abszurd kelt az emberben.”¹⁷ Albert Camus sorai szintén az alkotás és szenvedély egyterű akusztikájáról szólnak, de nem a kénytelen összezártság, önmagába fordulás, szupernóva-robbanás hatására, hanem inkább olyan egybecsengések hangján, melynek íve az eget és a földet hivatott kapcsolatba hozni, ahol az (el)szenvedést élhetővé teszi valamiféle átjárhatóság, nyitottság, az (el)emelés emberfölöttinek látszó, de nagyon is emberi gesztusa.

II.

A kötet elemzői egyetértenek abban, hogy az 1972. szeptember esetében többszörösen is formai határhelyzettel állunk szemben. Elsőként a tipográfia szúrhat szemet, a prózavers külleme. Továbbá minden egyes szöveg egyetlen, többszörösen összetett mondat, kiemelten erős retorikával, jellegzetes nyelv- és gondolatrítmussal, egymást néhol fedésbe hozó ciklikussággal, melyek mind az epika, mind a líra jegeit magukon viselik. Semmiképp nem az a kérdés kínálkozik, hogy vajon verses könyvet vagy prózagyűjteményt tartunk-e kezünkben (Schein Gábor szerint sok

esetben a különbségtétel prózaszöveg és versszöveg között egyébként is lehetetlen¹⁸), sokkal inkább az a kérdés, hogy miért e kettősség. Szigeti Csaba meglátása, vagyis hogy „a szövegek formája maga is részt vesz az emlékezés mechanizmusában”¹⁹, jó kiindulópont lehet ahhoz, hogy e formát funkciójában szemlélhessük, szimbolikus hatásában érijük tetten. A formai többarcúság ugyanis jelen esetben nem a kifejezőmódok eszköztárát növeli, hogy virtuóz módon színesebbé tegye a szövegvilágot, hanem inkább olyan tragikus arctalanságot jelent, amely elnyel mindent, ami megérinti, és magával rántja oda, ahol „már nem érdemes beszélni, már mindent megbeszélünk, még azt is, amiről nem lehet beszélni, ami a szavakon túl van és helyettünk is beszél.” (10.) Ide kívánczok Radnóti Sándor vélekedése: „Az alapforma a *periódus*, a körmondat, a ritmizált egységbe fűzött többszörösen összetett mondat, melynek mind nyelvi, mind gondolati formája az első hangütéstől kezdve a végponthoz törekszik, s ezt el is éri a mondat végén. Önmagába zárul tehát, nem határtalan.”²⁰

Önmagába zárul (önmagába zuhan!) minden egyes szöveg, és ezek füzére képezi meg a kötetet úgy, hogy a láncszemek sorozata végül összeér, csak azért, hogy szintén önmagába záruljon. Elég rápillantanunk a már említett első, és a könyv utolsó szövegére. Az első szöveg ellentétzésen alapul, ez osztja két részre. Az akkor és a most opozíciójában történő felsorolás, felsorakoztatás érzelmi előjelek feszültségévé válik, ahol pozitív hangsúlyt kap a régmúlt, és negatívát a jelenközeli időállapot. „Kezdetben volt a *te*, volt az ott, volt az akkor”, „volt a hit, volt a remény, volt a szeretet, volt a jövő, aztán a teből ő, az ottból itt, az akkorból most”, „a hitből kétkedés, a reményből kétségbeesés, a szeretetből gyűlölet, a jövőből múlt lett, és kezdődött előlről az egész.” (7.) A szavak antinomikus párjukkal cserélődnek föl, hogy aztán zárásként föl villanjon az örök visszatérés gondolata, de mint az ismétlődő kudarc egyik záró gesztusa. Az utolsó szöveg leginkább mintha ebből a körforgásból, az újratekérések sorozatából szeretne kilépni, valamiféle kétségbeesetten önző módon kisajátított, egyszemélyes nirvánába: „Már csak azt kívánom, ami jön még, a lassú elszakadást, a szörnyű befejezést, a teljes vereséget, a személyeset, a rám mértet, az enyémet [...]”, „és nem lesz többé se múlt, se jelen, se gyönyör, se kín, és te sem leszel, mert nem akarom, hogy légy, csak jövő lesz, szép és könyörtelen.” (127.) És a kígyó a farkába harap, mert „a jövőből múlt lett, és kezdődött előlről az egész.” (7.)

Alfa és Omega egy, csak belépni lehet, kilépni nem.

Memória és mechanika

„[...] az foglalkoztat, ami a neveken, évszámokon, helyeken vagy az érzések adásvételén túl van, ami a múltból megmaradt, és a jelenben is érvényes, de akárhogy erőltetem az emlékezetem, a vak kényszeren kívül más nem jut eszembe” (37.), olvasható a műben. Ahogy az emlékező saját emlékezetében bolyong, kicsit olyan, mintha magát akarná feledtetni a bolyongásban, és a bolyongás célja nem annak felkutatása lenne, ami benne feledésre ítéltetett: „Eleinte könnyű volt a múltból elővarázsolni téged, nem kellett hozzá más, csak felidézni egy szeretkezést [...]”, „[...] máris megelevenedett”, „[...] aztán egyre keservesebb lett ez a művelet, egyre kevésbé célravezető, elszakadtak egymástól a részletek, nem álltak össze többé, az idő kilúgozta belőlük a személyes jelleget, eltűntél belőlük, nyomod veszett [...]”,

„[...] míg végül odáig fajult a dolog, hogy minden fogódzó semmivé lett, minden hozzád vezető út járhatatlan, teljesen elvonttá váltál, mint egy beteges gondolat vagy rögeszme, amelyből már elegendem van, de amelytől szabadulni nem tudok.” (34–35.) Elégikussá szelídített hangnem és rezignált emlékezőkészség, kísértő emlékárnnyak az élve temetett érzelmek kriptájában, amely a kötet egészét jellemzi (kivételt csupán néhány szöveg képez a könyv vége felé). Az emlékek tárgyyszerűsége megfoghatatlanná válik, az élmények élményszerűsége az újbóli átélések sorozatában pedig személytelenné. Csak valamiféle görcsös ragaszkodásról kapunk képet, ahol nem teljesen világos, hogy a ragaszkodás mire irányul: az elvesztett személy(ek)re, a megismételhetetlen élményekre, a felidézhető emlékekre, netán a kedvünk szerint fellapozható emlékeztetőre? Biczó Gábor a modern személyiség emlékeztetéséhez és felejtéséhez való viszonya kapcsán következőkre jutott: „a rendelkezésére álló összes eszközzel harcol a felejtés ellen, mindenre emlékezni akar, hisz meggyőződött, hogy a múlt ismerete (birtoklása) a jelen sikeres stratégiáinak feltétele. A modernitás számára a felejtési-tudás a kiszolgáltatottság önkényének újrateemtése, és a gyengeség metaforája, ami ellen küzdeni kell.” És: „A felejtés jellemző tulajdonsága, hogy az erős és fontos összefüggéseket kevésbé erodálja, várak tartóssága az emberi szellem támpillére és garanciája. Természete szerint a felejtés először a leglényegtelenebb információkat támadja meg, és fokozatosan halad előre az emlékekben, felszámolva végül magát az emlékeztetőt. A modernitáson eluralkodó kétségbeesésnek, a felejtés feltartóztatatlanságának tudatosodása biztosít táptalajt, és ez a lélektani háttere a minden áron való emlékeztetés programjának.”²¹

Az 1972. szeptember azonban nem akar magának múltat, életét ki akarja vonni onnan, sikertelenül. És nem akar emlékeztetőt, mely hozzá elvezet, magára akarja hagyni azt, szintén sikertelenül. Az ezen munkálkodó igyekezet ebbéli kétségbeesésében éppenséggel aktiválja valamelyest az emlékeztetőt, és előkotorja, amit még elő lehet kotorni – az már más dolog, hogy a múlt hol egyenesen szemétdombnak hat, ahol azt a bizonyos, rég elvesztett fél krajcárt sem találni, vagy pedig az aranykor egyre távolodó mosolya készlet ugyanitt búcsúkönnyeket ejteni („mert tudtam, bármit mondok, a búcsút nevezem néven, melynek jöttét sem nem siettettem, sem nem késleltettem, de melynek jegyében állt minden” (24.); „már semmit se akarok, nem tudom, miért jöttem ide, miért vagyok itt és meddig maradok” (22.); „és ezek vagyunk mi, akik itt szerettük, de később elfeledtük egymást, és mindabból, amit egykor ebben a fertőtlenítőszagú menedékben egymás iránt éreztünk, ma csak egy helyszín részleteire emlékszünk, melyek megőriztek valamit belőlünk helyettünk” (96.)). Üres helyek, emlékfoszlányoktól visszhangos, egylégtérű terek, melyek látványa az immáron üresnek vélt emberben rezgéseket kelt, mely hórihorgas érzet alakjában megborzongva életre kel, de körültekintve pusztán csak saját halálára ismer.

A szövegek inkább az emlékeztető teljes felszámolásának kudarcairól szóló dokumentumok, mint a felejtés malmainak lassú őrlése felett érzett szomorúság hangjai. Így persze nagyobb hangsúlyt kap az a profanizált confessio-jelleg, mely kihűlt verejtékként gyöngyözik az oldalakon, hogy lemossa az *önirónia* utolsó lehetőségét is: „A versbeszéd fokozhatatlan közvetlensége, áttételek nélküli, direkt jelentéssége tehát a költőietlen líratípus újabb egyedi változatát hozta létre, melynek magával ragadó katartikus ereje az elbeszélés, az elemzés racionális »tárgyilagos«

pontosságának, kimért modorának és az elfojtott hatalmas szenvedélyeknek termékeny feszültségében rejlik.”²² Keresztury Tibor felismerése nem szorul különösebb magyarázatra, viszont az a zsolozsmázó, néhol mantra-szerű, de mindenképpen erősen fegyelmezett hang, melyen a szövegek szólnak, arra enged következtetni, hogy e roppant koncentrált figyelem az elmondás folyamatának révületében megidézett és felszabadított múlt örvényében az egyetlen oltalom, mert a beszédmód mindezek centrumában egyetlen pont felé törekszik, a mozdulatlanságra irányul.

Elszenvedett látszat

Az imént említett határozott beszédhelyzet uralkodik a kötetben, az írásmód háttérben marad, de mivelhogy mégiscsak írással van dolgunk, rá kell ébrednünk, hogy a beszéd szituációja nem más, mint egy körültekintő alapossággal megteremtett illúzió. A szöveg mindig *most* hangzik el, azon törekvések ellenére, melyek megpróbálják már elhangzottnak értékelni utólagosságát – itt kell megjegyeznünk, hogy ebben a folyamatos elkésztésben megképződő narrátori hang az egyetlen vezetőnk a felszakított sebek panoptikumában: „Látszólag közlés, látszólag beszéd valakihez, valójában magánbeszéd (soliloquia) és belső – mondjuk így: Énen belüli – vita, neurotikus jellegű magánbeszéd mindaz, ami itt olvasható. Kevésbé emelkedett szóval neurotikus jellegű magánmotyogás valaki(k)hez, aki nincs itt, de akit ideképezlek: van ebben valami végtelenül kényelmes, amellet, hogy nyomasztó is [...]”²³ A kötet szimbolikus értelemben vett egyetlen túlélője a beszélő hangja, mely a lelki enyészetről beszámol, ez pedig csak azért lehetséges, mert rajta keresztül nyilatkozik meg minden más. Először is az az űr és hiány, amelyben eltűnnek, elmerülnek a helyek, idők, a személyek nevei, akik immár megszólíthatatlanok, és amelyben tovatűnik a személyesség is, a személyhatárok összemosódása által, ugyanakkor a beszélő személyével együtt, hogy feloldódjon egy olyan személytelen univerzumban, ahol az elkülönülő részletek, panelszerű szituációvázak, behelyettesíthető tulajdonságok között kóborolva találja meg az ily módon lemeztelenített Hang a személytelenségében kiszolgáltatott, fiktív Hallgatót, aki alakot öltve nem más, mint az aktuális Olvasó. A kapcsolat, ím, létrejött, és az Olvasó felsóhajt, mintha elvesztett volna valamit: „hát, nem különös, még mindig nem hagynak nyugodni a részletek, tovább élnek bennem, tőlem szinte függetlenül, és kényszerítene, hogy foglalkozzam velük, kínoznak, gyötörnek a *hogyanok* és *mikéntek*, még most is, mikor a részletek összegén, az egészen már túl vagyok.” (67.)

„Az irodalom nem az önmagát mind jobban megközelítő nyelv, amely végül felárgulva kinyilvánítja magát, hanem az önmagától mindjobban eltávolodó nyelv; és ha ebben az »önmagán-kívül« kerülésben felfedi saját létét, e világosság inkább eltávolodást, mintsem önmagához való visszahajlást mutat, inkább szétszóródást, mintsem a jelek önmaguk felé fordulását. Az irodalom alanya és tárgya (aki az irodalmat beszél és amiről az irodalom beszél) nem annyira a maga pozitívításában vett nyelv lenne, mint inkább az üresség, amelyben saját terére talál, amikor kimondja magát a »beszélek« mezítelenségében.”²⁴ Michel Foucault szavait idéztük, hogy nyomába eredjünk egy különös eltűnésnek. Ez pedig jelen esetben nem az identitásvesztés lila ködbe burkolózó kozmikus balesete, hanem az önfelszámolás hidegvérű liturgiája. Azt már tudjuk, hogy a szövegek nyelve egyszerűségegre törekszik, hétköznapi szófordulatokat használ, kissé nosztalgikusan ugyan, mert e szavak

használata leginkább az emlékezést segítik, tehát csak emlékeztetnek önmagukra, arra, hogy valaha megneveztek valamit, ami volt, de már nincsen. Ismét az idő problematikájával állunk szemben, a felelevenítés ideje, a felidézett történések ideje összemosisodik, a magánbeszéd személyi hangsúlyai pedig egyik helyről a másikra siklanak, és igencsak plasztikusnak tűnnek a fókuszálendő kép előterében: „Más időben élek, nem az enyémben, nem a tiédben, hanem egy *harmadik* személyében” (83.); „Azokról a nőkről szeretnék most beszélni neked, akik *voltak* az életemben, arról a sok *teről*, akiből egy szép napon mind *ő* lett, és akinek mind egy szép napon *teből* *ővé* lettem” (37.). Itt személyközi távolításra látunk példát, létezik azonban időleges fixáció is: „mert te most már *te* vagy nekem, nem én és nem más” (36.). És közelítés: „nem eszköze, hanem célja lettél szenvedélyemnek, amely a sok alkun át utat tört magának, és végre eljutott hozzád, és úgy változtatott *őből* *tevé* téged, hogy te vagy már nekem minden nő, aki volt, és minden nő végleg elhagy, ha te elhagysz.” (37.)

Az Én, Te, Ő viszonyrendszer labilissá válik, és nemcsak a köztes idők függvényében, olybá tűnik, mintha egy mindenkori-pillanatnyi kötődési kvóciens latba vethető mértékegységeiről lenne szó, de a helyzet az, hogy nincs mivel és nincs kihez mérni, hiszen az Én is cserélhető része ennek a bizarr játéknak, a rezignált Hang pedig a fiktív egyes szám *negyedik* személy páholyát élvezzi. A mérték az Olvasóra nehezedik, és a mérleg nyelve eltörik: „Még a filozófiánál is jóval tágasabb az a tradíció, amely azt hirdette, hogy a gondolat elgondolása a legmélyebb bensőség irányába vezet. A beszéd beszélése az irodalmon keresztül, de talán más utakon is ama kívülség felé irányul, amelyben eltűnik a beszélő alany.”²⁵

III.

Az 1972. *szeptember* beszél. Nőkhöz intézi szavait, akik egy némiképp infernális Teben olvadnak össze, amelyből előbb Ő lesz („azontúl egészen egyedül leszek, szűkös körülmények közt élek, mindenki megfélelkezik rólam, többnyire hideget eszem, sűrűn elcsöppen az orrom, elhanyagolom magam”; „csend és béke vesz körül, a múlt számomra többé nem létezik, üres vagyok, akár a kibelezett dió, és derűs, mint egy csecsemő” (73.)). Ez a kötet megálmódott bája, elhazudott romantikája. Hiszen a párkapcsolatok bukásán keresztül nyílik rálátásunk az egyedüllét kudarcára, az abszolút csödre, és nem valamiféle aranyos és megváltó gügyeségre. A versbeszéd itt-ott majdhogynem hipnotizál, mindenesetre sok helyen pszichologizál (ezért lehet Szigeti Csabánál egyenesen neurotikus). Ilyen esetekben mindig felmerül az írásterápia lehetősége: a szöveg vallomásos burka beszélőjét közvetlenül a gyóntatószékbe helyezi, és máris kész a penitencia purgatóriuma. De ez így hamis. Az átvilágítás megtörténik, de következmények nélkül, mert következtetések vannak ugyan, ám ezek pusztán nyelvi-logikai összegzések, néhol csavarok, sőt mutatványok, annak érdekében, hogy az emlékezés kísértetétől, szálait ily módon összepödrve, egyetlen nyisszantással megszabadulhassunk. Ez persze megint csak nonszensz. A megvalósulatlan negálja. Csak azért van létjogosultsága, mondjuk most így, az alanyi gyötrődésnek, magánvall(om)ásnak, gyógyíthatatlan öntépelődésnek, mert mindezek alanya és tárgya maga is megvalósulatlan, azaz nem más, mint a meg nem valósult ember. Az életszituációk fájdalmas sablonokká degradálódnak, ahol az érzelmi egyenletek és egyenlőtlenségek levezetésében egyre inkább

kiszorul a számításból, vagy inkább szorult helyzetbe kerül egy paraméter, mely végtelen és tört, de nem számjegy, hanem egészen egyszerűen – a személyiség. A darabjaira hullott ember maga alá temeti a szerelmet is, hasztalanul. Az e fölött érzett szégyen hozza létre azt a vákuumot, mely végül behódol egy pusztán visszhangos megnyilatkozásnak.

A mágikus aktus tehát elmarad, mert minden marad úgy, ahogy volt, de már nincsen, „ez a *volt* kötete a nincs kötete helyett, a múlt kötete a semmi kötete helyett”²⁶, és tulajdonképpen nincs (hang)emelés, csak (hang)súlyozás: „valahogy olyan az egész, mintha Istennel beszélgetnék, a beszélgetés azért túlzás, mert Isten egyelőre nem válaszol nekem” (74.). Ugyanakkor mintha befészkelné magát a szövegekbe valami szokatlan irónia, mely leginkább az elbeszélés prózaiságából fakad. Különösen akkor segít hozzá az értelmezéshez ennek felfedése, ha az iróniának nem hagyományos megfogalmazására gondolunk, hanem egy, a relevanciaelmélet által elénk tárt meghatározásra, mely a használat és az említés megkülönböztetésén alapul, ahol a *használat* a nyelvi kifejezések általános alkalmazására, az *említés* pedig a szavak önreferenciális jellegére utal.²⁷ Utóbbiak írásban legtöbbször megkülönböztető jelzést is kapnak, például idézőjelben kell értenünk a tipográfiai megkülönböztetés miatt („olyan szavak hangsora alakult át többször elektromos jellel a bennünket összekötő drótban, mint *munka, határidő, óradíj, méltóság, értelem, rejtett*, tudtam, hogy ez a súlyos dolgokról való könnyed csevegés csak kihívás részedről” (105.); „olyan, mintha te már nem te volnál, mintha másvalaki, egy idegen, mintha egy hivatásos, aki leszólít az utcán vagy unottan vár a *szalonban*, mintha már anynyira nem volna közöm hozzád, hogy most már akár elöttem is, a szemem láttára, a közös lakásban, a hitvesi ágyban” (120.); „mert miként nem volt tudatos cselekedet, úgy ösztönös sem, csak *cselekedet* volt, elemezhető, végső soron azonban elemezhetetlen” (38.)). Az említés visszhangja az, mely iróniát kelthet, a viszonyulás és reagálás az elhangzottakra, tehát nemcsak az a szövegkörnyezet, ahol a használatban egyáltalán felmerül akár egyetlen szó említése is. Természetesen nem minden tipográfiaileg kiemelt szó tartozik ebbe a kategóriába, de Oravecz gyakran él ezzel a megoldással, nyomatékosítja a kimondottat, vagy utal valami ki nem mondottra. Ironikus „alulfogalmazásra” is találhatunk példát: „Miután vele *úgy* találtalak” (38.); „és ott álltál a szobában az ágy előtt, *az előtt az ágy előtt*, kendőzetlenül és tagadhatatlanul ott voltál tehát” (41.). Máshol idéz, vagy idegen nyelvű kifejezéssel távolít el: „*Úgy látszik, jót tesz neked a szenvedés*, mondtad egyszer, szenvedéseim kezdetén, mikor még látni véltem végét a szenvedésnek, melyet okoztál” (53.) „egészen addig, hogy még aznap éjjel nálad az ágyban egy önkéntelen, perverz *I wish you fucked me all night* tudtomra adtad, mennyire kellek neked” (97.) „és azt mondtam magamban, *így van ez jól, így van ez jól.*” (33.)

Megkockáztathatjuk, hogy a versek Én-je voltaképp nem számol a Másikkal, miközben folyamatosan vele érvel. Nem teljesül a radikális egyszerűsítés, beszél ugyan az *én, te, ő* metamorfózisairól, hol apokaliptikus hangnemben, hol csodálkozva szemlélve az átváltozás káprázatait, de az idegenség aspektusai egymást fel nem ismerő módon vannak jelen a könyvben. Ezért tűnhet úgy, hogy a szerelem pusztán magyarázó körülmény, még konkrétabban, egy tökéletesen bekalkulált kifogásrendszer köpönyege, az önáltatás és önsajnálát némiképp tudatosan hizlalt hályoga, az őszintétlenségbe belerokkanó férfi koponyaroppantó koronája. Amikor

Keresztury Tibor arról ír, hogy „a versvilág valódi tétje a költő *önmagával* s nem a nőikkel, a nőkért folytatott küzdelmében zajlik”²⁸, akkor tulajdonképpen konklúzióként teszi meg azt, mely a vele való foglalkozásban (nem feltétlenül szoros értelmezésben, de semmiképp sem szemellenzős elemzésben) kiindulási pont kellene, hogy legyen. Hiszen a szövegek már-már infernális örvényszerűségei nagyon is hasonló hatásmechanizmussal bírnak, forgószelel kapja föl így a leveleket és a szemtetet. Oravecz szövegeiben a Te elveszíti személyességét, folyton változó alakjaival, és szinte behelyettesíthető alanyaival, mely így kiüresedve, áthatolhatatlan vákuumot képez az Én körül, aki ebben a burokban önmagát emészteni kényszerül. Enyhe túlzással minden férfi lesz, ami Én, és minden nő, ami Te. A szerelmet elszenvedő Én a világtalan szenvedély örvényében önmaga elvesztésén fáradozik, saját határait próbálgatja, szeretne kívül kerülni önmagán, mely részben sikerül, néhol szeretne Te lenni, mely vállalkozás vállaltan meddőnek tartott, de újra és újra eleven kísérlet: „Az ember, ha megpróbálja »összeszedni« magát, önkéntelenül is valamilyen középpontba vetett hit mozgatja; ám az összeszedettségnek egy fokán kiderül, hogy ilyesmi nem létezik: minél jobban összesűrűsödik a létezés, annál kevésbé igazítja el az embert, s egy ponton túl már csak a lehetetlennek való kiszolgáltatottságából fakadó feszültségeket érzékeli, amelyek sebeket ejtő, pusztító villámok formájában újra meg újra kiszülnek, visszazökentve őt a szétesett korábbi, egy időre megint természetesnek hazudott állapotába.”²⁹

A háborgó lélek kavargó emlékei között szédeleg, saját tengelyét megtartani képtelen – a kavargás elragadtatásában egyébiránt sokszor kéjeleg. A szerelem tényszerű (bűntényszerű?) és kényszerű (önkényszerű?) folyamatábrákká bomlik, monomániás képzelgések sorát szüli. Azonban az alibi-jelleget nem tudja levetni magáról, mert a problémák, melyek megoldását, ha már nem is a Másiktól várja, de a szerelemhez köti; mindez roppant egyszerűen a visszájára fordul, mert később ugyanezen problémák sorozatáért, ha már nem is a Másikat okolja, de gócpontjául a szerelmet teszi. Így pedig nem a magára maradás kap tragikus melléköngét, hanem az önmagába visszatérni képtelen ember veszíti el drámai jellegét éppen a tehetetlen (majdhogynem passzív!) szenvedés kiszolgáltatottsága által. Földényi F. László írja, hogy „a szerelem pillanata nemcsak a magára találásnak, hanem a kifosztottság kezdetének a pillanata is. Miközben a szerelmes egy idegen tekintetben látja összesűrűsödni mindazt a vágyat, vonzalmat, amelyet addig a sajátjának vélt, de amelyet sohasem tudott megnyugtatóan elrendezni önmagában, azt tapasztalja, hogy kívül került önmagán. Rátalált végre saját középpontjára, amelytől azonban rohamosan távolodik is.”³⁰

Ez a távolodás (időbeli, térbeli, egzisztenciális, hitbéli), mint már láttuk, könyvünk szerves képzőereje, mely szerkezetre, formára egyaránt hatással van, pontosabban egyik a másiknak tükré. Ezért lehet az, hogy éppen az Én és Te viszonylatában olyan zavar lesz nyilvánvalóvá, ahol rendre téves azonosítások sorozatával találkozunk, az Én fölismerése és elkülönítése a Másikban sikertelen, ahogyan a Másik jelenlétének tisztázása is az Énben, mindezek kísérlete hiábavaló ugrándozássá válik egyik tévképzetből a másikba, melyek *mind egyikén* úgy csüng, mint az utolsó, még vágyott élethez tartózkodó szálon, mert valójában *bármelyik* (és szinte bármi!) elég ahhoz, hogy az élethez való kötődés illúziója megmaradjon, a lényeg a függés, sőt, a „függedelem”. A megtartás akarása erősen zsaroló magatartást kap

így, mely az elfajzott szeretet egyik leghitványabb szörnyetegét hívja életre. Hiszen, „amit szerelemnek nevezünk, a legtöbb esetben pszichológiai zűrzavarok levezetése. Vagy szociológiai bankrott. A közösségben nem tud elhelyezkedni és bosszúból valakibe beleszeret. Sok esetben nem egyéb, mint kísérlet a valódi szerelem elkerülésére. Elkent és bukott és csődbe került egzisztenciák végső menedéke.”³¹

Mindent elengedni

„A rend valószínűtlen állapot.”
(Helmut Vogel: *Kompakt fizika*)

Az 1972. szeptember esetében a következőket találjuk – a szöveg a próza és a líra határán áll; egy-egy önmagába záruló mondat spirális láncolata képi meg a kötetet, mely lánc a végén szintén önmagába zárul; az írás a monologikus beszéd szituációját ölti magára; ritmusa zsongító monotonian alapszik; alapvetése az Én és Te viszonylatából indul, ahol a Te személyes jellege az idegenségbe vonul vissza, az Én szenvedélye követi oda, míg végül önmagától is elidegenedik; a versvilág választott színtere az idő medre, mely a feledésbe torkollik. Mindemellett az embernek az az érzése támad, hogy itt folyamatosan az életet temetik. Aztán az, hogy itt valaki az életre hivatkozva magát temeti.

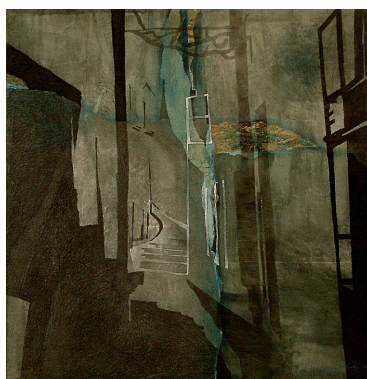
Mészöly Miklós szerint író csak akkor adhatja szavát a szenvedéshez, ha nincs más kiút. Úgy véli, ha valaki a szenvedésre igent mond, és nem hangsúlyozza ki ennek skizofrén jellegét, kioltja magában a lázadás és belátás egyidejű feszültségét, ami az átlagemberi közérzetben egyébként is alszik.³² Az 1972. szeptember szövegeinek utolsó darabjai megpróbálnak még egy lépést tenni az élet felé, az egyetlen az Én halálának túlhaladhatósága érdekében – „elültek bennem a viharok, már csak elkerülhetetlen, ismétlődő, napi teendőkre gondolok, azoknak adom át magam, azok értelmét hámozgatom, és tiszta vagyok, mint a téli reggel, nyugodt és gondtalan, szinte szabad.” (*Süt a nap*) Méla megváltás-íz kerül a kötet végére, egy furcsa *happy end*, talán mert öncáfolat nélkül nincs hiteles önigazolás; a vállalás és áthárítás felelőssége immár egy új tekintetben nyugszik. Újra.

„Úgy volna jó, hogy ahol az író megáll, egyúttal döntő útmutatás is legyen: itt az elkerülhető, ott az elkerülhetetlen rossz. És ehhez kell a pozitív kívülállás. Szintézis csak a koporsóban van. Nem közömbös tehát, hogy van-e, s milyen minőségű a független ellensúly, a koporsón innen.”³³ Az 1972. szeptember örvénye beszippant, mélybe ránt, minél inkább szabadulnánk, annál erősebben, hogy aztán végképp kimerülve, az eszméletvesztés határán felszínre dobjon bennünket ugyanazon a helyen, markunkban saját borostyánkővünkkel, benne saját félelmeinkkel, hogy mindig emlékezzünk a helyre, ahol a legfőbb törvény – mindent elengedni.

Jegyzetek

- ¹ ORAVECZ Imre: *Egy napló története*. In: Uő: *Kedves John: levelek Kaliforniába*. Bp.: Helikon, 1995. 24.
- ² SÖREN KIERKEGAARD: *Filozófiai morzsák*. Bp.: Göncöl, 1997. 103.
- ³ SZIGETI Csaba: *Memória és melankólia. Tiszatáj*, 1988/11. 96.
- ⁴ ORAVECZ Imre: *Egy napló története*. 22.

- 5 Jan ASSMAN: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Bp.: Atlantisz, 1999. 36-37.
- 6 KARÁCSONY András: *Személyes és személytelen. Gond, 2.* 27.
- 7 KARÁCSONY: *im.* 28.
- 8 HELLER Ágnes: *A szégyen hatalma.* Bp.: Osiris – Gond, 1997. 176.
- 9 RADNÓTI Sándor: *Körmondatok a szexusról és szerelemről. Kortárs, 1988/7.* 140.
- 10 A kötet szövegeit a későbbiekben az alábbi kiadás alapján, a törzsszövegben az oldalszámot jelölve idézem: ORAVECZ Imre, *1972. szeptember.* Bp.: Magvető, 1988.
- 11 Paul TILlich: *Rendszerez teológia.* Bp.: Osiris, 2000. 272.
- 12 RADNÓTI, *im.* 139., 145.
- 13 SZIGETI, *im.* 98.
- 14 FÖLDÉNYI F. László: *Az elveszett egyensúly. A szerelemről.* In: Uő: *A tágra nyílt szem.* Pécs: Jelenkor, 1995. 13.
- 15 Martin HEIDEGGER: *Mi a metafizika?* In: Uő: *Útjelzők.* Bp.: Osiris, 2003. 112.
- 16 Vö.: Martin BUBER: *Én és te.* Bp.: Európa Könyvkiadó, 1999. 13.
- 17 Albert CAMUS: *A pestis, Sziszüphosz mítosza.* Bp.: Európa Könyvkiadó, 2001. 289.
- 18 SCHEIN Gábor: *A ritmikai szegmentáltság mint a vers kompozíciós elve. Alföld, 1994/12.* 41.
- 19 SZIGETI, *im.* 97.
- 20 RADNÓTI, *im.* 144.
- 21 BICZÓ Gábor: *Az emlékezés és a felejtés. Gond, 7.* 50.
- 22 KERESZTURY Tibor: *Távolatok és állomások* In: Uő: *Kételyek kora.* Bp.: Magvető, 2002. 320.
- 23 SZIGETI, *im.* 95.
- 24 Michel FOUCAULT: *A kívülség gondolata.* In: Uő: *Nyelv a végtelenhez.* Debrecen, Latin Betűk, 2000. 100.
- 25 FOUCAULT, *im.* 101.
- 26 SZIGETI, *im.* 98.
- 27 Deirdre WILSON, Dan SPERBER: *A verbális iróniáról. Helikon, 2006/4.* 355.
- 28 KERESZTURY, *im.* 322.
- 29 FÖLDÉNYI F. László, *im.* 17.
- 30 FÖLDÉNYI F. László, *im.* 17.
- 31 HAMVAS Béla: *Karnevál I.* Bp.: Medio, 1999. 478.
- 32 MÉSZÖLY Miklós: *Író és felelősség.* In: Uő: *A tágasság iskolája.* Bp.: Szépirodalmi, 1977. 209.
- 33 MÉSZÖLY Miklós, *im.* 210.

BARÁTHI OTTÓ

Korok, kételyek, kihívások

Beszélgetés dr. Zsély Andrással*

Az élet már csak ilyen: 25 évvel ezelőtt, hivatásom okán én akadtam az akkori újságíró tollára, most – amikor az elmúlt két évtized nógrádi történéseit firtatom – dr. Zsély András, mint Salgótarján egykori polgármestere (is) az érdeklődésem fókuszába került, hogy életét és közelmúltunk helyi történéseit az „ember és környezete” viszonyrendszerében áttekintsük.

– Hol, mikor, milyen családban született?

– A közeli Mihálygyégen, 1951. szeptember 8-án, Kisboldogasszony napján, munkáscsaládban láttam meg a napvilágot. A családnevem – édesapám után – Zsély falu nevéből származik, ami a mai Szlovákia területén található. Mikszáth is említi életrajzi kötetében: Horpácson lévő kúriájából gyakran járt Zsélybe fürdőzni. Amikor először ellátogattam névadó falumba, már nem találtam meg az egykor gyógyvizéről nevezetes fürdőt. Édesapám a bányában dolgozott, édesanyám ott-hon gondoskodott rólunk, gyerekekről. Elég szegényesen, szűkösen, beosztosan éltünk. Amikor jött a szövetkezetek erőszakos szervezése az '50-es évek közepén, és a meglévő kis földünket be kellett vinni a közösbe, édesanyám is elment dolgozni. Így nekem is be kellett segítenem a házimunkába, amit szívesen megtettem.

– Mit kaptál útravalónak a szüleidtől, s „az elindító közösségtől”?

– Sok mindent kaptam, a szüleimtől leginkább szeretetet. Amit egyrészt viszonoztam, másrészt éreztem – mert belém plántálták – az emberek iránt. A munka szeretetét is korán megkaptam, minthogy dolgozó szüleim és környezetben szorgoskodó emberek példáján keresztül láttam a földeken végzett kétféle munka teremtő erejét, és megtapasztalhattam a mindennapi tevékenység gyümölcseit. Ma is kitörölhetetlen emlék és érték számomra az elindító közösség tisztasága, az az őszinte közeg, amelyben éltünk. Az emberek a dolgokat nevén nevezték, igazat mondtak. Mára mintha elfelejtették volna, hogy az őszinteség – a becsület és a tisztesség, ami szintén szülői örökségem – érték.

– Hogyan viszonyultál az iskolához? Mire emlékszel leginkább ebből a korból?

– Jó tanuló voltam, szerettem iskolába járni. Miként a testvéreim is: bátyám, két nővérem, és öcsém. Szép, nagy família voltunk; a család érték volt. Az iskola alsó tagozatának osztatlan osztályában, ahol csak nyolc gyerek volt, mindent egy tanár tanított, aki nemcsak elmondta a tudnivalókat, de szeretettel foglalkozott velünk. Nem csak tanított, de nevelt is. Én leginkább a humán tárgyakat kedveltem. Szerettem

* Dr. Zsély András közéleti és irodalmi tevékenységét 2011. január 22-én Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzata Pro Urbe emlékéremmel ismerte el.

írni, olvasni, gyakran szavaltam az iskolai rendezvényeken. Volt egy kis noteszem, és abba beleírtam ezt-azt, ami történt velem. Jeles tanulóként – a nyolcadik osztály befejezése után – természetes volt, hogy továbbtanulok, ami azonban váratlanul izgalmasan alakult. Salgótarjában 1966 őszén nyitotta meg kapuit a Bolyai János Gimnázium. Gondoltuk: új iskola, jó iskola. Hamar kiderült, hogy számomra nem. Ugyanis az orosz nyelvvel – amit nem tanítottak Mihálygyergén – nem tudtam megbirkózni. Kezdő oroszos osztály csak a Madách Gimnáziumban indult, így hát átiratkoztam oda. Akkor Herold Laci bácsi volt az igazgató, kitűnő ember. Az első osztályfőnököm Danyi Gábor volt, őt Szabó Istvánné követte, aki később éppen a Bolyai igazgatója lett. A kedvenc tantárgyam a magyar nyelv és irodalom volt, de kedveltem a történelmet is. Ekkoriban már naplót és verseket is írtam. Összetartó közösség voltunk. Annaira, hogy idén megünnepeltük a negyvenedik érettségi évfordulónkat.

- *A faluból városba kerültél. Jelentett ez változást?*

- Tanítási napokon bejártam Mihálygyergéről Salgótarjába, vagyis harminc percet busoztam. A „bejárói lét” sajátos életformát jelentett, amelyben barátságok szövődtek, kialakult az együvé tartozás érzése és az egymás iránt is érzett felelősség. Falun élve nagyobb megélhetési gondja nem volt a családunknak. Itt az emberek többnyire kétlaki életet éltek: az asszonyok a tsz-ben dolgoztak, vagy bejártak Tarján valamelyik gyárába, a férfiak szinte kivétel nélkül a városi nagyüzemekben keresték a kenyeret. Aztán otthon két műszak között művelték a földjüket, konyhakertjüket. A „munkanélküli” ismeretlen fogalom volt. Salgótarjában „csöppenésem” egy újfajta életérzéssel ajándékozott meg. Emlékszem, micsoda élmény volt a mai Cafe Frei kávéház helyén működő könyvtár olvasójává válni. Tarján akkoriban egy jó kedélyű, élhető kisváros volt. Megvolt benne minden, ami a jó közérzethez kellett: a könyvtáron kívül ott volt a múzeum, a levéltár, a mozi. Emlékszem, még a piac – a maga színes forgatagával – is élmény volt számunkra. Miként a szépfekvésű, gondozott SKSE stadion, ahol a SBTC NB. I-es csapata is bajnoki rangadókat játszott. Jövet-menet betérhettünk Fekete Laci kocsmájába, ami akkor egy nyugodt „közösségi helynek” számított. Kellemes kisvendéglő volt még a Kulacs (a Rákóczi út és a mostani Arany János út sarkán), jó konyhájával, ízes ételleivel, habos sörével, piros-fehér kockás abroszaival az asztalokon.

- *Jó tanuló voltál a gimnáziumban is?*

- Igen. Az volt bennem, nem mehetek haza úgy, hogy egy senki, semmi vagyok az iskolában. Igyekeztem és mindig ott voltam a jobbak között. Emlékszem, 1969-ben volt egy országos szellemi vetélkedő történelemből, ahol én harmadik osztályosként bekerültem az iskola 5 fős csapatába. Simon Zsuzsa volt a csapatkapitány, aki később megbízott könyvtárigazgató lett és volt egy ideig. Végül országos döntőig jutottunk, amit a TV is közvetített, és meg is nyertük. A tanáraimtól függetlenül szerettem a magyart és a történelmet. Persze minden tanáromtól kaptam valami pluszt. Danyi Gábor után Belsőné vette át az osztályt, Leblancné a helytörténetbe avatott be bennünket, Kelemen Erzsike a tanulmányi versenyekre készített fel. 1970-ben érettségiztem: a matek négyes kivételével magyarból, történelemből és németből is jelest kaptam.

- *Továbbtanultál, de miért pont a jogi pályán?*

- Úgy jelentkeztem az ELTE jogi karára, hogy nem tudtam pontosan, mit csinál egy jogász. Csak arra gondoltam, érdekes lehet az „Állam- és Jogtudományi Egyetem”,

ízlelgettem az iskola nevét. Előfelvétellel fel is vettek. Ez egy év katonasággal járt, amit Kalocsán töltöttem, és rosszul viseltem. Végül is egyetemistaként kollégista lettem: a budaörsi diákokotthon sokemeletes épületében laktam, más egyetemi és főiskolai hallgatók társaságában, ahol jól elvoltam, de nem éreztem otthon magam. Talán furcsa, amit mondok: az egyetem többet adhatott volna, mint amit kaptam vagy elfogadtam tőle. Megtanultam, megtudtam, mi is az a jogtudomány, de nem igazán elégtett ki. Gyorsan elszaladtak az évek, a jogi doktori címet 1976 áprilisában szereztem meg.

- *Mire emlékszel vissza legszívesebben az egyetemi évekből?*

- Sok mindenre. Elsőként az újságíró iskola jut eszembe. A kisiskolás koromban elkezdett írogatást egyetemistaként is folytattam. Ez vezetett a *Magyar Nemzet* két éves tehetségkutató újságíró stúdiójába, amit nagy kihívásnak tekintettem. Hetente, kéthetente került sor a foglalkozásokra. Az ezeken való részvétel nem kis erőfeszítést igényelt, viszont rengeteg élményt is jelentett. Például a Pulitzer-emlékdíjas Ruffy Péter volt a konzulensem, aki a lap belpolitikai rovatát vezette. Jól emlékszem Bartha Andrásra és Szepesi Györgyre. Kollégáim közül ismert újságíró lett Malonyay Péter a *Magyar Nemzet* sportrovatójánál, Javorniczki István és Rangos Katalin pedig az egyetemen volt évfolyamtársam. Utóbbiak bátor kiállásukkal, erős egyéniségükkel az oknyomozó újságírás úttörői voltak a Kádár-korszakban, amikor kérdezni is alig lehetett.

- *Hol helyezkedtél el, mit csináltál az egyetem után?*

- Úgy volt, hogy az újságíró leszek, de az akkori (nem magyar nemzetiségű) párom olyan helyen dolgozott, amit egy újságíró közelebbről nem ismerhetett. Így 1976 tavaszán egy budapesti szolgáltató vállalatnál jogi előadóként helyezkedtem el. Ez a cég a főváros építőiparában dolgozók munkásszállásait üzemeltette, ennek jogi ügyeit képviseltem. Kiss Eleméerné - egy későbbi államtitkár felesége - volt a főnököm. Sajnos magánéleti problémáim adódtak, és egy idő után a budapesti létet - nem volt saját lakásom, albérletben laktam - anyagilag sem bírtam. 1978 őszén hazajöttem Salgótarjánba. Itt a Nógrád Megyei Közüti Igazgatóságnál - ahol Fáklya Károly volt az igazgató, Szakos Pál a főmérnök - vállaltam jogi előadó státuszt, és igazán tetszett az egész megyére kiterjedő munkaköröm.

- *Mégis hamarosan váltottál.*

- Igen. Pesten és a „közútnál” is maradhattam volna, de mozdultam. Egyrészt volt bennem valami kétely: nem biztos, hogy nekem ezt kell csinálnom. Másrészt kerestem a kihívásokat, amelyek motiváltak. Mindig vonzott az új, a megismerés lehetősége. Ez az új munkahely a SKÜ jogsegélyszolgálat volt, ami a szakszervezethez tartozott, és első jogász munkatársa dr. Michna István volt, aki már nincs köztünk. A patinás acélgyár - ahol akkor, még 3-3,5 ezer ember dolgozott - nagy iskola volt nekem, önálló munkavégzést biztosított számomra.

- *De itt se maradtál...*

- Mert itt sem találtam meg magamat - sőt, talán a mai napig sem! Ma is hiszem, ennek így kellett történnie. Az acélgyárban egyszer csak eszembe jutott, ha már kitanultam az újságírást, mégiscsak azt kellene főállásban csinálnom. Előtte már írogattam a gyári lapba, a *Tarjáni Acélba*, ahol Pádár Bandi volt a szerkesztő. Egyszer összefutottam Gotyár Gyulával, a *Nógrád* című megyei napilap főszerkesztőjével, aki hívott magához, én meg mentem. Ez 1984 őszén volt, Vinczéné Gizike volt

a főszerkesztő-helyettes. Bobál Gyula már nyugdíjban volt, de bejárt. Aktívan dolgozott még Somogyvári Laci bácsi, ott volt Rozgonyi Pista, Zilahy Tomi, Kelemen Gabi, Molnár Pali. 1989 tavaszán M. Szabó Gyula megalapította a Poli-Press Kft-t, mentem vele, mert megéreztem a kihívást. Megcsináltuk a *Tarjáni Tükör* című független közéleti lapot, ahol közel egy évig szerkesztőségvezető voltam. Aztán egy rövid ideig dolgoztam Ádám Tamás *Polgár* című lapjánál, a miskolciakkal pedig a *Heti Hírnököt* írtuk, szerkesztettük.

- *Aztán ott hagytad az újságírást is, mert jött az újabb kihívás...*

- Figyeltem az eseményeket újságírói szemmel, minden elkötelezettség nélkül. Nem voltam párttag, nem léptem be egyik munkahelyemen sem az MSZMP-be. 1989-ben radikális változások szelét éreztük. Egyszer Mészáros Zsolti (kollégám volt a *Tarjáni Tükör*-nél) jó barátja, Tóth Csaba beszélt a FIDESZ-ről (később ő lett a fiatal demokraták helyi irodavezetője). Emlékszem, a FIDESZ-nek és az SZDSZ-nek (ahol Gusztos Pista, Kaszás Erika volt a legaktívabb) együtt volt az irodájuk a Kis-tarján úton. Megindult a szervezkedés. Zsoltiék jöttek hozzám is a Beszterceire. Jól van, mondtam, csináljunk valami értelmeset. 1990 őszén, az önkormányzati választások előtt FIDESZ támogatással jelöltek a Beszterce lakótelep képviselőjének, majd beválasztottak a testületbe. Már a kezdetektől nem tudtam elfogadni, hogy helyben a FIDESZ, az SZDSZ és az MDF nem lépett szövetségre. Elképzelni sem tudtam, honnan a nyomás, hogy az SZDSZ-nek az MSZMP-vel (nem is az MSZP-vel!) kell koalícióra lépnie. Az MSZMP-ek merőben más nézeteket képviseltek. Ma már tudom, „csak” a hatalomért folyt a harc, nem a demokratikus változásokért. Ez a furcsa koalíció kihatott a város jövőjére is. Becsültem dr. Várkonyi Józsi bácsit, hogy nem lépett koalícióra az MSZMP-vel. A sors iróniája, hogy a képviselőtestület alakuló ülésén levezető elnökké választottak.

- *1991 karácsonyára – ahogy a megyei lap írta – „polgármestert hozott a Jézuska”. Minek köszönhetted a megválasztásodat, hogyan élted ezt meg?*

- Már 1990-től sokat vitatkoztunk, ki lenne a legalkalmasabb Salgótarján polgármesterének. Az első önkormányzati választáson az SZDSZ-es Tolmácsi Ferenc kapta meg a bizalmat. Alig telt el egy év és újra előjött ez az ominózus kérdés. Abban a konstellációban – Tolmácsi lemondása után – már nem ért váratlanul a jelölésem (Detre Jenő és Ercsényi Ferenc mellett), és a megválasztásom sem. Hogy minek köszönhettem? Azt gondolom – ha lehet így fogalmazni –, a képviselőként tanúsított konstruktív ellenzéki magatartásomnak, őszinte kiállásomnak. Ami a koalíció megalapításakor és a közgyűlés egyéves működése alatt történt, az számomra nem volt elfogadható, soha nem is hagytam szó nélkül.

- *Miképpen jött létre az SZDSZ-MSZMP koalíció?*

- 1989-ben és még 1990 elején nem volt semmi jele ennek a felállásnak, ami példa nélküli volt talán az országban is. Salgótarját korábban Kis-Moszkvaként emlegették, s ez ekkor mintegy megerősítést nyert. Az pedig már a testület megalakulásakor látszott, valami nem úgy működik, ahogy kéne. Később valamiképp javult a helyzet, nem feltétlenül a színrelépésemnek, inkább az új SZDSZ-MDF-FIDESZ koalíciónak köszönhetően. A két alpolgármester – az MDF részéről Detre Jenő, az SZDSZ-ből Ercsényi Ferenc – igyekezett segíteni a munkámat, ugyanakkor gyakran nekem kellett ellátni köztük a békebíró szerepét. Az MSZMP-frakció egyes tagjai, így például a korábbi alpolgármester, Cserhádi József, valamint Szigetvári János és

dr. Kovács József más nézetet képviseltek, míg az MDF-es frakcióvezető, Eötvös Mihály szinte szenvedett.

- *A testületi birkózás mellett hogyan működött a polgármesteri hivatal?*

- A kihívásnak nem tudtam ellenállni, ezért vállaltam a polgármesterséget, de nagy várakozásaim és reményeim nem voltak. Abban biztos voltam, a meglévő szakapparátusra kell támaszkodni. A politika esetenként közbeszólt, de a „testületi birkózás” nem bénította meg, legfeljebb „csak” nehezítette a munkámat. Éreztem, a hivatalra, a szakemberekre lehet számítani a politikával szemben. Ami alatt azt értem, hogy el tudtam fogadtatni a testülettel, amit a szakemberek kidolgoztak, jogszabályokkal alátámasztottak. A szakszerűség segítette a politika belátását, az apparátus pedig a jegyző, dr. Oravecz Péter irányítása mellett, a törvényesség szem előtt tartásával ellátta a feladatát. Megnehezítette dolgunkat az átalakulással járó új jogszabályok tömkelege, a sok új hatáskör, az önkormányzati vagyon és kezelése, és így tovább. Ezekkel nehezen birkóztunk.

- *Milyen anyagi helyzetben volt az önkormányzat, mit örököltél?*

- 1992 elején a települési önkormányzatok 80%-a nagyon rossz anyagi helyzetben - néhány a csőd közelében - volt. Megkapták az új feladatokat, és hozzá - jó esetben - a kötelezően ellátandókra (oktatás, egészségügy stb.) a normatívákat, amelyek már akkor sem bizonyultak elégségesnek a teljes körű és nívós feladatellátáshoz. Jó, ha a normális intézményi működés költségeit fedezték. Ráadásul az önkormányzatok nagyon különböző anyagi-vagyoni háttérrel, eltérő költségvetési kondíciókkal rendelkeztek. Ezért sem gondolhattam nagy változtatásokra. Azt láttam, hogy sok zavar van az önkormányzat működésének mechanizmusában. Ezt akartam mérsékelni. Rendet szerettem volna teremteni, először is, és elsősorban a fennmaradás érdekében. Ezért a normál működőképesség biztosítását tűztem ki célként. Akkoriban már néhány önkormányzat feloszlott, konkrétan emlékszem a Szolnok megyei Tiszaderzsre. Ettől a skandalumtól akartam megkímélni Salgótarjánt, ami végül is sikerült.

- *Hogyan? Milyen intézkedések révén és árán?*

- Egyrészt a kiadások csökkentésével, az intézmények ésszerűbb és olcsóbb működtetésével - ami nem volt népszerű, már akkor sem. Másrészt a bevételek növelésével - például önkormányzati ingatlanok értékesítésével, szabad földterületek eladásával. Volt több elképzelésem a város jövőjét illetően is. Az egyik, hogy a települést szélteben lehetne és kellene fejleszteni, például a Karancs utca irányába. Akkor vetődött fel a sétálóutca létesítése is. Egyikhez sem kaptam elég támogatást, persze pénz sem lett volna azonnal. Leginkább a bizalom és az elképzelések megvalósíthatóságába vetett hit hiányzott. Valaki mindig bizonytalankodott. Magam is vívódtam, tele voltam szkepszissel, volt jó néhány álmatlan éjszakám... Nem tudtuk például megnyerni a helyi vállalkozókat se, akikre nagy szükség lett volna a gazdaság stabilizálásánál és a mobilizálásához. Magam is többször tárgyaltam velük - egy megbeszélést egyenes adásban a televízió is közvetített -, de nem tudtunk dűlőre jutni, együttműködést kialakítani. Ez nagy szívfájdalmam volt.

- *Nem sikerült tőkeerős vállalkozókat sem ide csábítani, ellentétben más városokkal.*

- A multik és más befektetők nem igazán a keleti és az északi végeken akartak megtelepedni. Jó, megjelentek, aztán sokszor tárgyalás nélkül el is mentek. Aki komolyan érdeklődött, olyan feltételeket fogalmazott meg és igényeket támasztott,

amellyel a város nem rendelkezett. Nagy hátrány volt (miként ma is) a város földrajzilag kedvezőtlen fekvése, elérhetősége, a vasút, a közút állapota. Ezért soha nem voltunk keresett hely. Még azért is csatázni kellett, hogy legyen egy új benzinkút itt, a városban: területet kellett adni, jelentős kedvezményeket biztosítani.

- *Nem volt munkahelyteremtő beruházás, nem létesült ipari park.*

- Akkoriban még a nagyüzemeink közül néhány (például a SKÜ) a fennmaradásáért küzdött, akadt, amelyik (egyebek közt az Öblösüveggyár) munkahelymegtartó beruházást tervezett, páran pedig még a fejlesztésekben is bíztak (mint az SVT és a Síküveggyár). Az akkori vállalatvezetők egyike sem kívánt idegen befektetői konkurenciát, az ipari park pedig szóba sem került. Én egyébként ma sem vagyok híve az ipari parknak. Ugyanis a vállalkozók egyik napról a másikra felszámolhatják a céget, hátramarad a kihasználatlan infrastruktúra, amely után az önkormányzat fizetheti a közműdíjakat, mint ahogy az a közelmúltban Rétságon és másutt is megtörtént. Az sajnálatra méltóbb, hogy az elhagyott nagyvállalati épületek, üzemcsarnokok kihasználatlanul állnak. A Síküveggyár területe már maga egy kész ipari park.

- *Egyben tartani, helyi vállalkozók kezébe adni sem sikerült a nagyüzemeinket.*

- Arra, hogy vállalataink keleti piaca bezárul, gyártmányaik leértékelődnek, a kereslet irántuk minimalizálódik, hogy néhány kivétellel mindegyik gyár veszteséges lesz, hogy a vállalati modell is csődöt mond – szűkebb környezetünkben senki nem számított. Olyan gyors és radikális változások következtek be, ami a helyi gazdaságot pillanatok alatt szétzilálta. Ezt leginkább a munkanélküliség felfutása mutatta. Az önkormányzat nem tudott tevőlegesen beavatkozni a folyamatokba; sem hatásköre, sem eszköze nem volt hozzá. Hiába próbáltunk jó kapcsolatot kialakítani a vállalatvezetőkkel, a konkrét tárgyalások sehová sem vezettek. Ellene hatott az a kormányzati politika, amely az önkormányzatokat a helyi adók emelésében, újabbak kivetésében tette érdekeltté. Ami jól működő, nyereséges vállalatok esetében érthető lett volna. És akkor is más lett volna a helyzet, ha Salgótarjánban több tucat kis- és középkategóriás vállalat működik, különböző jövedelmezőségi pozícióban, de itt mindössze néhány – sok ezres létszámmal, mesterségesen felduzzasztott – rosszul működő szocialista nagyüzem volt. Ezeket már egyben sem lehetett tartani.

- *Következménye a magas munkanélküliség volt. Ezt hogyan élted meg?*

- Nagyon nehezen, miként a növekvő elvándorlást is. Viszont megértettem mindkettőt, hiszen a város népességmegtartó képessége a minimálisra csökkent. Ugyanakkor nagy bajnak is tartottam, hogy a fiatal, tehetséges szakemberek elmennek, hiszen ők lehetnek volna letéteményesei a gazdasági stabilizációnak is. A siránkozást viszont nem tudtam elfogadni. Miért mennek el a fiatalok – kérdezték? Miért, miért? És a te gyereked hol van? – kérdeztem vissza. Hát, Angliában – így a válasz. Nos, akkor mit kérsz te számon rajtunk? Ide vezetett a politikai széthúzás, az ellenségeskedés. Országos szinten és ebben a városban is. Nem értettem, miért nem lehetett egy nagykoalíciót létrehozni, együtt keresni a megoldást. Könnyebb lett volna a befektetőket is idehozni és megtartani. De látták, ebben a városban a pártok vezetői egymással sem beszélnek, egymást sem értik meg, nemhogy egyet akarnának. Ez a sajtón keresztül is bekerült a köztudatba, elterjedt az egész országban.

- *Mit sikerült elérned, megvalósítanod ebben az áldatlan helyzetben?*

- Tudni kell, hogy a FIDESZ frakciója volt a legkisebb, 3 fős. Nagyobb volt az MSZMP, az SZDSZ és az MDF is. A két utóbbi itt helyben – ahogy a nagypolitikában

- nem is nagyon tárgyalt egymással. A kormányzati politika gerjesztette a helyi ellenségeskedést is. Én polgármesterként próbáltam összehozni a feleket, mérsékelni az ellentéteket, elérni az együttműködést. Kezdeményeztem, kértem, érveltem. Gyakran nem is hiába. Több területen, politikai, gazdálkodási és üzemeltetési témában, a lakosság ellátásába, energiaszolgáltatással (víz, villany, távfűtés stb.) kapcsolatosan, szervezeti és szervezési kérdésben sikerült közös nevezőre hozni az eredetileg nagyon különböző álláspontokat, nézeteket. Elfogadta a testület az intézményi integrációra - a racionálisabb és hatékonyabb működtetésre, egyes szolgáltató vállalatok létesítésére, vezetőinek kinevezésére -, vagy éppen a város címe-re és zászlójára vonatkozó előterjesztéseket és határozati javaslatokat.

- *Három évig voltál polgármester. Hogyan értékeled saját teljesítményed?*

- Lényeges, hogy megőriztük a város működő- és a közgyűlés döntésképeségét azáltal, hogy megteremtettük a párbeszédet és a szükséges konszenzust egyrészt a pártfrakciókkal, másrészt a szakmával, a hivatal munkatársaival, az ágazatok és intézmények vezetőivel. Fontos volt, hogy sikerült megértetni, más politikai konstelláció, társadalmi-gazdasági helyzet van, a diktátumok kora lejárt, az alakuló jogállamiság keretei között kell a helyi intézményeket is működtetni, szemléletváltásra van szükség. Nem léphetünk vissza, előre kell tekintenünk és mennünk. Ezt fel tudtuk mutatni. Az viszont nehezemre esett, hogy amikor valamelyik országos rendezvényünkre eljött egy államtitkár vagy más magas beosztású vezető, magyarázkodnunk kellett. Ugyanis rossz volt a város beállítottsága. Mindig el kellett mondani, hogy Salgótarján nem az a város, amit hallottak és gondolnak róla. Itt nem kis-moszkvai vörös ördögök élnek, itt is ugyanolyan emberek laknak, küzdenek, vívódnak, mint máshol. A kialakult fals képet a korábbinál humánusabb, közvetlenebb, a polgári értékeket középpontba állító kommunikációs stratégiával is igyekeztünk megváltoztatni. Ezt nem vertük nagydobra, határozatot sem hoztunk róla. Munkánk szerves részévé, verbális kommunikációnk alkotóelemévé tettük.

- *Mi bántotta a lelked leginkább, mi fájt, hogy nem sikerült megvalósítani?*

- Az nagyon rosszul esett, hogy mindenért, ami lefelé megy, ami egy kicsit is rosszabb a korábbinál, azért a polgármester a hibás. Sok támadás ért alaptalanul, amit vissza kellett utasítani, amivel meg kellett küzdeni. Ez megviselt, székszisszel töltött el, lelki vívódást jelentett. A jogos kritikát elfogadtam, a tanulságokat igyekeztem levonni. Azt tartottam, ami az embereknek fontos a városban, azért tenni kell valamit. Emlékszem, jöttek, hogy nem tudjátok megtartani az SBTC-t sem? Adtunk megfelelő támogatást a síküveggyári csapatnak is, benn tartottuk az NB. II-ben. Most pedig az SBTC is az NB. III-ban van. Amit nem sikerült megcsinálni, az mind nagyon fájt. Szerettem volna, ha a város terjeszkedik, nemcsak észak-déli irányban, hanem kelet-nyugati irányban is. Próbáltuk a nyugati városrészt fejleszteni, ott telkeket vásárolni. Sikerült is valamit elérnünk: megcsináltattuk a Kálvária lépcsősorát, a könyvtár előtt vezető utat a benzinkútig és így tovább, de jelentősebb fejlesztésre nem volt pénz. Egy másik elképzelésem az volt, hogy az acélgyári kolónialakásokat helyreállítjuk, lakhatóvá tesszük, mint a múltunk egy darabját, egységet képező városrészét kultúrtörténeti emlékként megőrizzük.

- *Az említett viták az érdemi munka rovására is mentek?*

- Nézd, akkor ez volt az érdemi munka: a tárgyalás, a megbeszélés, a meggyőzés és a lehetőség szerinti konszenzus keresése és kialakítása. Nem vagdalkozással,

hangoskodással, de jogszabályokkal és érvekkel. Jellemző erre, emlékszem, egyszer kocsival hazamentem Mihálygergére, és amikor a házunk előtt kiszálltam, néhányan odajöttek. Egyszer csak kivált közülük egy régi ismerős, Jani bácsi, az öreg bányász – a fiával együtt jártam általános iskolába –, aki figyelmeztetőn felemelte az ujját és azt mondta: „Bandikám, csak finoman irányítsd Tarját!” Teljesen igaza volt, nem lehetett odacsapni, előreszaladni sem.

– *Leköszönésed után mi történt? Mit csinálsz most, és milyen terveid vannak?*

– 1995. januárjában beléptem az ügyvédi kamarába, és azóta is ügyvédként dolgozom. Ami bizonyos mértékig a szabadságot is jelenti. A szakmát addig csinálom, amíg az erőm és egészségem engedi. Mint említettem, rendszeresen írogattam, 2005-ben a válogatott verseim Varga Imre polgármesternek köszönhetően – két mihálygergei hölgy írásainak társaságában – meg is jelentek egy kis kötetben. A szakmám mellett talán – szellemi frissességem megőrzése miatt is – folytatni fogom az írogatást. Időnként találkozom és beszélgetek borlovag társaimmal és más barátaimmal, részt veszek egy-egy kulturális rendezvényen, például a Szerdatársaság programjain. Hamarosan hatvan éves leszek, nagy terveim már nem lehetnek. A családommal Salgótarjánban lakom és élek, itt töltöm időm nagyobb részét. Mivel azonban szüleim a mihálygergei temetőben nyugszanak, gyakran megyek oda is. A szülőhelyem és a temető – furcsa paradoxon-pár – a békességet jelenti a lelkemben.

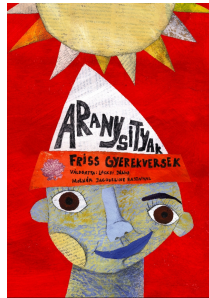
KATONA ÁGOTA

Bevezetés a kortárs irodalomba

Aranysityak. Friss gyerekversek

Lackfi János, aki maga is többkötetes gyerekversszerző, negyven költőt kért fel arra, hogy „csapják a fejükbe arany-sityaknak a napot”, ennek eredménye ez a kötet. Neki köszönhetőek a verseket megelőző szellemes írások, „szösszenetek”, melyek játékosan mutatják be a költőket és az általuk létrehozott szövegvilágot. Ez olykor jócskán eltér a hétköznapiól: a hajszárító mágikus eszközzé válik, a tulipánt etetni lehet, a leckeírást pedig megakadályozza egy sárkány. Az eligazodásban – gyerekeknek és felnőttek egyaránt – segítenek a bevezető mondatok, kapcsolatot keresve a versek között és felkínálva néhány értelmezési lehetőséget.

Tóth Krisztina furcsa állatai a szerző már megjelent kötetéből szöktek át ide, Varró Dániel Maszat-dalai sokak számára lehetnek ismerősek, Erdős Virágéi egy bábelőadáshoz íródtak. A gyerekverskötetel rendelkező szerzők mellett a műfajban ismeretlen nevekkel találkozhatunk, csakúgy, mint az egészen fiatal költőgeneráció képviselőivel (Ijjas Tamás, Mátay Kata). Molnár Jacqueline kollázs-portréi mindnyájukat mesélővé változtatják, így a szerzők nem csak névként, hanem a versek elővarázsolóiként is jelen vannak. Ebből is látszik, hogy az *Aranysityak* szerkesztési elve

eltér az utóbbi években megjelent kortárs gyerekirodalmi válogatások sorába illik: az egy szerző–több vers modell követi, a tematikus vagy életkori sajátosságok szerinti csoportosítás helyett.

Az elmúlt évtizedekben kiadott, gyerekeknek szánt versgyűjtemények inkább az utóbbi két szerkesztési mód szerint épültek fel: a több generáció óvodás és kisiskolás éveit végigkísérő *Cini-cini muzsika*, *Varázstrombita* és *Nefelejcs* után főleg a 2000-es években jelentek meg gyerekversgyűjtemények, melyek a népszerűvé vált elődök mintáját követték. Az ilyen kötetekben főként a gyerekköltészet klasszikusai szerepelnek. Elvértve találkozhat bennük az olvasó kortárs alkotással, ellentétben az utóbbi 5-6 évben megjelent antológiákkal, mint például a *Friss tinta!* (Pagony – Csimota, 2005), a *Formák a tubusból* (Csimota, 2004) vagy a *Kerge ABC* (Magvető – Csimota, 2008). Ezek mai költők műveit gyűjtik össze, köztük az *Aranysityak* egy-egy alkotójával (pl. Tóth Krisztina, Szabó T. Anna, Mesterházi Mónika).

A *Friss tintához* hasonlóan a gyerekversek mindenféle válfaja képviselteti magát a kötetben, a nyelvjátéokra épülően keresztül a prózaversekig. A modern élethez kötődő problémák többnyire a svéd típusú gyerekversekben

tematizálódnak. Ilyen versekkel jelentkezik többek között Filip Tamás, Kadlót Nikolett, László Noémi, Miklya Zsolt és Murányi Zita. A költők figyelmét nem kerülik el a leghétköznapibb gondok és örömök sem, mint a kinőtt cipő, a repülőltől való félelem és a nagy szalmadoboz. László Noémi humorosan jeleníti meg a rossz gyerek és az ordibáló szülő viszonyát: „Ha mosógép volnék / vagy zenetoronny, / biztos azonnal / kihívná hozzám a szerelőt”. Számos vers szól a nagyszülők elvesztéséről, a széteső családotokról, a tragikumot azonban nélkülözik, és a kötetben összességében a pozitív élethelyzetekről esik többször szó, „Mert hogy gyerekeknek csupa mókáról, kacagásról illik regélni”, ahogy Lackfi János írja. Ezzel szemben a szerzők egyenrangúként kezelik a gyerekolvasót, nem szépítenek és nem stilizálnak. Egy aranysityakkal a fejünkön úgyis megszelídülnek az irracionális félelmek és a valós traumák, vagy ha nem, Máté Angival szólva, segítséget kapunk a félelemhez.

A mai gyerekirodalom visszatérő motívumai a technikai eszközök és a nagyvárosi élet: Filip Tamás gyerekhőse például arról panaszkodik, hogy halkán kell néznie a *Minimaxot*, hogy „meg ne hallják a *tűzdelt zülők*”. Garaczi László versének megszólalója a számítógépet „zirgeti-zörgeti”, megszerelni viszont nem tudja – akárcsak a legtöbb felnőtt. Békés Márta budai kerületek nevét foglalja versbe, a leggyakrabban visszatérő fővárosi helyszín azonban, a forgalmas utcák után a Duna-part. Finy Petra Dunna-parttá nevezi át, a Dunát felavatják, majd ellopják – úgy tűnik, csak Weöres Sándor *Zimzizim*-kötetében folyhatott a helyén.

A kötet szerzői többféleképpen idézik meg a magyar vershagyományt. Kiss Judit Ágnes a ritmika által, Békés

Márta szintén, az *Izzik a galagonya* ritmusára írt *A bús tanító panaszaival*, mely a cím által Kosztolányira is utal. Kiss Ottó születésnapjára írt József Attila mintájára, Vörös István pedig a „De szeretnék gazdag lenni...” kezdetű (a *Kedves Joci!* címet viselő) verset fordítja át az ellentétére. A rájátszások során ezzel koránt sincs vége: Pion István egy szövegen belül idézi fel a *Halotti beszédet*, a *Nemzeti dalt* és néhány gyermekmondókát, mindezt pedig rapelve teszi. Varró Dániel a magyar népköltészet hagyományban gyökerező verses találós kérdéseket egészíti ki néhány új darabbal. A mesevers, vagy versmese Hárs Anna kedvelt verstípusa. Hagyományosnak számít a természet képeket felhasználó és az állatokat antropomorfizáló gyerekvers. Az előbbire alig van példa, kivételt képez Mátay Kata, Szabó T. Anna és Petőcz András egy-két verse. Az állatfigurák továbbra is népszerűek a gyerekirodalomban. Babiczky Tibor Csicsibú nevű macskája és Ijjas Tamás Titok nevű kutyája után Farkas Beáta a bogymászó poloskát, Zorkóczy-Kovács Katalin pedig a penészgombát avatja háziállattá. Acsai Roland jávorszarvasokról és bálnákról mesél, Tóth Krisztina ezúttal a blattyogó dzseládáról és a dühöngő dugongról.

A kötet anyaga gondos válogatásról tanúskodik, bekerült viszont – feltehetőleg szándékosan – egy-egy felnőtt vers. Ál-gyerekversnek tűnik például Kiss Gabriella *Hagyományos hisztije*: „Le kéne cserélni [...] / sok üres üveget kajára, dohányra [...]”, egészen addig, amíg rá nem jövünk, hogy egy gyerekes felnőtt hisztizik a versben. Más költők gyerekversein is átüt a „felnőtt” versekben alkalmazott lírai beszédmód, ez azonban kifejezetten termékeny lehet, mint Ijjas Tamás és Finy Petra esetében.

Az ajánlás szerint nem kizárólag a gyerekek jelentik a kötet célközönségét. A felnőttek számára egyaránt szórakoztató lehet, és talán közelebb hozhatja a kortárs költészetet az olvasókhoz. Egy színvonalasan illusztrált, jó verseket tartalmazó könyv méltán válik az olvasásra nevelés hatásos eszközévé – feltehetőleg ez a pedagógiai szándék állhat a váloga-

tás mögött. Nem elég azonban a jó vers, kell hozzá a jó olvasó. Ahogy Tandori mondja: „A vers, tudjátok, lekerekítés!” A lekerekítés az olvasó dolga. Reméljük, ezeknek a verseknek sok jó olvasója lesz, bármelyik korosztályból.

(Csodaceruza, Budapest, 2010)

KOÓS ISTVÁN

Vallomás és útkeresés

Magyari Andrea: *Sztori*

Magyari Andrea első, változó színvonalú szövegeket tartalmazó verseskötetét egy vallomásos alapszólam és egy attól távolodó, a kifejezés poétikai lehetőségeit kutató útkereső magatartás kettőssége jellemzi.

A vallomásosság alapvetően jellemző a kötetre, és egy, a szakítás utáni szituációból beszélő lírai én társtalanságának, elhagyatottságának megjelenítésével függ össze. Az alanyi beszédmód nagyjából két tematikus vonulatot foglal magában. Az egyik ezek közül az emlékek felidézése, mint például a *(két szakítás)*, a *(három párizs)* vagy *(a fénykép)* című versben. Ezek az emlékező szövegek azonban kevésbé érdekesek, mivel nemigen reflektálnak magának az emlékezés folyamatának pszichikai-kognitív jellemzőire, illetve az emlékek nyelviségére sem. A vallomás másik tematikus területe az érzelmek közvetlen megjelenítése *(vénlány)*, *(fantomfáj-*

dalom), *(madame i)*, *(elhagyott menyasszony)*, *(naplók)* *(tatjana megijed)*). Ezekben a versekben azonban túlságosan áttetszőek és egyértelműek az érzelmek, a versekben megfogalmazott magány és kiábrándultság túlságosan erőteljesen igyekszik rákényszeríteni magát az olvasóra. Mindezek miatt úgy tűnik, a szövegek nem annyira

nyelvi megformáltságukkal vagy gondolatiságukkal, hanem inkább a bennük megjelenített lírai én iránti együttérzés felkeltésével próbálják megnyerni az olvasót, így viszont inkább terápiás írásoknak tűnnek, mintsem poétikai szerveződéseknek. A költemények inkább prózai, mint versszövegek, kevésbé szerkesztettek, és kissé terjengősek is. A kötet picit bulvárízű, címe is ezt a benyomást erősíti, hiszen nem annyira a történetmesélés stratégiáira, az élettörténetnek a történeti sémákkal vagy nyelvviseggel való kapcsolatára, esetleg

az időbeliség problematikusságára való reflexió működteti a szövegeket, hanem inkább a személyes érzelmek, emlékek kibeszélésének igénye. Szerencsésebbek az olyan próbálkozások, ahol az érzelmek és emlékek felidézése valamilyen jellegzetes motívumhoz kapcsolódik, mint például (*a dió*)ban, de itt sem sikerül igazán kidolgozni, valamilyen összetettebb kontextusba helyezni a képet. Itt említendő meg, hogy találkozhatunk néhány olyan szövegrésszel is a kötetben, amelyeknek mintha nem sikerült volna önálló verssé érniük, az egyik ilyen az (*arckép*), a másik a (*képzavar*), amely az ismert frazeológiai egységek kifordításával próbálkozik, de ezek az átírások inkább csak Galla Miklós komikus társulatának egy gyengébb gegjére emlékeztetnek.

Akadnak viszont olyan darabok is a kötetben, amelyek a szerzőnek a nyelvi anyag iránti érzékenységről, képalkotó tehetségéről tanúskodnak. Elsőként érdemes kiemelni azokat a szintén vallomásos költeményeket, amelyeket a versbeszéd nem tolaikodó, de nagyon szépen kidolgozott metaforizáltsága jellemez. A (*tatjána felmér*) képei visszafogottságuk mellett is nagyon szemléletesek és invenciózusak, ami elegáns, takarékosan megfogalmazott, de nagyon élvezetes versbeszédet eredményez: „az akadályok / felmérve, minden rést eltömök majd, ahol még / bezúdulhat a megbánás később [...]”, „szemben, a tűzfalon fel / pattogzó, mérhetetlen idő viszont, ez, ami nem múlik.” Ugyanilyen szuggesztív képekkel találkozhatunk (*a tied. az enyém.*) című szövegben is: „kimaródott / az arcod helye a retinámon”, „nem a rakosgatás fáj, nem is / az összevegyülni képtelen emlékek szilánkossága, hogy / szorosságukban sem tudják lecsiszolni egymást,” „egyik hold sem a hold többé”. Ezek a képek viszonylag egyszerűek és könnyen érthetőek, de nagyon érzék-

tesek, jó lenne több ilyen szöveget olvasni a kötetben.

Rendkívül markáns az a versbeszéd, amellyel az (*egy szerelem nyomai*) második, (*nagyítás*) című egységében találkozhatunk, amelynek korlátozott perspektívája a mindennapi tárgyakat groteszk, szinte már ijesztő versbeli jelenléttel ajándékozza meg: „a karcolás, amit egy szőrszál hagy a borotva élén”, „egy fogkefe más-ként meghajló sörtesora, egy megszáradt / törölköző, mi is még, mondjuk, egy bizonyos reggelen a kulcs- / forgás a zárban”. Hasonlóan materiális képek fordulnak elő ugyanennek a szövegnek az első részében is: „persze jobban látszódná úgy, ha eleve / valami porszerű felület borítana be mindent, / ahová még elérhetünk a másikkban”. A kiemelt szövegszegmensekben érdekes textuális feszültséget eredményez a szerelem pszichikus emléknymainak a materiális lenyomatszerűséggel való egybeíródása. Ugyancsak ígéretesnek tűnik az az irányvonal, ahol a szerző szürrealisztikus képalkotással próbálkozik, amelyhez az érzelmi zaklatottság és a szcenika nyugtalan, gyors változása társul, ilyen például (*a hurok*): „mintha madzagról rángatnák a vészjósló, / narancsszín napgolyót”, „a megnyugtatónak szánt cigaretta nyakam köré tekeredő / füstje”. Szintén ebbe a vonulatba tartozik (*a házban*): „vasárnap van, amikor mindenki / az ebéd felé görnyed, apám emléke megszorult / kiáltás”. Érdekes (*a nyelvtan*) első szakasza, a (*könyörgő mód*), ahol egy nyelvtani kifejezés íródik át az érzelem nyelvébe.

Magyarai Andrea kötete a nagyszámú vallomásos szöveg mellett érdekes kísérleteket, poétikai lehetőségeket tartalmaz, amik csírái lehetnek egy önálló költői hangnak, és amiket a költőnő a jövőben remélhetőleg elmélyít, kidolgoz majd.

(*Parnasszus Könyvek, Budapest, 2010*)

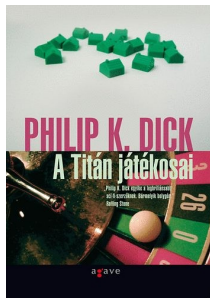
NAGY CSILLA

Pszichopóker

Philip K. Dick: *A Titán játékosai*

A *Titán játékosai* (eredetileg: *The Game-Players of Titan*) című Dick-regény 1963-ban jelent meg először, magyarul 2010-ben, Pék Zoltán fordításában adta közre az Agave Kiadó. A regény számos, a szerzőre hangsúlyozottan jellemző tematikus és stiláris elemet alkalmaz. A cselekmény egy poszt-apokaliptikus (azaz a világunkat sújtó, pusztító háború utáni), poszthumán miliót idéz (az emberi funkciókat, személyes kapcsolatokat fokozatosan leváltó gépek szerepeltetése, valamint az emberi mentális szükségletek kiüresedését bemutató állapot révén). Fontos dramaturgiai funkció jut a hallucinogén, pszichotikus drogoknak, a mesterséges intelligenciának, a paranoiának, valamint a pszicho-képességek különböző formáinak, továbbá, Dick egyéb, a hatvanas években született regényeihez (például a *Dr. Vérdíjhoz*) hasonlóan itt is olyan világ konstruálódik, amelyben a korszakra, de mindenekelőtt az USA-ra jellemző korabeli társadalmi, politikai és civilizációs félelmek, a hidegháborús közérzet is tükröződik.

A sivár és inkoherens világ, amely élénk tárul, két faj, a terraiak (az emberek) és a titániak (a vugok) közötti háború eredményeként jött létre. Egyik legmeghatározóbb jellemzője az emberek létszámának fokozatos, drasztikus csökkenése: a regényben „komcsi kínaiakként” emlegetett embercsoport

ugyanis egy olyan biofegyvert alkalmazott ebben a galaktikus háborúban, amelynek hatására az amerikai népesség nagy része sterilizálódott. Városok, megyék, sőt teljes államok néptelenedtek el, a gazdátlan területek pedig néhány vagyonos terrai (az ún. „Birtokosok”) tulajdonába kerültek,

akik mindannyian a „Blöff” nevű, a Monopoly és a póker szabályait vegyítő, valós földrajzi egységeket érintő területfoglaló játékot játszanak. A Blöffnek azonban a vagyon újraelosztásán, és az üres hétköznapok mozgalmasabbá tételén túl van egy harmadik funkciója is, ez pedig a véletlenszerű párok kialakítása, sorsolás révén. Aki veszít a játékban, és nincs az adott fordulóban „mázlija” sem (azaz nem nemzett utódot), az nemcsak egy területtől kénytelen megválni, hanem a feleségétől/férfjétől is, és cserébe új társat kap: a szerencsejáték ily módon egyfajta kísérletként is felfogható, amely a gyermekáldás esélyének növeléséről szól.

A regény főhőse Pete Garden, aki maga is Birtokos: a cselekmény kezdetén épp elveszíti Berkeley-t, azt a területet, ahol az otthona is volt, és ezzel együtt feleségét, Freyát is. A következő éjszakát tudatmódosító szerek hatása alatt tölti, és másnap csak részben, a különböző, ún. Rushmore-effektusok (a tárgyakba kódolt mesterséges memóriák, a használójukkal párbeszédet folytató, viselkedésmódokat, döntéseket is

kontrolláló programok) segítségével tudja rekonstruálni az eseményeket. Berkeley-t a Blöff egyik legsikeresebb játékosa, Mr. Luckman szerzi meg, aki mellesleg a legmázlisabb (azaz legtöbb utóddal rendelkező) Birtokos is, ám hamarosan megölik: az elsőszámú gyanúsított Garden lesz, valamint Blöffcsapata, az Aranyos Kék Rókák. Garden paranoiája a történet fontos eleme: a főszereplő a pszichotikus szerek hatása alatt, valamint a különböző pszichokinetikus, „prekog” (azaz prekognitív mentális képességekkel rendelkező), telepatikus szereplők befolyása miatt minden tapasztalatot, emléket megkérdőjelez, és többnyire az olvasó számára sem rögzíthető, hogy a regényben mi valós történet, és mi nem. Léptenyomon szimulákrumok, duplikátumok, mentális kivetülések és behatolások bukkannak fel (annak ellenére, hogy a Blöffből kizárják a PSZI-képességeket): a fordulatos, szövevényes, de sajnos olykor meglehetősen nehezen követhető cselekmény végül egy galaktikus összeesküvés-elméletbe torkollik.

Garden fokozatosan kideríti, hogy valójában minden váratlan esemény egy nagyformátumú terv része. A vugok újabb megsemmisítő háborúra készülnek a terraiak ellen, sőt tulajdonképpen a háború már elkezdődött: a Blöff játékszabályait a vugok írják, vagyis a Birtokosok és Birtoktalanok világát (amelynek részét képezik a sterilizáltság, a gyilkosságok, a különböző, pszicho-képességek szintjén zajló játszmák) is ők határozzák meg. A vugok éppen ezért azokra a Dick-regényekben

feltűnő entitásokra emlékeztetnek, amelyek isteni attribútumokkal rendelkeznek, ám itt sem abszolút tudással és korlátlan cselekvő hatalommal rendelkező transzcendens lényekről van szó, hanem sokkal inkább „tervezőkről”, akik az emberi lények létmódjának kereteit szervezik, mentális képességeik révén. Vagyis a Blöff egyszerre két játékot jelent, kettős értelmezésben szerepel: egyrészt az emberek hétköznapijait kitöltő, a társadalmat szervező rendszer, másrészt a vugok szempontjából egy ellenőrzésért felelős struktúra, amely szabályzata révén önmagából veti ki a titániak számára veszélyes játékosokat. Ez válik nyilvánvalóvá a végkifejletben, amikor Garden egyetlen esélye a Terra megmentésére a vugokkal való Blöff-játék lesz, és amelynek ellentmondását (ti. hogy a „gondolatolvasó” vugokkal szemben kell a játékosoknak pókerarcot felvenni és blöffölni) az emberi valóságérzékelés mesterséges átalakításával (azaz drogokkal) oldja fel.

A játszmát a terraiak nyerik, de Dicknél nincs felhőtlen happy end, a záró jelenetet itt persze nem lenne szerencsés felfedni. A regény nem okoz csalódást azoknak, akik a szerző jól ismert nyelvét és cselekményvezetését keresik ebben a kötetben, így a recenziens sem elégedetlen, mindössze konstatálja, hogy *A Titán játékosainál* számos feszesebb, koherensebb Philip K. Dick-regény létezik. Semmiképp sem „royal flush”, de azért „full house” még lehet.

(*Agave, Budapest, 2010*)

VINCZE DÁNIEL

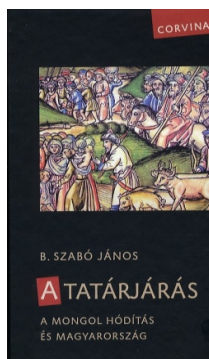
Megkésett recenzió

B. Szabó János: *A Tatárjárás. A mongol hódítás és Magyarország*

Kivételes és egyben felelősségteljes szerepkör is a recenzióké. A rájuk ruházott feladat lehetőségek széles tárházát kínálja számukra, szavaik ereje azonban már korántsem annyira hangsúlyos akkor, ha véleményük csak késve érkezik meg közönségükhöz. Egy könyvelemzés értéke ugyanis nem csupán tartalmától, hanem aktualitásától is függ. Ez

utóbbi tényező esetünkben már rég idejelműltté válhatott volna, ha négy esztendő múltán, a bemutatásra váró munka újabb kiadása váratlanul alkalmat nem teremt arra, hogy eleget tegyünk egy jó ideje esedékes kötelességünknek.

Elemzésünk apropója tehát ez esetben adott, de feltehető a kérdés, hogy vajon egy annyira sokszor és sokak által tárgyalt téma esetén, mint a tatárjárás, fennáll-e ez az aktualitás? Mi az oka annak, hogy egy olyan művet készülünk most röviden bemutatni, amely a nemrégiben megjelent monumentális összefoglaló, a *Nemzet és emlékezet* címre hallgató sorozat azonos tematikájú kötete mellett, ha másban nem is, de méretét tekintve mindenképpen eltörpül a könyvespolcon? A történetírásban bevett gyakorlat, hogy általában háromféle okkal szokás magyarázatot adni egy ismert témakör elővételére, „leporolására”: az új források felbukkanása, a meglévők radikális újraértelmezése, illetve mint logikai részhalmoz, az időről-időre visszatérő, tudományos ismeretter-

jesztés szándéka szolgálhat apropójául egy ilyen gesztusnak.

Jelen esetben az elsőként említett összetevő, azaz az új források feltárása, sajnos már régóta csak nagyon kevés eredménnyel örvendeztet meg minket. Bár az egyes történelmi események, folyamatok megítélésére a soha véget nem érő változás jellemző, ám ezek sebessége korszakonként és té-

mánként változó, a róluk kialakított kép pedig, minél messzebb megyünk az időben, annál nehezebben formálható. Mindennek legfőbb oka a források viszonylagos feltártsága és feldolgozottsága, valamint aránylag csekély mennyisége. A történészek körében máig sem alakult ki egységes álláspont abban a tekintetben, hogy mi a jobb: ha túl sok írott kútfővel rendelkezünk, vagy ha csak kevés ismeretanyag maradt fenn, és a meglévőeket kell új módon értelmezni? Míg egyes mikrotemák szakirodalma csak könyvtári méretekben mérhető, addig más területeken viszont tekintélyes térbeli és időbeli kutatómunkára van ahhoz szükség, hogy akár korszakokkal vagy nagy horderejű eseményekkel kapcsolatosan is a legalapvetőbb információk birtokába juthassunk. A középkori magyar történelem szinte majd minden pontjára igaz az utóbbi megállapítás, de kiváltképp a tatárjárás esetében, ahol számtalan külföldi kútfő alkalmazására nyílik lehetőség a támadók széles területeket érintő tevékenysége

nyomán. A keleti hódítók tetteinek leírásához, máig vitatott motivációjú cselekedeteik mozgatórugóinak feltárásához viszont nem elég a külhoni források magyar vonatkozású részeit megvizsgálni, a napjainkban a történetírás számos helyén domináló „hungarocentrikus” szemléletmód szerint csak arra figyelni, hogy mi történt a Magyar Királyság területén, mivel számos esetben egy *közeli* esemény megértéséhez a *távolban* kell keresni a választ.

Ezért is emelném ki B. Szabó János munkáját, aki a magyarországi történeket széles történelmi kontextusban tárgyalja, egy határon, sőt kontinensen átnyúló folyamat részeként mutatva be azokat. Ez a módszer viszont nemcsak arra alkalmas, hogy nagypolitikai szinten engedjen bepillantást a színpalak mögé, hanem arra is, hogy távoli példák vizsgálatával új megvilágításba helyezze a magyarországi harcok számos, ezidáig nem kellőképpen feltárt vagy már rég megfejtettnek hitt történetét is.

A szerző által alkalmazott tág perspektíva mellett nem csupán a szokásos eseménytörténeti összefoglalóval találkozhat az olvasó, hanem több alapvető, elsősorban egyértelműnek látszó fogalom és történelmi szerepkör tisztázására is sor kerül. Vajon mi a különbség a tatárok és a mongolok között? Mi olyat mondhat számunkra egy korabeli térkép, amit a történelemkönyvek valamely oknál fogva nem hangsúlyoznak ki kellőképpen? Erre, és még számtalan további kérdésre is választ kaphatunk B. Szabó János munkájának oldalain.

Bár a mű terjedelme és nyelvezete egyaránt a népszerűsítő munkákhoz áll közelebb, a szerző ennek keretein belül nem csupán az „eddig ismert” tények átadását tűzte ki céljául, hanem egyben újragondolta korábbi történetírásunk berögződött reflexeit is. Ahol szükséges,

vitába száll, cáfol, kételkedik, érvel és önálló elképzelésekkel áll elő. Mindezt úgy, hogy közben nagyon ügyel arra, hogy ne veszítse el az egyensúlyt azon a szűk peremen, amely a tudományos és az ismeretterjesztő munkák között húzódik. Írásán keresztül élénk tárul az, hogy a forrásokat vizsgáló történész személyes meggyőződésén esetenként több múlhat, mint azt eddig hihettük volna. Ez a kijelentés viszont most nem elsősorban B. Szabó Jánosra, hanem a tatárjárással foglalkozó elődeire is vonatkozik, akiknek számos állításával száll vitába. Anélkül, hogy ítéletet mondanánk az egymással viaskodó régebbi és újabb nézetek felett, annyi bizonyossággal megállapítható, hogy a IV. Béla-kori Magyarországnak a tatárokkal szemben tanúsított tettei alapos felülvizsgálatra szorulnak. A szerző érvelése olyan, régóta „bebetonozott” álláspontokat helyez a fókuszba, mint a muhi csata lefolyásának, az ország védekezőképességének, vagy a tatárjárás pusztításának a megítélése. Több, napjainkig elfogadott koncepciót nem csupán pellengérré állít, hanem új, hasonlóan megalapozott álláspontokat is felvonultat velük szemben. A könyv a korabeli magyar politikát és hadvezetést szisztematikusan elítélő, már-már az önostorozás kategóriájába tartozó történetírással száll szembe olyan érvekkel, amelyek a könyvet megkerülhetlenné teszik a téma iránt érdeklődők számára.

B. Szabó János újszerű megközelítései, olvasmányos, lényegre törő és lebilincselő írásmódja pedig remek alapul szolgál mindezek hatékony tálalásához. Hogy tézisei hosszú távon tudományos berkekben is elterjednek-e, beépülnek-e, nem tudhatjuk. Az viszont bizonyosra vehető, hogy munkája nem marad visszhang nélkül, sem szakmai, sem olvasói körökben.

(Corvina, Budapest, 2010)

HANDÓ PÉTER

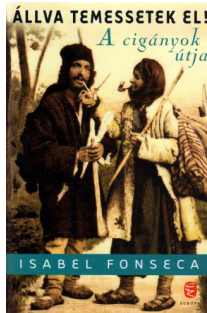
Láttelek Európa közepéről

Isabel Fonseca: *Állva temessetek el! – A cigányok útja*

A magyarországi szakirodalmon belül áttörést jelentett az 1982-es megjelenése idején Michael Sinclair Stewart *Daltestvérek* című kötete, amely egy gyöngyösi oláh cigány család mindennapjaiba történő részvételen keresztül teremtett alapos és hiteles – Clifford Geertz kifejezésével élve –

„sűrű leírást” a cigány kultúráról, szokásrendről, a többségi társadalmon belül kialakított együttélési stratégiáikról. Az itt képviselt nézőpont kutatói körökben történő meghonosodását, s a hasonló szemléletű nyugati szakirodalom lefordítását nagyban segítette az 1990-es évek elején több hazai egyetemen beinduló antropológiai képzés, mégis másfél évtizednek kellett eltelnie az angliai kiadást követően, hogy Elek Dóra fordításában hozzáférhetővé váljon Isabel Fonseca – amerikai származású, Londonban élő (újabbban regényírással is foglalkozó) újságíró – kelet-közép-európai állapotokat ismerető, elemző kötete, az *Állva temessetek el! – A cigányok útja*.

Nem tudjuk, nem tudhatjuk, ha az 1991–93 között végzett terepmunka, kutatás, oknyomozás a maga idejében magyarul is napvilágot lát, milyen hatással van a hazai közéletre, eredményez-e szemléletváltást, csak feltételezhetjük, hogy a mostaninál is kevesebb figyelmet szentelünk rá, hiszen a többség-kisebbség viszony akkoriban még kevésbé „sarkosan” volt jelen a diskur-

zusokban, még előtte voltunk néhány nyílt etnikai és etnicizált konfliktusnak, származási alapon történő bűnbakképzésnek, melyre számos – környező államokbeli – példát szolgáltat Fonseca. Egymáshoz viszonylag lazán kapcsolódó fejezetekre tagolt könyvében elsőként a lengyelországi Papusza (Bronisława Wajs) dalművész és költő kálváriáját tárja elénk. Ez a „könnyes-bús történet” (Bencsik Gábor) lehetőséget biztosít arra, hogy a szerző a cigány dalokra vonatkozó állításokkal éljen – „alapja a nosztalgia”, melyhez „különös súlyt ad [...] a fatalizmus” (12.), valamint a történelmen kívüliség –, illetve, hogy megmutassa az integráció ellen ható tényezőket, a cigányhazugság identitásvédő szerepét. Papusza 1949-es irodalmi felfedezését követően, akarata ellenére a szocialista propaganda eszközüvé, dalaival hivatkozási alappá vált az erőszakos letelepítések során. A cigányok hamarosan „törvényszékük” elé idézték, s a gádzsókkal való összejátszása miatt „örök időkre kizárták a közösségből. Ezek után Papusza egy sziléziai elme-gyógyintézetben töltött nyolc hónapot, a rákövetkező harmincnégy évben pedig magányosan, elszigetelten élt, egészen 1987-ben bekövetkezett haláláig” (18.).

A kutatáson alapuló egyéni sorstratégia elemzését követően a *Dukáéknál Albániában* című fejezet a Tirana melletti Kinostudio cigánytelep egyik nagycsaládjánál a szerző által eltöltött hónapok

tapasztalatát beszéli el. Megállapítja, hogy „cigánynak lenni elsősorban életforma” (34.), vagyis, ha meg akarjuk érteni a cigány kultúrát, meg kell értenünk azokat az íratlan törvényeket, amelyek az egyes közösségek életmódját szabályozzák („ha az ember nem érti a másik viselkedését, a mondanivalóját sem fogja érteni” (105.)). Ehhez a legjobb út az együttélésen, a résztvevéses megfigyelésen keresztül vezet. Fonseca egy Marcel nevű, terepen dolgozó szakember segítségével kerül be Duka családjába, s kapcsolódik be annak mindennapjaiba. A telep kapcsán beszél az elszigeteltségről, a távolságtartásról, a négy különböző státuszú törzsre osztott cigány társadalomról, a munkamegosztás rendszeréről, a nők gyerekeik számától függő státuszáról, egy olyan világról, ahol a kötődések családi vagy törzsi és sohasem nemzeti jellegűek, ahol „az egyedüllétet természetellenes, szégyenteljes állapotnak tekintik” (43.). Rámutat olyan archaikus intézményekre – vendégszeretet, kollektív felelősség –, amelyek a XX. század végére Európa társadalmaiból többnyire eltűntek. Igyekszik leásni az öngondoskodást biztosító „válaszok” gyökeréig, mi, miért és hogyan, milyen kapcsolati hálón belül működteti a Kinostudio közösségét. A nők és a munka viszonyán keresztül a családon belüli szerepekre, látszólagos és valóságos hatalmi helyzetekre világít rá: „a semmittevés [...] privilégiuma gyermeki státuszba sorolja a férfiakat” (68.). Megvilágítja a nők közötti hierarchia alapját, a tisztaságra, testre vonatkozó előírásokat, rituálékat, az ezekhez társuló hiedelmeket, babonákat: „Jeta ráköpött a seprűre. Miért tette? – kérdeztem. Hát azért, mert alatta sópört. Ha nem köpött volna rá, folytatta, látva, hogy még mindig nem értem, a gyerekeid egész

életükben kopaszok maradtak volna” (80.). Ebben a világban a „gádzsók és a cigányok, a nők és a férfiak közötti érintkezés csakis szabályozottan, szigorú korlátok között mehet végbe, és mindig a nők feladata ügyelni rá, hogy a szabályokat betartsák” (83.). Fonseca e fejezetben részletes és elmélyült leírással szolgál a Kinostudio cigánytelep kulturális sajátosságairól. A továbbiakban azonban elsősorban a prekoncepcióval élő oknyomozó újságírói szemlélete kerül előtérbe. Összefoglalja a cigányok indiai eredetére vonatkozó elméleteket, s elköveti ugyanazt a hibát, amit Stewart szerint maga is elkövetett a *Daltestvérekben*: örök jelenben élő, történelem nélküli népnek titulálja a cigányokat. Feleleveníti azt az egykori Magyarországhoz tartozó Hont vármegyei, XVIII. század végi esetet, ahol egy egész cigány közösséget vádoltak meg emberevéssel, s a kínvallatások során tett beismerések következtében „[t]izenöt férfit felakasztottak, hatot kerékbe törtek, kettőt felnégyeltek, tizennyolc nőt pedig lefejeztek, mire II. József elrendelte nyomozás fényt derített rá, hogy a kannibálok feltételezett áldozatai köszönik szépen, jól vannak” (147.). Döbbenetes leírásokkal szolgál a kelet-közép-európai viszonyokról, a cigányokkal szembeni előítéletekről, s ezek következményeiről: cigány nők kórházi szülés közbeni sterilizálásáról Kelet-Szlovákiában, a hagyományok felszámolásán keresztüli erőszakos integrációs törekvésekről, gettósításokról, az erdélyi Hadrévén 1993-ban cigányok ellen elkövetett bosszúról, telepfelégetésről, romániai cigánymenekültek kálváriájáról... Ezeket az önmagukban megrázó történeteket mindig néprajzi elemek, történeti kutatáson alapuló leírások szövik át, egészítik ki, azaz Fonseca megpróbálja az egyes eseteket

valamilyen konstellációban vizsgálni, s ezáltal a tudomány számára is értékesé tenni.

Az *Állva temessetek el!* egyedülálló beszámoló az 1990-es évek Kelet-Közép-Európa társadalmi viszonyairól, s ebben a tekintetben alapmű (ezért érthetetlen, miért kellett másfél évtizednek eltelnie a lefordításáig). Mindenféleképpen pártolendő, s a mindennapi együttélési gyakorlatban alkalmazásra méltó az a fonsecai eltökéltség, ami a cigányokkal kapcsolatos társadalmi előítéletek ellen próbál hathatós érveket felsorakoztatni a cigány kultúra mélyrétegeinek feltárásával, az, ahogyan a

sztereotípiákból táplálkozó „tettekkel” szembesít, ugyanakkor az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a szerző számos esetben olyan, a többségi társadalomra vonatkozó kijelentéssel él (például: „észre kellett vennie, mennyire különbözik sápadt, görnyedt hátú, sárga fogú és sárga bajszú szlovák honfitársaitól” (142.)), amely alig különbözik annál, mint ami ellen éppen harcol. Sajnos ezzel a saját céljai ellen hat, a kisebbség-többség távolságot növeli e tagadhatatlanul megrázó élményben részesítő könyv.

(Európa, Budapest, 2010)

KISS BARNA PÁL

Játék a pénz körül

Új Színház: Molière: *A fősvény*

Egy közel három és fél évszázados komédiát csak akkor érdemes színre vinni, ha eleven. Molière *A fősvény*ének Illyés Gyula – már a maga idejében is túlságosan meszterkelt – fordításából színpadi karikatúrát könnyebb rajzolni, mint valóságot idéző párbeszédet. Hogy az Új Színház 2007-ben Bognár Róbert korszerűbb és dialógusaiban pörgőbb szövegével élt, ezzel megteremtette a sikeres előadás alapját. Ezt tette „ütösebbé” az orosz Szergej Maszlobojcsikov által tervezett, manézst stilizáló díszlet, valamint a szintén nevéhez köthető – a hazai színját-

száshoz viszonyítva – radikális felfogású rendezés, amely leginkább a dinamikus térhasználattal, hangsúlyos testbeszéddel, jellemkomikumra építéssel írható le. A konzekvens színészi teljesítmények szintén nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy majdnem minden avított megszabadult darabot láthattunk. (Egy alapvetően új szemléletmódot tükröző előadás esetén talán a minden szereplője számára happy enddel végződő fináléhoz illet volna merészebben hozzányúlni, mint a rövid, függöny előtt zajló toldással, mintegy a *Liliomfi*beli Schwartz megérkezését

felidézõ jelenettel azt sejtetni, hogy Harpagont rászedték.)

A szélsőségekre fogékony személyiségek eredményes megformálásában gyakorlott Eperjes Károly fekete gúnyás fõsvényalakításával ezúttal a mániája megszállottságában élõ ember képét festi meg, karikírozza ki. Viseletével mintegy ellenpontozza a többiek krémszínû, 1600-as éveket idézõ ruházatát, sétapálcájával már a „tõkemotivált” polgári világ felé mutat. Pénzét gyarapítani, kamatoztatni akarja – minden áron. Szerencsejátékos, „szerencsés kezû” – Almási Sándor alakította – fiát, Cléante-t is erre ösztönözné, akivel konfliktusok forrása egyfelõl a pénz (fia is részesülni akarna javaiból), másfelõl ugyanazt a nõt – a Kovács Lotti megszemélyesítette Mariane-t – akarják elvenni. Eperjes mintha a késõ középkori Hieronymus Bosch figuráit keltené életre, játszik az arcával, testtartásával, mozgásával, teljes lényével érzékelteti, hogy éppen egy hatalmat birtoklót, a pénzt sóvárgót, a pénzt rejtegetõt vagy a „bokorból kiugratót” testesíti meg. Ahol azonban a 60 éves, fekete szemüveges férjjelöltet alakítja, elveszti a mértéket, s a játék bohóckodásba csúszik át. Alakoskodó figurája leginkább a rövidre szabott monológjainál követel a nézõtõl megértést, itt sejtünk meg a legtöbbet a mániákus ember egyéni drámájából.

Harpagonnal közel azonos súlyú az elsõ felvonás záróképében megjelenõ, lecsúszott egzisztenciájú Frosine házasságközvetítõ, akit Bánsági Ildikó jelenít meg. A korosodó intrikus nõ tevékenységét is a pénz mozgatja. Amikor látja,

hogy a Mariane kerítéséért járó ellenszolgáltatás elmarad, a fiatalok pártjára áll, s Harpagon fõsvénységéért cselvetést ígér (aminek megvalósulását a függõny elõtti toldás igazolja is).

Harpagon lánya, Élise – Nemes Wanda – és személyi titkára, Valère – Vass György – szerelmét, melyrõl a darab erotikával fûtött nyitóképében, a padlót jelentõ fenyõfaforgácsban forgás közben, kacér játékkal és pajkossággal tudósítanak, szintén megakasztani látszik az apai terv. Hogy ez ne így legyen, Valère kétszínûségével elnyeri a fõsvény szülõ bizalmát, s ezzel a parancs ellen szegülõ Élise „meggyõzéséhez” jogot kap. Karakterformálásuk tiszta és sallangmentes, szerelmük beteljesülése viszont kudarcra ítelt. Csak az Élise kérõjeként érkezõ, s Mariane és Valère halottnak hitt atyjának bizonyuló Anselme – Nagy Zoltán – megjelenésével következik be a kedvezõ fordulat.

Kiemelendõ még a Cléante inasát, La Flèche-t alakító Galkó Balázs Harpagon titkát kifürkészõ játéka, valamint a jelmeztervezõ Balla Ildikó kontrasztteremtésre alkalmas viseletet biztosító munkája.

Az elõadás erénye, hogy miközben megõrizte a klasszikus darab jellemeit, karaktereit, képes volt az újrafordítással, a díszlet és a rendezés által felszínre hozni olyan jelentést is, amely mindeddig szunnyadt Molière mûvében: egy alakoskodó világban nem csak a harpagoni boldogság viszonylagos.

*Rendezte: Szergej Maszlobojcsikov
(JAMKK, Salgótarján, 2011)*

FÖLDI PÉTER

„Aranjuezben kél a Nap”

Még minden fekete volt, amikor leért a partra. A másik kettő már jó ideje ott ült a kőfalon, a lábukat a tétován vonagló víz fölé lógatva. Az újonnan jött nem szólt, csak szöszmötölve nyögött vagy kettőt. Hosszú, oldalra fésült ősz haját válla mögé igazítva, nyitott oldaltáskájából világoskék, apró mintás szalvétába burkolt szendvicset vett elő – még Piroska csomagolta – odakínálta nekik, aztán bontatlanul tette vissza.

A horizont már derengett.

Az üveg koccant a betonon.

Először azok ketten ittak, majd ő is. (Jólesett.) A másik hosszú hajú, aki közepén hordta a választékát (amolyan hippi Krisztusként) letette a hóna alól a Gulliver-kötetet. Zoli, a harmadik csak vigyorgott, az üveget nézte, majd újra ittak.

– Vártunk – mondta ekkor már Tamás.

– Morgással, meg legutóbb Bözsével is üzentem.

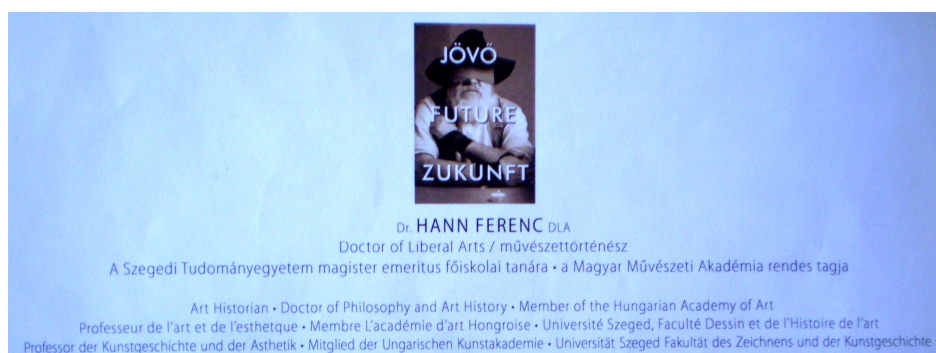
Közben már teljesen kivilágosodott, a Nap ott egyensúlyozott a horizont peremén.

– Na gyerünk – dörmögte Feri, inkább csak úgy magának, és lábait kicsit nehezen ráigazította a vízen himbálódzó tükörcserepekre.

Zoli még húzott egyet az üvegből, jó ujjnyit hagyva az alján, és látszólag véletlenül a támfalon hagyta, felejtette. (Örül majd neki valaki, ha erre jár.)

Aztán csak úgy sietség nélkül elindultak mind a hárman. A Fényúton.

Aranjuezben kél a Nap.

Szerzőink: BAGI ANITA (1988, Hódmezővásárhely) magyar szakos egyetemi hallgató, a Hajnóczy-műhely tagja • BARÁTHI OTTÓ (1944, Hatvan) újságíró, közgazdász • BARCSAI LÁSZLÓ (1988, Miskolc) költő • CSERJÉS KATALIN (1954, Budapest) egyetemi oktató, a Hajnóczy-műhely vezetője • FÖLDI PÉTER (1949, Somoskőújfalu) festőművész • GYÖRGY NORBERT (1972, Losonc) író • HAJNÓCZY PÉTER (1942, Budapest – 1981, Balatonfüred) író • HANDÓ PÉTER (1961, Salgótarján) író, antropológus • HOVÁNYI MÁRTON (1986, Budapest) irodalomtörténész, teológus hallgató • KÁLMÁN GÁBOR (1982, Érsekújvár) író, költő, szerkesztő • KARAFFA GYULA (1964, Nyíregyháza) író, költő • KATONA ÁGOTA (1989, Balassagyarmat): költő, kritikus • KISS BARNA PÁL (1981, Salgótarján) kritikus • KOÓS ISTVÁN (1975, Miskolc) irodalomtörténész, kritikus, képregényrajzoló • MADÁCSY PIROSKA (1942, Szeged) irodalomtörténész • NAGY CSILLA (1981, Balassagyarmat) irodalomtörténész, kritikus • NÉMETH ZOLTÁN (1970, Érsekújvár) költő, kritikus • NOVÁK VALENTIN (1969, Budapest) író • PAPP DÉNES (1980, Miskolc) író, költő, zenész • PETŐCZ ANDRÁS (1959, Budapest) író, költő, szerkesztő • SZÁVAI ATTILA (1978, Vác) író • SZILI JÓZSEF (1929, Budapest) irodalomtörténész, műfordító • TÓTH KINGA (1983, Sárvár) költő • UGHY SZABINA (1985, Ajka) költő • VINCZE DÁNIEL (1984, Salgótarján) történész • ZSIBÓI GERGELY (1974, Kolozsvár) író, költő •

BAKOS FERENC (1958, Tét) festő, grafikus, tanár. Szécsényben él (1979). Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének (1995). Tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Szakközépiskolában, a Kirakatrendező és Dekoratór Iskolában, valamint az egeri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán végezte. Számos elismerése mellett 2007-ben Nógrád Megyei Önkormányzat Közyűlése Madách-díjban részesítette. Csoportos kiállításokon 1988-tól szerepel munkáival. Jelentősebb egyéni kiállításainak helyszínei: Balassagyarmat (1993, 2010), Budapest (1997, 1998, 2000), Dunaújváros (2002), Endrefalva (1996), Fülek (1995), Győr (2003), Hatvan (2003), Jászárokszállás (2003), Piove di Sacco (1993, Olaszország), Salgótarján (1994, 2004), Szeged (1992, 1999), Székesfehérvár (1999, 2001), Szécsény (1992, 2009).

